

DIFERENT PUNT DE MIRA

LLIBRET EXPLICATIU

FALLA BENLLOCH ALEXANDRE VI

La història de la cultura mostra el poder de la subjectivitat o el que és el mateix, dels distints punts de vista a nivell humà que mostren diferents formes d'interpretar la realitat. Un punt de vista és particular i subjectiu, ben sovint, es produïxen discussions que sorgixen com a conseqüència de l'oposició de distints punts de vista en conversacions quotidianes.

EDITA

Edita: Associació Cultural, Falla Benlloch Alexandre VI.

Coordina: Rebeca Colomer i Joan Quilis.

Col·laboradors: Paco Roca, Pepe Castells, J. Manuel Blanco, Carla Sanchis, Javi Lara, Moisés Domínguez, Joan Quilis, Josep Sanchis, Salvador Catala, Vicent F. Garcia, Rafa Tortosa, Mentxu i Alberto Ordinana.

Portada: Rebeca Colomer.

Diseny i Il·lustració: Rebeca Colomer.

Revisió Lingüística: Carme Anaya.

Veu satírica: Carla Gutierrez, Joan Quilis, Oscar Exposito i Rebeca Colomer.

Explicació Monuments: Javi Lara.

Fotografia: "Estudio Fotografico Federico", Oscar Exposito, Guillermo Company, Neus Grau, Johana Valdevieso, M. Asun Gozalbes, Estefania Marti, Ainhoa Reyes, Joan Quilis, Ximo Maroto, Javi Lara, Ana Martinez i Carla Sanchis.

"FALLES DE XÀTIVA, FESTA D'INTERÉS TURÍSTIC AUTONÒMIC"

El present llibret ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat Valenciana, per la promoció de l'ús del valencià.

DIPOSIT LEGAL: V-982-2011

EXEMPLARS: 500

IMPRESSIÓ: Paper Plegat, Indústria Gràfica.

IMPRÉS A XÀTIVA, BRESSOL DE PAPER A EUROPA. PAPER ECOLÒGIC.

L'associació Cultural, Falla Benlloch Alexandre VI no s'identifica amb el contingut dels articles i col·laboradors del llibret.

info@fallabenlloch.es
www.fallabenlloch.es

SUMARI

Salutació President	4	Els menuts dibuixen.....	28
Fallera del Foc	6	Els artistes reinterpreten	31
Que plantem.....	8	Textos.....	45
Monument gran	10	Veu satírica	95
Monument infantil	14	Fotografies	111
La nostra comissió	16	Publicitat	128
Comissió gran.....	18		
Junta, guardons i músics.....	19		
Comissió infantil.....	20		
Guardons	20		
Premis 2014	22		
Programa d'actes.....	24		
Benlloch és notícia.....	26		

SALUTACIÓ PRESIDENT

Óscar Expósito Martínez

Un any més, com és tradicional per aquestes dates, tinc el plaer de poder dirigir-me a tota la comissió.

Començarem altra vegada amb il·lusions renovades per intentar afrontar un any ple de treball, d'esforços per part de membres de la comissió.

Com bé tots sabeu, és el 6é any com a president, he viscut més que una experiència, però crec que ha aplegat el moment de fer un canvi a la direcció de la falla. He gaudit i he plorat com tots vosaltres, hem aconseguit els reptes proposats i només tinc paraules de gratitud per a tots vosaltres. Per als que heu estat al meu costat: sense vosaltres seria impensable haver fet tot açò, moltes gràcies per la feina realitzada, i per als qui no ho han fet (els seus motius tindran) gràcies per aguantar-me.

Per a finalitzar, només em queda agrair a tots els col·laboradors que ajuden any rere any a la nostra comissió, i als fallers que gaudisquen d'esta festa fallera tant nostra.

Bones festes josefines.

FALLERA DEL FOC

Carla Sanchis Boixader

QUE PLANTEM ...

MONUMENT GRAN

ARTISTA: J. Manuel J. Blanco Climent

LEMA: Conjurs de poders

ANY: 2015

Cadafal.- L'encantament de la Bruixa. Un conjur de poder per a Xàtiva.

Aquesta bruixa està buscant un encantament per a fer-se amb el poder de la ciutat de Xàtiva. Sap que és any d'eleccions i per aquest motiu prepararà un conjur per a dominar la població i sotmetre a tothom als seus dominis.

La bruixa vol dominar
el poder a la ciutat.
Un conjur esta preparant
per controlar el veïnat.

Va sobrevolant Xàtiva
amb la granera màgica
buscant els ingredients
per amansir tot el poder.

En aquest any d'eleccions,
necessita un gran conjur.
Al llibre màgic descobreix
un conjur de gran nivell.

Més d'un partit rebrà
un espant electoral.
Algun d'ells acabarà
al cementeri municipal.

Vol mostrar el seu poder
però no sap com,
en aquest any d'eleccions,
Qui carregarà el carabassot?

Escena 1.- El professor explica el significat de "poder". El millor exemple, Alfons.

El professor ens defineix la paraula poder i no troba millor exemple que el nostre alcalde de la ciutat. N'Alfons Rus a més de ser el nostre alcalde és president de la diputació de València, president provincial del PP, president de l'Oímpic... i no sabem quin serà el seu límit. La paraula poder s'hi defineix amb ell.

Aquest gran professor
té la millor definició
per explicar el "poder"
amb els títols d'Alfons.

El nostre alcalde
aglutina massa poders,
un superheroï ha de ser
per controlar a tothom.

Com collons ho farà,
per tindre tot controlat
si a penes té temps
per a fer-se un cafenet.

A la política local,
i també a la provincial,
d'ací poc tindrà el poder
del seu partit estatal.

Escena 2.- Les caguerades de gos, el poder de l'ADN

A l'ajuntament han buscat una solució per a sancionar als veïns que hi deixen els excrements dels seus gossos al carrer i no és altra que realitzar un cens de tots els gossos de la ciutat amb el seu ADN. La cosa no aniria a major si no fóra perquè el regidor responsable ha anat d'espavilat i ha volgut beneficiar-se, personalment, d'aquesta idea.

El regidor al poder
s'inventà un cens de gos.
La cosa li ha eixit mal
quan s'ha passat d'espavilat.

La major caguerà
que ha fet des del poder
es voler beneficiar-se
de l'ADN del gosset.

Als homes del CSI
han anat a buscar
per trobar una solució
a les caguerades de gos.

El poder de la ciutat
imposarà una sanció
a l'amo de l'animalet
que deixi el seu present.

Escena 3.- El poder de les targetes Black de Xantiva

Des del banc de Xantiva han emès unes targetes Black que s'han repartit entre tots el regidors i algun que altre personatge del consistori municipal. Aquestes targetes lliures d'impostos i fóra de tota comptabilitat les han utilitzat per a les despeses personals en restaurants, tendes de roba i d'altres locals nocturns.

Al consistori s'han repartit
unes targetes "Black".
No estan comptabilitzades
les despeses que s'han gastat.

Tothom està clavat
en aquest entarimat
i molts s'han aprofitat
de les targetes "Black".

Veurem qui es responsable
d'aquest desemborsament
si de festa han anat
a costa dels contribuents.

És cosa de gats
el control de la caixa B
qui té aquest poder,
sap que és il·legal.

Escena 4.- El poder de la "Prima de Rusc"

Qui no coneix a la "Prima de Rusc"? Fa uns anys ningú sabia qui era i ara amb la crisi tots parlen d'ella. Diuen que és una dona que té un gran poder a l'economia, quan apareix als diaris o a la televisió fa tremolar la butxaca de molts. En breu, la podrem veure en directe en un programa especial d'economia a TeleRus.

El poder d'aquesta xica
té a tothom cohibit
ella que és tan bonica
i la por que ens fa patir.

Aquesta xica tan guapa
ningú la coneixia
ha sigut vindre la crisi
i parlar d'ella tot el dia.

La "Prima de Rusc",
aglutina gran poder
uns dies va amunt
i altres va caient.

A TeleRus la veurem
parlant d'economia,
Quan tots tinguem
la butxaca buida.

Escena 5.- El repartiment del poder a les eleccions

En aquest anys d'eleccions més d'un s'en-
durà un esglai quan se sàpiga el resultat de
les votacions. Per aquest motiu, algun partit
s'ha ficat ja a moure el seu poder i està fent
de les seues, repartint regals de gran valor o
empadronant als seus amics estrangers per
tal d'aconseguir el major nombre de vots.

Qui tindrà la clau
de l'alcaldia Xativina
en breu es decidirà
el poder de la vila.

Fins a quin punt ha arribat
algun partit municipal
afegint al cens electoral
uns forasters acomodats.

Aquesta dona acomodada
llueix el seu regalet
un abric de bisó
per votar al partidet.

Si a base de suborns
es manipulen eleccions.
Fins on arribarà
tanta corrupció?

Escena 6.- El poder dels impostos locals. Tira la pedra i amaga la mà

La pressió fiscal que pateixen els veïns de
Xàtiva no es pot suportar, un grapat de mi-
lions d'euros falten per cobrar a les arques
municipals i el poder del consistori no ha
trobat el conjur per a recollir tots aquests di-
ners ni complir amb l'objectiu de recapta-
ció. Han pujat tant els impostos que ara no
saben que fer...

El poder de l'impost
no el tenen controlat
han tirat la pedra
i han amagat la mà.

El veí no suporta
la pressió fiscal
i no pot pagar
la taxa municipal.

A les arques municipals
falten molts diners
ja veurem qui recapta
els calés restants.

Ara donen la mà
per ajudar al veïnat.
Com es va notant
l'arribada electoral.

MONUMENT INFANTIL

ARTISTA: Manuel J. Blanco Climent

LEMA: "Festa de disfresses al casal"

ANY: 2015

Durant un dia de falles s'hi celebra al nostre casalet una gran festa de disfresses on participem tots els xiquets. Tot tipus de personatges hi trobem, princeses, pallassos, herois de còmic, etc... i, també, algú que altre que coincideix amb la mateixa disfressa. El resultat és un divertit dia de falles amb els més menuts.

LA NOSTRA

A COMISSIÓ 2015

COMISSIÓ GRAN

FALLERS/ERES

Aragones Solana, Caliz
Arnau Valero, José
Barron Renau, Laura
Belda, Francisco
Belda, José
Benagues Fons, Jordi
Benavent Martínez, Hector
Benet Sanvictorino, Carmen
Benet Vicedo, Jessica
Benet Vicedo, José Manuel
Benet Vicedo, Lorena
Bolinches Vidal, Amor
Borreda Alventosa, Alejandro
Cabezas Morell, Ruben
Cabezas Suñer, José
Cañadas Gil, Cristian
Carballo Zorraquino, Noelia
Cerdá Martínez, Pablo
Ciscar Soler, Gloria
Ciscar Soler, Marina
Colomer Ferrer, Rebeca
Company Vicedo, Guillermo
Cosme Juan, Marcos
Cosme Juan Esther
Esplugues Devora, Belen
Exposito Martinez, Óscar
Ferri Cortes, José Luis
Ferrero Maroto, Joaquin
Gil Moncho, Rafael
Gisbert Merlo, Juan Ignacio
Grau Gimeno Neus
Gómez, Francisco
Gonzalez Puig, M. Asunción
Gonzalez Puig, Ivan
Gozalbes, Emilia
Guerrero Castello, Pablo

Hostench Vidal, Jorge
Lara Egea, Javier
Martinez Duet, M. José
Marinez Marzal, Juan Carlos
Marti Sanjuán, Alba
Marti San, Juan Estefania
Martinez Agusti, Ana M.
Martinez Oltra, Cristina
Mullor Domínguez, Victoria
Navalon Martinez, Lilaya
Olmedo Sancho, Sergio
Olmos Prats, Lucia
Olmos Prats, Neus
Palop García, Vicente
Peinado Boixader, Viente
Pérez Arenas, Carlos
Pérez Gozalbes, M. Pilar
Pla Pujalte, Mónica
Quilis Rodenas, Joan
Reyes Aranzueque, Ainhoa
Richart Sanchez, Aida
Richart Soler, Gemma
Sáez Aleixandre, Alicia
Sabater Menendez, Cristian
Sanchez Palop, Angel Jose
Sanchis Boixader, Carla
Sanvictorino Catala, Lucía
Sanvictorino Catala, María
Sanvictorino Mompó, Emilio
Sanvictorino Mompó, M. Carmen
Sanvictorino Mompó, Pilar
Simon Plà, Andrea
Tormo Suárez, Ricard
Valdivieso Ruiz, Johana Marcela
Valero Collahuazo, Joffre David

JUNTA

PRESIDENT: Óscar Exposito Martínez
VICEPRESIDENT 1er: Juan Ignacio Gisbert Merlo
VICEPRESIDENT 2on: Carlos Pérez Arenas
VICEPRESIDENT 3er: Javi Lara Egea
VICECOMPTADORA: Jesica Benet Vicedo
SECRETARIA: Alba Martí Sanjuan
DELEGADA INFANTIL: Maria Sanvictorino Catalá
DELEGADA DE LOTERIES: Carla Sanchis Boixader
DELEGADA DE LLIBRET: Rebeca Colomer Ferrer
TRESORERA: Neus Olmos Prats
BIBLIOTECARI / ARXIVER: Joan Quilis Rodenas

GUARDONS

Bunyol:

- * Sanchis Boixader Carla
- * Gonzalez Puig Ivan
- * Sáez Aleixandre Alicia

Recompensa:

- * Sanvictorino Català María

MÚSICS

Ricardo Vera Llácer, Tomi Gonzalez García, Javier Baldoví Jachaán, Joan Mahiques Masip, David Vidal Gómez, Felix Castells Marin, David Molina Sampedro, Caeles Alonso Juan, Carlos Molla Mora, Natxo Roca Marqués i Daniel Agulló Alfonso

COMISSIÓ INFANTIL

Fallers/eres

Artal Martínez, Enric
 Arnau Martí, Carlota
 Artal Duet, Enric
 Belda Pla, José
 Belda Pla, Marta
 Benages Carvallo, Joan
 Benet Sanvictorino, Teresa
 Bonet Soler, Aitana
 Carballo Roca, Marc
 Cardona Díaz, Paloma
 Cardona Díaz, Paloma
 Company Benet, Yago
 Garrido Peinado, Claudia
 Martínez Gonzalez, Carles
 Gil Bolinches, Lucia
 Gomez Barron, Alba
 Gomez Barron, Joel
 Gosalbes Martí, Laia
 Grau Abad, Marta
 Hurtado Mullor, Pablo
 Hurtado Mullor, Andrea
 Lara Mollà, Guillem
 Martínez Gomar, Susana
 Martínez Gomar, Josep
 Martínez Gozalbes, Carlos
 Martínez Gonzalez, Carles
 Pastortorregrosa, M^a. Carmen
 Peinado Grau, Jaume
 Peinado Grau, Rafa
 Pérez Sanvictorino, Sara
 Perales Exposito, Sergio
 Simon Pla, Lucinda
 Soriano Ferri, Malena
 Tomás Molina, Isabel
 Valero Valdivieso, Angie Marcela
 Vila Fenollar, Laura
 Vila Soler, Conxa

Guardons

Bunyol:

- * Artal Martínez, Enric
- * Martínez Gomar, Susana
- * Garrido Peinado, Claudia
- * Belda Pla, José
- * Company Benet, Yago

RAFA PEINADO GRAU

El nostre príncep d'ulls blaus, te una curta trajectòria, però arribat al més alt!!! Desde menut ja li agradava sentir-se valencià, i enguany podem dir que tenim un component especial a la falla. Rafa, aquest any es acompanyant de la Fallera Major Infantil.

2015

PREMIS

any: 2014

3er. Premi monument, secció especial
 2om. Premi al millor ninot, Secció especial.
 Campio de dòmino

Monument Infantil,
 Accésit a secció tercera.

*Menció d'honor cartell falles 2015.
Rebeca Colomer Ferrer*

*3er. Premi Llibret faller
39é. Premi de la Generalitat Valenciana
per la promoció de l'ús del Valencià.*

PROGRAMA D'ACTES 2015

Divendres 13

16.00 Arreplegada de ninots

18.30 Berenar Infantil (Només per als menuts!!!)

22.00 Primer sopar de "sobaquillo"!

Hem d'agarrar forces per dur ritme de plantà!

Dissabte 14

14.30 Avui qui vulga dinar, estarém al casal. Però després hi ha que treballar.

20:00 Comencem a escampar grava, agafeu forces demà es el dia gran.

Diumenge 15

10.30 Esmorzar i cervetes varies.

14.00 Dinar de "sobaquillo" al casal.

16.30 Últim trasllat de ninots des de el taller.

22.00 HUI ÉS LA PLANTÀ! Primer sopar de falles! Al voltant del monument tindrem als cuiners servin entrepans d'embotit i xulles torradetes. Hem d'agarrar forces per dur ritme de plantà!

00.00 Nit de plantà. Doneu-ho tot!!! A de ser la millor falla de Xàtiva.

Dilluns 16

07.30 Primera despertà. De segur en aquesta sols están els que no han treballat per la nit, com el sr. Pepe Bala.

10.30 Moment de l'esmorzar. Marzal prepara bona cosa de menjar. I després a carregar cassoles per dur-les a coure. El dinar ha de preparar-se amb temps.

13.00 Cercavila pel barri. Començeu a cantar que avui es dia fort!

14.00 Primera mascletà de falles, al Jardí de la Pau.

14.30 Hui dinem cassoles d'arròs al forn. Juan i Victoria axí ho han decidit. A més a més hui també tenim convidats però sols a la meitat de la plantilla de l'impremta.

19.00 Lliurament de premis a la porta de l'ajuntament. Xilleu fort, doneu-se a conèixer, hem d'arreplegar molts banderins!!!

22.00 Sopar, entrepà de llomello amb tomaqueta, per no perdre el costum i nit de disfresses. Qui no porte disfressa no entra! A continuació discomòvil, a ballar xiques!!

Dimarts 17

07.30 Despertà... conteu bé els petardos eh! Que encara queden despertaes!!!

10.30 Esmorzar, avui la aflluència ja es major... Prepareu bona cosa de llonganises! Que cada any som més per a esmorzar.

13.00 Cercavila pel barri.

14.00 Mascletà al Jardí de la Pau. A continuació el nostre

“bombardino” ens farà un recital a l'albereda. On tots el grabaran amb les noves tecnologies.

14.30 Dinar sorpresa.... Algo amb peixet! Segur que ens toca. Hi ha que dur una dieta equilibrada. I després de les pastes, tots a canviar-se.

17.00 Visita oficial a les falles de Xàtiva. Ixida desde l'ajuntament.

22.30 Sopar per als supervivents de la “correguda” i per a sopar: Sandwich tenim molts tipus per a elegir. A més com en tenim tants qui a les cinc de la matinada tinga fam en la nevera encara hi hauran.

Dimecres 18

07.30 Despertà amb bombetes. Pixurri, Paco, Forca ... enrecordeu-se d'agarrar les bombetes dels vostres fills, per que al cassal ja no hi queden petardos!!!

10.30 Esmorzar i cervectes varies. Hui podieu fer-se entrepans “vegetal” per que el colesterol estarà muntan a pas agellantat.

13.00 Cercavila pel barri.

14.00 Mascleta al Jardí de la Pau.

14.30 Dinar típic d'avuï, coquetes. Per als menuts macarronets i per a les celiaques també! Després de dinar, la son ja apretà per lo tant hem decidit posar cadires al solet amb reposacaps per a les nostres falleres en especial, per a que puguen pegar una “becadeta” abans d'anar a casa a vestir-se.

18.00 Ofrena de flors a la Mare de Déu de la Seu.

22.30 Sopar, on necessitem moltes cadires. Els fallers i falleres tenen els peus destrossats.

00.30 Gran nit de balls fallers, xarrades fins les tantes, hui es l'últim dia, hem d'aprofitar d'allò més bé. També recomanem desde la junta anar a casa a fer una becadeta acompanyats... que senta molt bé.

Dijous 19

07.30 Última despertà, la més multitudinària. En aquesta Neus no faltarà!!! Ah....i els musics que peguen ben fort, que escassegem de petardos. La crisi s'ha notat. I després tots a posar-se guapots.

12.00 Missa en honor al nostre patró Sant Josep.

14.30 Dinar al casal. Però qui es quede, que rebusque per les neveres.... A veure que hi queda.

18.30 Recuperades les forces, els fallers començen aparéixer pel casal. Qui vinga de premi berenar de xocolata i mones que Juan ens prepara. Mentre Paco i Forca faran bandejes i bandejes de bunyols per a tenir-ho tot preparat per a la nit.

21.00 Cremà del monument infantil. Aquesta serà un vist i no vist. De seguida a per la comanda... que la pizzería està a reventar.

22.00 Soparem sobre comanda. La encarregada es Lorena. I no més acabem Juan, Jordi, Javi, Marzal i Rubén es dedicaran a posar la traca per pendre-li foc al monument, mentre la nostra fallera Carla, es farà les últimes fotos i farà que Rafa acaba la nit treballant.

00.00 Crema del monument gran per la nostra senyoreta Carla Sanchis i Boixader. Els membres de la falla vos regalen una caixa de mocadors per a que es moqueu, però no ens ploreu tant, Oscar va per tu, principalment!!

Divendres 20

07.30 Sona el despertador: SORPRESA!!! Ja no són falles, s'han acabat les despertades així que a seguir dormint qui puga, i qui treballe a moure.

22.00 Sopar a la falla com cada divendres.

BENLLOCH ÉS NOTICIA

22 | SÁBADO, 22 DE FEBRERO DE 2014

La Costera-La Canal-La Vall d'Albaida

LA NOTICIA DE LA SETMANA A LA VALL BLANCA

José Antoni Molà
josepantonimola@gmail.com

EL PP DESCUBRE AHORA EL CORREDOR MEDITERRÁNEO

Las proclamas que el pasado fin de semana pronunció la consellera de Infraestructuras, Isabel Bonig, en la conferencia organizada por el Círculo de Economía Libre, que tuvo lugar en la sede de Coeval de Ontinyent, es de suponer que dejaron a la audiencia entre pasmada e incrédula, a la vista de lo que se escuchó, lo que denota el diagnóstico de la realidad que, desde hace varios quinquenios, ha caracterizado a los gobiernos del PP al timón de la Generalitat. Porque después de haber estado sordos y ciegos mientras la industria valldalbaidina se hundía sin remisión, en un tiempo durante el cual ignoraron el por entonces ya reivindicado Corredor del Mediterráneo, y que de haberse contemplado entonces seguramente habrían salvado ahora a más de una empresa de las que han en-

tonado el gori gori. Por tanto, indigna que ahora pregone, como hizo la consellera, que «el Corredor romperá las fronteras comerciales existentes con Europa». ¿Ahora es que se han dado cuenta, después de mirar durante tanto tiempo a otro lado mientras se pudría la industria valenciana, que «es clave el desarrollo del Corredor Mediterráneo»? Que hoy en día digan que el Corredor «puede tener beneficios muy importantes para la Comunitat, ya que ayudarán a reactivar la economía» es una verdad de perogrullo que al parecer solo desconocía el beodo y levítico poder del PP. Es de lamentar, por otra parte, que la también consellera de Medio Ambiente y Territorio, no tuviese ni un gesto a favor de otra de las singularidades de la Vall, el Pla de Minimització, que desde el Consell tanto acechan, trufado de un presunto amiguismo.

Por otro lado, cabría reseñar que el PP ontinyentí, emulando las obscenidades de sus hermanos mayores en el Congreso, donde juegan a perpetrar la obscenidad de imponer una obsoleta ley del aborto, ha tirado las redes pesca-votos, a ver si frena la hemorragia de creyentes y descredido democrático, aprovechando las aguas revueltas que atraviesan la ciudad, como consecuencia de una desacertada aprobación plenaria en el ayuntamiento de Ontinyent, prohibiendo los circos con animales en la ciudad. La furibunda ceguera, capitaneada por su portavoz, Filiberto Tortosa, tomaba como punta de lanza de las hostilidades una propuesta realizada desde el barrio San Rafael, para organizar *bous* en el 50 aniversario de sus fiestas. Pero con la gran diferencia, respecto a las fiestas de la Purísima, que los *bous* esta vez correrían sin bolas. Y claro, el gobierno de J. Rodríguez, dada la nefasta experiencia del congreso de hace dos años, cuando la primera vez que corrió un *bou* sin bolas por la ciudad el evento se saldó con un muerto por asta de toro, el que ahora con buen criterio no se autorice resulta plausible. ¿O es que Tortosa, en su desesperado afán por pescar votos, extrema marear la perdiz, aunque sea a base de sumar muertos?

Librets Presentación en Benlloch y Espanyolet

Las comisiones falleras de Espanyolet y Benlloch-Alexandre VI presentaron ayer sus librets. En el primer caso, el volumen «49 años haciendo falla» es una «preludio» de lo que será el 50 aniversario de Espanyolet, que se cumple el próximo año. Por su parte, el libret de Benlloch da a conocer los bocetos de los monumentos de la comisión, realizados ambos por Manuel Blanco Climent.

«Lo injusto ha sido que no gane Benlloch»

► El artista jubilado Manuel Blanco arremete contra el fallo del jurado y asegura que la «verdadera» damnificada de la sección especial no es Argentina sino la falla de su hijo ► «No me explico cómo se han atrevido a premiar la de Xavi Herreró», manifiesta

AGUSTÍ GARZÓ sáma
Es una voz autorizada como pocas. Y ayer se hizo oír: Manolo Blanco padre dijo que «ni Ferroviaria ni República Argentina merecían el primer premio, la verdadera injusticia de este año ha sido la que ha sufrido la falla de Benlloch. Esa sí que merecía ganar», aseguró en declaraciones a Levante-EMV el mítico artista, ya jubilado, ¿y quién ha hecho esa falla? Pues Manuel J. Blanco, su hijo. «Pero no es porque sea mi hijo, es porque es así: esa falla tiene un modelado, un acabado y una pintura perfectos. Así de clara, y el que sabe de fallas y las ha visto las tres pensará lo mismo que yo: la falla que tenía que haber ganado la especial de este año es esa y no Ferroviaria, por supuesto, pero tampoco Argentina», zanjó el 17 veces ganador del primer premio absoluto de Xàtiva.

Blanco dijo ayer que la falla de su exyerno Xavi Herreró para Ferroviaria «no debía haber ganado en la vida» y criticó sus tonalidades. «Esa falla está muy mal pintada, pero es que él nunca ha sabido pintar», zanjó. Sin embargo, lejos de alinearse en favor del *cadafal* de Paco Roca para República Argentina, también le sacudió. «Esa falla está mal terminada y peor modelada, tiene cosas infames, no hay más que verla. No sé cómo puede escandalizarse su artista, porque el escándalo es que a la falla de mi hijo le den 20 y 30 puntos menos

Falla de Manuel J. Blanco en Benlloch-Alexandre VI. PERALES BORRA

que a esas dos. ¿Qué clase de jurado es éste?, se preguntó. Blanco aseguró estar muy dolido con la repercusión de los premios porque, insistió, a su modo de

ver es más censurable el tercer puesto de Benlloch que el segundo de Argentina y, por descontado, lo que no tiene ni pies ni cabeza es el primer premio de Ferro-

CUESTIONAR AL JURADO

«Paco Roca tendría que pedir disculpas»

► Manuel Blanco padre arremetió ayer contra Paco Roca en un escrito que hizo llegar a Levante-EMV. En él, el veterano artista dice que el artífice del Cami la Bola —que ayer cuestionó en estas páginas el veredicto del jurado y dejó caer que era un castigo— «debería disculparse, ya que dicho jurado castiga lo que ve y no castiga a nadie por haber dejado sin plantar otras fallas: eso es cosa del jurado de incidencias o si la falla afectada lo denuncia», dijo. Blanco, que insiste en cuestionar no ya el primer premio de Ferroviaria sino el segundo de Argentina, añade: «señor Roca, si el jurado hubiera tenido algo contra usted no le habría dado el segundo premio, hubiera descalificado a su falla. Y si usted entendiera de fallas y fuera más sensato, reconocería que no se merece el primer premio; como por descontado tampoco lo merece la falla de Ferroviaria». El exartista firma estas líneas como miembro de la Junta del Gremi d'Artistes Fallers de València. A. GARZÓ XÀTIVA

viarias. El artista —al que se pudo ver ayudando a su hijo en la plantá— también negó ayer que la comisión de Benlloch hubiera doblado el presupuesto a mitad de

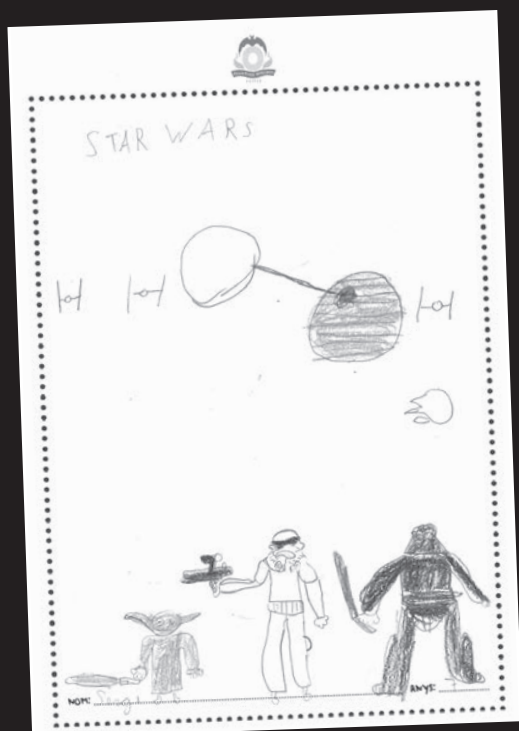
año, como se llegó a decir. Según explicó, en realidad la falla pactó con él darle un dinero por hacerles varias fallas en varios ejercicios. Ese dinero se podía distribuir de varias formas, y la elegida fue hacer una falla como la del año pasado —un escudo, sin remate ni volúmenes— y este año, dedicarle el resto y hacer esa falla más grande. «Pero el año que viene volverán a hacer una fallita de nada», indicó.

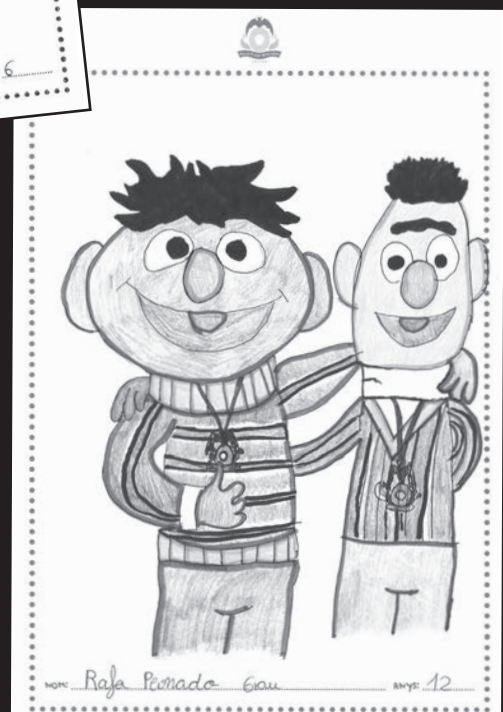
«Han pisoteado sus ilusiones»

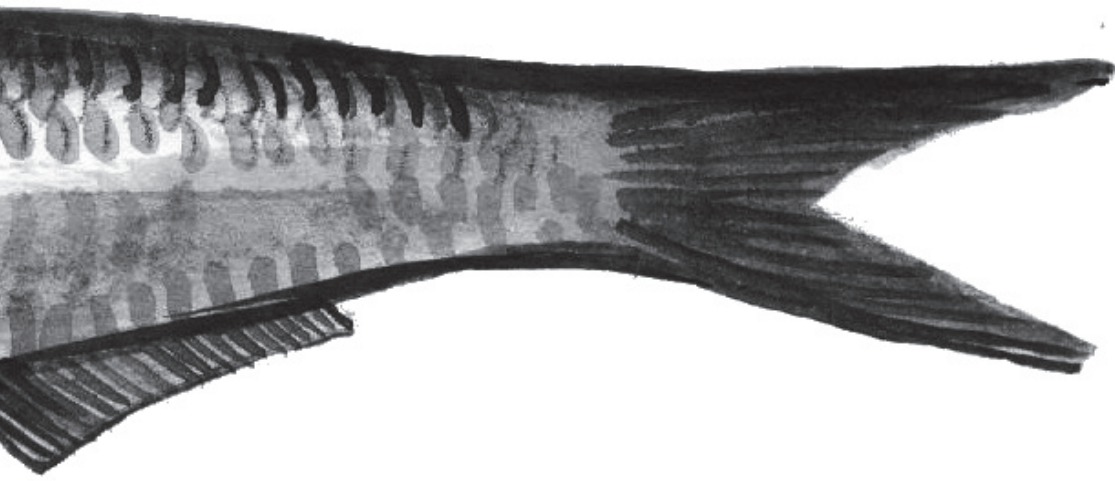
«Sorprendido», dijo —por la polémica suscitada con los premios de la sección especial de Xàtiva, Blanco recalco que «los que de verdad pueden quejarse son los de la comisión de la falla Benlloch. Ellos sí que son quienes verdaderamente han sufrido en sus carnes el veredicto del jurado, puesto que teniendo la mejor falla de Xàtiva en pintura, en acabado, en riesgo, en colocación y hasta incluso en iluminación, han visto cómo les han pisoteado todas sus ilusiones, porque tienen en la calle una falla como nunca han tenido. Y eso sin que el artista haya dejado ninguna falla por plantar, no como otros». La falla de Manuel J. Blanco para Benlloch-Alexandre VI lleva por lema *Les inquietuds de Carla*. El jurado le otorgó 122,4 puntos. República Argentina, obra de Paco Roca, contabilizó 130 puntos. Y la ganadora, Ferroviaria, obra de Xavi Herreró, obtuvo 152,5 puntos.

ELS MENUTS DIBUIXEN

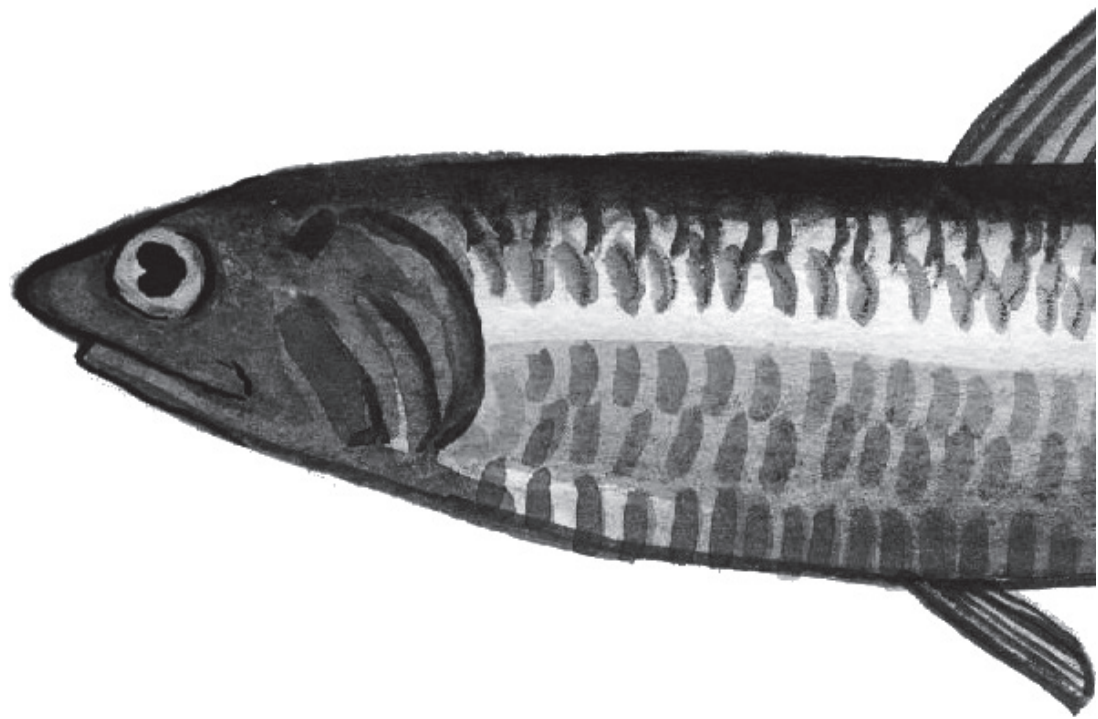
disfresses al casal

els
ARTISTES
reinterpreten
«La peixca del Ciladnoch»

UN ESBOÇ PER A UNA FALLA

Miquel Mira Piqueres

És costum, com bé sabeu, que a l'encomandar el monument faller, l'artista ens faça l'esbós d'allò que serà la falla. Així, el remat, les escenes i les figures principals queden plasmades en un dibuix que la pròpia comissió acceptarà i donarà peu a la construcció del dit monument. Després, eixe esbós acompanyat per l'explicació de la falla figurarà en el llibret faller i juntament amb les fotografies posteriors conformarà la documentació d'un any de falles.

Partint d'eixa premissa, quan ens posem a investigar i estudiar sobre falles el primer que fem es recórrer als llibrets i, per suposat, als esbossos que ens ofereixen informacions com: l'any de la falla, el lema i l'artista corresponent.

En el cas de les falles de Blai Bellver així ho vaig fer, ja que l'any 1990 es complien 125 anys de la plantà de la primera falla a Xàtiva i la comissió de la plaça de la Trinitat volia publicar al seu llibret els esbossos de les falles plantades en la mateixa, junt a les fotografies de les falleres majors. Però, clar..., els llibrets de Blai...no tenen l'esbós del cadafal i tractant-se de les falles més importants dins de la història fallera de Xàtiva, la cosa quedava un poc coixa.

I no m'ho vaig pensar dues vegades. Em vaig fer amb la còpia dels llibrets de "La peixca del aladroch" i de "La creu del matrimoni" i llegint la seua explicació vaig anar fent dibuixos.

Si ens fixem en la forma de construir les falles d'aquella època, hem de suposar

que tota l'escena que es representa se situa damunt d'un cadafal o entarimat que, generalment, es de forma quadrada o rectangular i de més d'un metre d'alçada. Després, fent cas a la "fulla voladora" que es l'únic que ens queda de "La peixca del aladroch", tenim sobre la base "...Representa esta falla una llaguna de aiguardent i de buñóls..." és a dir, una representació d'un element líquid mesclat amb bunyols. No sabem com es faria entendre que en lloc d'aigua es tracta d'aiguardent sobre el qual es col·locarien els bunyols. A sobre d'esta borumballa "...surca un tabách de flors en forma de góndola..." Un tabách ??? Açò què és???? Molt simple: una canastra. Pot ser alguns haureu sentit a les vostres àvies parlar del tabaquet de cosir i, de fet, jo mateix coneixia la paraula amb eixe sentit.

Bé. Ja tinguem la base i el centre. Ara el remat: "...ocupat per chiques d'estes del piñol dols que peixquen en caña..." està clar, dins de la canastra calia dibuixar les figures d'unes jovenetes guapes proveïdes amb canyes de pescar.

I per fi, les figures de la base que són: "...una bandaeta de pollos (pero que en esta falla sels dona el nom de aladroch), que van flotant per l'aigua com pardals en l'albufera..." en este punt sorgeix el problema de representar a estos xics joves nomenats aladros i, encara que no crec que tingueren esta forma, vaig optar per dibuixar unes figures d'home amb cua de peix per a donar-li sentit a allò de dir-los aladros, si tenim

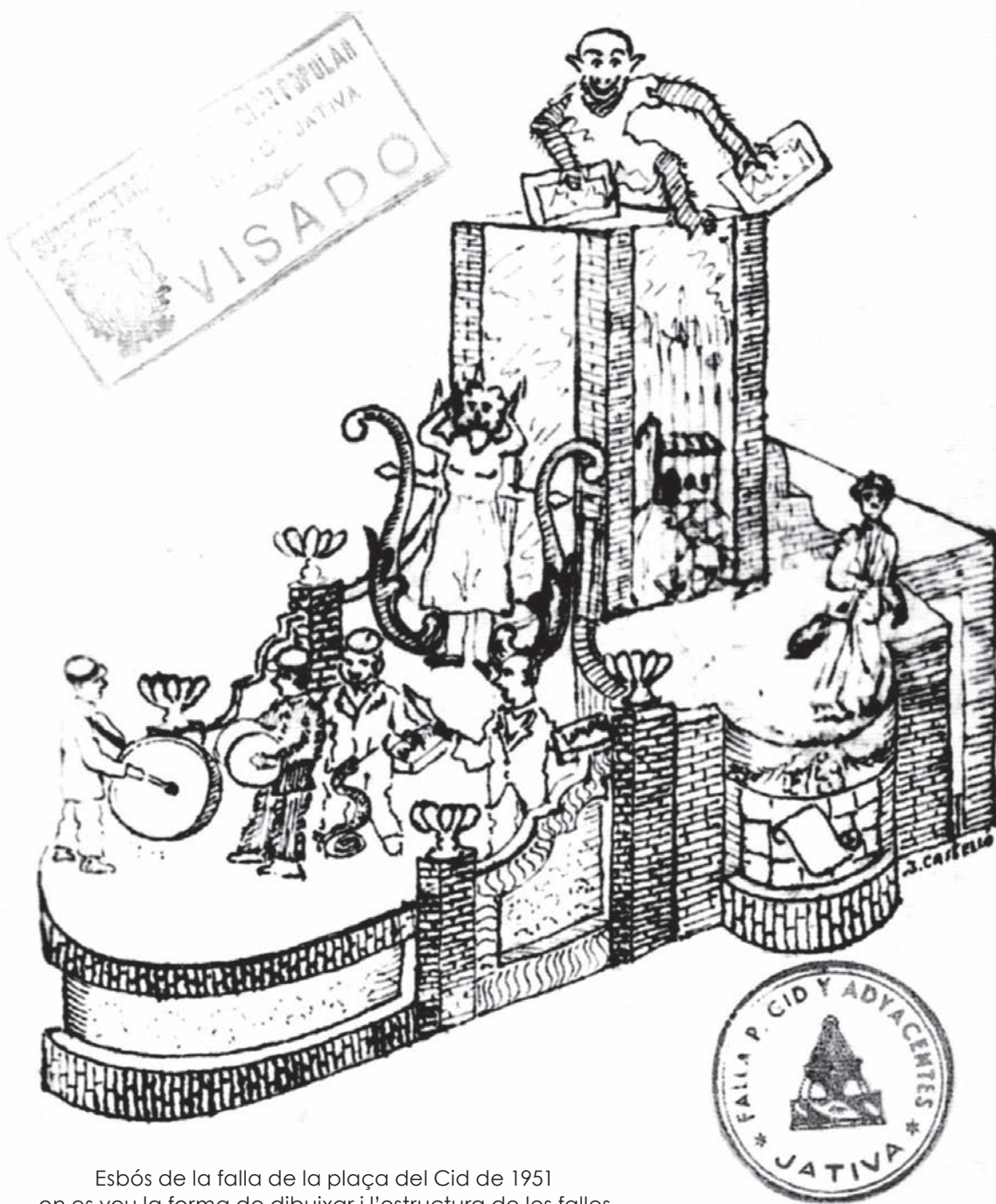
Esbós de la falla "La pesca del aladroch" dibuixat per M. Mira a partir de la lectura del llibret

present que açò era una lliure interpretació del text.

Dos figures més completen l'escena: "...a la dreta del espectador s'encontra una choveneta modesta y tímida d'eixes que pareix que may han trencat un plat, pero que amagaeta entre la espesor de les rames d'un baladre fa també el seu agost sampsant algún aladroquet. En el costat opóst yà una chica llecha y jamona que porta un rall o mornell en la ma, pero que no pot fer

us d'ell porque no se li acosta ni una gambeta ni un caragolet..." Us diré que en estes figures vaig obviar els elements decoratius com el baladre per no enfosquir el dibuix i perquè en estos casos era costum posar a la falla les plantes naturals. També, en lloc de la xarxa de pescar (rall o "mornell") vaig optar per posar un peix que semblara un reclam per a la pesca.

Amb açò ja tenim la falla feta. Ara bé, quantes figures són dones? Quantes són ho-

Esbós de la falla de la plaça del Cid de 1951
on es veu la forma de dibuixar i l'estructura de les falles

mes? Impossible saber-ho. Només sabem que hi ha dos dones, a dreta i a esquerra, i dos grups de figures: Les xiques i els aladocs, i que entre tots formen "...un grupo de 13 figures..." i que, a més a més, van "...vestides en tota elegancia segons el espirit de la última moda..." La meua solució va ser equilibrar el dibuix i no col·locar les tret-

ze figures, ja que, com sempre, a l'esbós la part darrera de la falla no sol aparéixer.

Així, amb totes estes dades i amb un poc de paciència vaig dibuixar esta falla perquè ens poguérem fer una idea de com podria ser el monument en qüestió.

Cal dir que l'esbós està fet a mà, ja que en aquell temps (1989-90), jo encara no dis-

Esbós de la falla "La peixca del aladroch" dibuixat per Guillem Alborch

posava d'ordinador ni dels coneixements necessaris per a utilitzar-lo, i amb un dibuix molt senzill per a no inventar sinó més bé interpretar-hi.

L'esbós va complir el seu paper i, fins i tot, després ha sigut publicat en alguns estudis i articles sobre falles per a il·lustrar "La peixca del aladroch".

A l'any 2010 la comissió de la falla Molina-Claret va recrear al seu acte de presentació de les falleres majors la plantà d'aquella primera falla, per la qual cosa l'amic i faller Guillem Alborch va fer una nova interpretació de l'esbós d'aquella falla adaptant-la a l'estètica dels esbossos actuals i fent-la més atractiva visualment per a què llui a l'escenari. Esbós que de nou la comissió Molina-Claret ha fet valdre a l'acte d'exaltació de les falleres majors de Xàtiva

de 2015, al representar al seu "apropòsit" la plantà de la primera falla de Xàtiva per celebrar-hi el 150 aniversari d'aquell fet.

I així va ser com va nàixer l'esbós d'aquella històrica falla. Després em vaig ficar a "La creu del matrimoni", però açò ja és una altra història que deixa hui al tinter.

Espere que algun dia i seguint els meus estudis sobre les primeres falles pugui dibuixar de veres "La peixca del aladroch"

"Y si yà algun melindrós
Que encara no está content,
Li oferim.....llevarli el bós
Pera que bega aguardent
Y es menche un buñól ú dos"

Blai Bellver 1865

reinterpretació

«La Peixca del Aladroch»

GUILLEM
ALBORCH

“La peixca del Aladroch”,
una experiència aïllada
en el temps.

En aquest esbós he intentat cenyir-me, al peu de la lletra, en què escriu Blai Bellver en aquella fulla voladora que es va repartir per fer publicitat de l'acte de la Cremà de la falla. És clar que es podrien fer mil interpretacions sobre el lema de “La Pesca...” actualitzant-la als nostres dies...

La primera falla plantada a Xàtiva era, sens dubte, una aposta arriscada, una bogeria, vaja, si comparem els esbossos de l'època de la ciutat de València amb el d'aquest cadafal. En aquells moments la composició més comuna de les falles constava d'un prosceni rectangular d'uns dos metres d'alçada, damunt del qual es col·locava un únic grup de ninots, tres o quatre com a molt.

“La peixca de l'aladroch”, plantada a la plaça de la Trinitat el 1865, presenta una estructura complexa i ambiciosa ja que damunt del prosceni trobem un total de tretze figures. Unes xiques dins d'un cabàs en forma de góndola, les altres pescant a la vora d'una llacuna d'aiguardent i bunyols. Finalment, hi trobem un grup de “sirenos”, o xics amb cua de peix, que van nadant per les aigües etíliques.

Malauradament no tenim imatges d'aquella primera experiència fallera a Xàtiva, per la qual cosa no existeix informació sobre la seua realització artística. Tant l'autoria d'aquest monument com la del següent, anomenat “La creu del matrimoni”, se li atribueix al fuster Jaume Garí, el qual tenia la seua fusteria a la mateixa plaça de la Trinitat, concretament, en un habitacle situat a l'interior de la nau gòtica que conformava l'antiga església del Convent dels Trinitaris.

reinterpretació

«La Peixca del Aladroch»

PAGO
ROCA

“A la peixca del vot”

Explicació De La Interpretació De La Falla
Plantada A Xàtiva A L'any 1865

Sota El Lema “La Peixca del Aladroch”

En 150 anys molt ha canviat la societat,
però, en el fons sempre hi ha
un fil que lliga una època i un altra.

Un vaixell de paper solca per la nostra
vida carregat de polítics que pesquen
amb canya, tots

volen pescar algun vot i portar-nos al seu
costat careta d'enamorats
per a conquistar-nos.

Par tits vells al poder, altres que volen i no
poden, tots
a pescar vots.

Les noves sirenes o aladrots posen el seu
cant per a conquistar-nos

són els nous par tits que es presentaran,
tots volen pescar el vot.

Una gran urna sosté tot l'entramat d'esta
falla.

Una xica guapa, la justícia, volguda per
uns i violada pels poderosos.

Una xica fadrina o casada pesca la ca-
guera del gos per por a ser
multada.

Tot canvia, però, en el fons tots volen el
mateix pescar,

per això titulem aquesta interpretació A
LA PESCA DEL VOT.....

reinterpretació

«La Peixca del Aladroch»

PEPE
CASTELLS

“La peixca del sobre-rot”

“Explicació De La Interpretació de la Falla Plantada A Xàtiva A L'any 1865, “La Peixca del Aladroch”

És la crítica clara del tsunami econòmic que és viu a Espanya, reflectida en forma de vaixell a la deriva. Els peixcadors de sobres estan representats pels fantasmes, vuitres i les sirenes malvades, amb cara de bruixa, que representen la societat actual en la que vivim. Polítics i els que no ho són tant, tots volen arreplegar diners, de la forma que siga necessaria. Tot el “politiqueo” no para de furta-ne, i aquestos be que disfruten del carrer, mentre que tenim al “Sr. Lute”, tancat per furta una gallina, ¿Hem voldran dir, que açò no te delit? La gran contradicció del que hi fan ara. Per lo tant al jutje li toca anar de cego, per que no veu al lladre verdader.

Podriem dir que tota ESTA gentola te gravat al braç, com a bon mariner “YO AMO AL SOBRE”

reinterpretació

«La Peixca del Aladroc»

REBECA
COLOMER

“A la peixca del Lloc”

“A la peixca del lloc”, és una reinterpretació de la primera falla xativina. Aquí tenim una visió diferent de la dona. Tema central a les dues falles.

En aquells temps s'escribí, que el que volien reflectir amb la falla, era a la dona peixcan homes. En canvi aquest dibuix du per peça central una dona, la reina de s'ha casa. Al voltant d'ella tenim els diferents “tipus” de dones que hi han avui en dia, i per molt material que hi parega, és la realitat.

La dona lluitadora pel seus drets, la que vol formar-se per ser de les millors de la promoció i somia amb un futur millor, la dona que vol ser mare i viu per ells, la que pot amb la feina i amb els xiquets coste el que li coste. A la part davantera de la falleta i per desgràcia la gran majoria de les dons d'avui en dia; la que li importa més que cap el seu físic, la que li sobra amb anar perfectament equipada i lluidora, així no tinga ni per menjar. La que creu que eixir al “Salvame de Luxe” programa de la T.V. és el més important. I per concloure la que li dóna títol aquesta falla, la que fa el necessari per aconseguir un lloc tant de treball, com de nivell de vida. La del “bragetazo” famós, És dediquen exclusivament a peixcar homes amb dines per que les mantinguen. I siga bo o roï, als plans d'aquestes xiques entra tot tipus de “faenetes”, fins i tot la de baixar-se les bragetes!!!

...tot per aconseguir un LLOC!”

"A LA PEIXCA DEL LLOC"

Perep. 2015

Sobre una biografia de Blai Bellver

Equip de redacció

Era precis, començar aquest grup d'articles amb una biografia del xatívi, Blai Bellver i Tomàs (1818-1884), protagonista principal d'aquest 150 aniversari. Però com què encara estan recents diverses publicacions sobre aquest personatge i la seua tasca com a impremter, escriptor, editor, periodista....¹, varem decidir parlar d'una biografia en concret, ens estem referint a la publicada en 1916, escrita per un altre xatívi, Pascual Cucarella Candel, al seu llibre *Setabenses ilustres*. Anteriorment, Constantí Llobart, al seu llibre, publicat a València en 1879, *Los Fills de la Morta Viva: apunts biobibliogràfics per la història del Renaixement Il·literari llemosí en València*² ja ens parla d'ell i ens parla, entre altres coses, de la seua capacitat per a imprimir, per mitjà de la cromolitografia, tots els colors, d'una sola vegada.

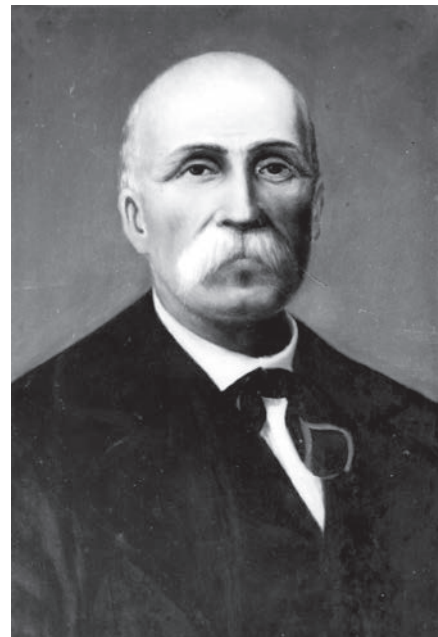
Constantí Llobart, publica el seu llibre encara en vida de Blai Bellver, per tant, aquest va poder llegir allò que d'ell s'hi deia en aquesta publicació.

Però, no obstant açò hem elegit el treball de Pascual Cucarella perquè, possiblement, siga la primera biografia, editada, després de la mort del nostre protagonista i, a més a més, perquè estava escrita per un altre xatívi i per ser de fàcil localització,

ja que s'hi troba a la biblioteca municipal, a l'abast de tothom. També, perquè Pascual Cucarella coneixeria en persona a Blai Bellver, i quant aquest mor, qui seria el seu biògraf, tindria quasi vint anys i, també, perquè l'autor del llibre va nàixer el mateix any en què

s'hi plantà "*La peixca de la aladroch*", és a dir en 1865, per tant enguany també se celebra el 150 aniversari del seu naixement.

Pascual Cucarella Candel (1865-1951). Va nàixer a Xàtiva³. Llicenciat en Dret, per la Universitat de València. Va pertànyer al cos de secretaris de Jutjats municipal. També va ser, periodista i escriptor. En 1887 va fundar a Xàtiva el periòdic *El Clamor Setabense*, de tendència republicana⁴. També, va ser director d'*El cudol* (1889) d'un periòdic sa-

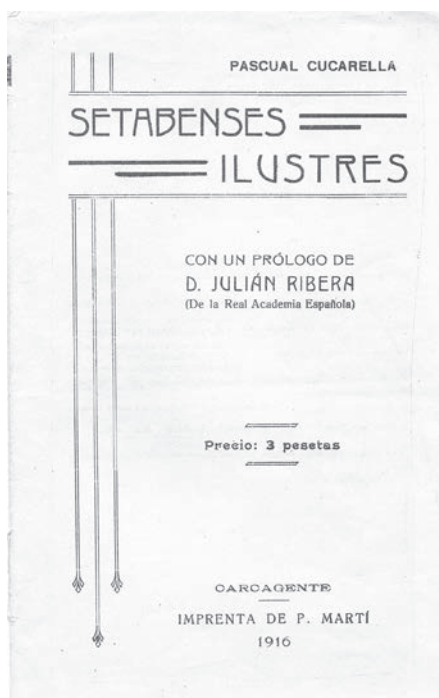

¹ *La imprenta de Blai Bellver el diseño gráfico y el producto impreso*. Antoni Martínez i Revert. Ed. Campgràfic 2010. *La imprenta a Xàtiva la tipografia de plom des de Blai Bellver fins als nostres dies*. Antoni Martínez i Revert. Ed. Mateu editors 2010.

² *Los Fills de la Morta Viva: apunts biobibliogràfics per la història del Renaixement Il·literari llemosí en València*. Constantí Llobart València 1973.

³ *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana*. Tom. V. Ed Levante El Mercantil Valenciano, 2005.

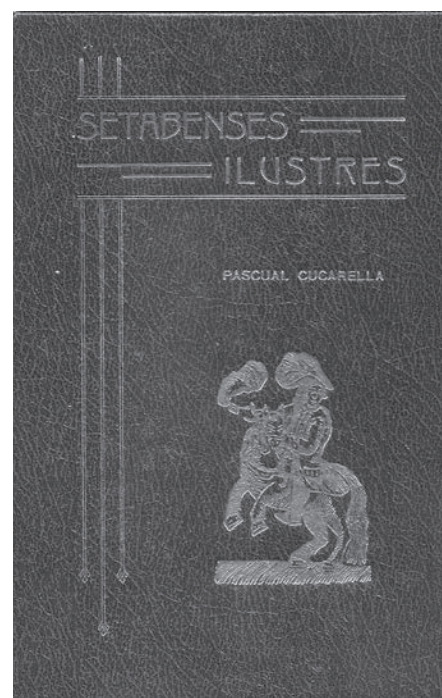
⁴ *La premsa de Xàtiva. Les publicacions xativines des de "La fortuna" 1844*. Soriano Ginés Vicent Premi d'assaig, 2001.

Portada del llibre de Pascual Cucarella, "Setabenses Ilustres"

Primera pagina de la biografia de Blai Bellver

Coberta del llibre "Setabenses Ilustres"

tíric d'esquerres que s'editava en valencià. També va ser cofundador del setmanari *El progreso*. Va publicar diversos llibres, *Negro i Azul: Poesias*, com el seu propi títol indica, era de poesia. També se li coneix el drama *La esclava de su honor*. Fins i tot va escriure llibrets de sarsuela com *Medias y mediums i comptes*, com "El rector de Benigánim" i un llibre epistolari "Cartas a un amigo de la infancia- *Cartas a una monja* i, sobre tot, el llibre que ens interessa ací, *Setabenses ilustres*⁵.

Aquest llibre fou publicat en 1916, trenta-dos anys després de la mort de Blai Bellver, va ser imprés a Carcaixent, a la impremta de P. Martí, i portava un pròleg de l'arabista de Carcaixent, Julián Ribera⁶. El llibre de Pascual Cucarella es va reeditar entre 1982-1983 pel setmanari local *La Veu de Xàtiva*. Aquesta va ser una reedició feta de l'original que fou publicada a facsímils. Al final apareixia una ressenya, sobre l'autor, realitzada per Agustí Ventura. Aquesta edició, és la que hem utilitzat per a fer aquest article.

La biografia de Blai Bellver apareix des de la pagina 204 fins a la 211 i apareix com a escriptor. En ella, ens parla també de la seua faceta com a impressor, de la que destaca la seua perfecció en el ratllat cal·ligràfic. La major part del text, tracta de la vessant literària de Blai Bellver, on ens diu que als seus treballs com a poeta destaca el seu bon humor. També ens diu que va escriure sainets.

Després d'aquesta biografia vindríem d'altres, com la que apareix a l'enciclopèdia Espasa, o la que realitzà un altre xatívi en 1931, Ventura Pascual i Beltran. Al seu llibre "*Játiva Bibliográfica*" on tornaria a tractar-se la figura de Blai Bellver, però no hi veiem que ens done més aportacions que l'anterior mencionada.

Recomanem, doncs, la biografia de Pascual Cucarella, no pel seu rigor històric sinó perquè va ser feta per un coetani de Blai Bellver i perquè en tenia 99 any, és a dir, quasi un segle, un bon grapat d'anys i podem apreciar la forma d'escriure que tenien en els primers anys del segle xx.

⁵ Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana. Tom. V. Ed Levante El Mercantil Valenciano, 2005.

⁶ Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana. Tom. XIII. Ed Levante El Mercantil Valenciano, 2005.

NOU EREN MULTITUD EN EL "CAP I CASAL"

Moisés Domínguez

«En Játiva, aquel año, se sintieron falleros y plantaron una muy elegante los divertidos vecinos de la Plaza de la Trinitat. Representaba una laguna, por aquel navegaba una canasta de flores en forma de góndola, ocupada por unas chicas que se entretenían pescando los buñuelos que flotaban sobre el líquido elemento, formando todo un conjunto de trece ninots»

Facin-li un cop d'ull a l'esbós commemoratiu del 150 aniversari i arribaran a la seva particular conclusió sobre les referències historiogràfiques.

No obstant això, no hi estem parlant de qualsevol. L'anterior és una cita «del Soler i Godes», nom amb el qual es coneix a la primera gran Bíblia històrica de la festa, una espècie d'anàlisi succint, any per any, des de l'any 1849.

Xàtiva provava el sabor de la festa, augurant la «Creu del Matrimoni» que es plantaria a l'any següent, a la calor i a l'esclat del que succeïa en el «cap i casal». Que no era més que el creixement d'una festa que avançava en un procés de maduració molt lent. Ens trobem encara en el període de la gran vacil·lació, que s'estendria durant tota la segona meitat del Segle XIX. Pugnaven les falles per acabar sent una festa gran, malgrat les restriccions que imposava l'autoritat a força de bàndols i censura prèvia dels projectes. La ciutat, que aquest any comença l'enderrocament de les seves muralles, per deixar tan sols dues portes i uns metres de la mateixa com a testimoni per a la posteritat (es pot seguir veient al costat de les Torres de Quart) volia falles, però mantindrà el seu estat de lactància durant

moltes dècades. És un període en el qual les falles com a mitjà de comunicació —allò que, li pegues foc o no, transmet un missatge a un públic receptor, ideat per un emissor; o siga, un grup més o menys anàrquic de persones— comencen a imposar-se al recurs més fàcil del simple encès de fogueres, sense figures corpòries i sense el component necessari de la sàtira.

Prova de la precarietat és que les de 1865 van ser unes falles brillants quantitativament. Nou és una xifra que només s'havia registrat en 1849. Una autèntica multitud. I encara que a l'any següent es batrà el rècord amb onze, poc després caurà a plom amb només dues i tres falles en 1867 i 1868 respectivament. Després pujarà novament, tornarà a baixar... encara falta temps per als episodis negres com el de 1886, quan va haver-hi «vaga fallera» per l'abusiu preu de l'arbitri municipal, dins del procés de repressió a una festa que el poder només acceptarà quan, a partir del canvi de segle, la controlli a força de fagocitar-la.

Al 1865 ja existeix el llibret de falla, que va crear Bernat i Baldoví uns anys enrere i descriu Soler i Godes les festes com un fenomen que «había calado hondo en el alma del pueblo y había enraizado (...) Ahora, con semanas de anticipación ya se publicaban gacetillas para informar a los lectores» Per llavors, les falles són grans escenaris elevats sobre el terreny, en el qual mitja dotzena de ninots expressaran un missatge que haurà de passar els filtres de la censura i si cola, cola.

De les nou falles anomenades, tres perviuen actualment; òbviament, no com a comissió, sinó com a demarcació. És es-

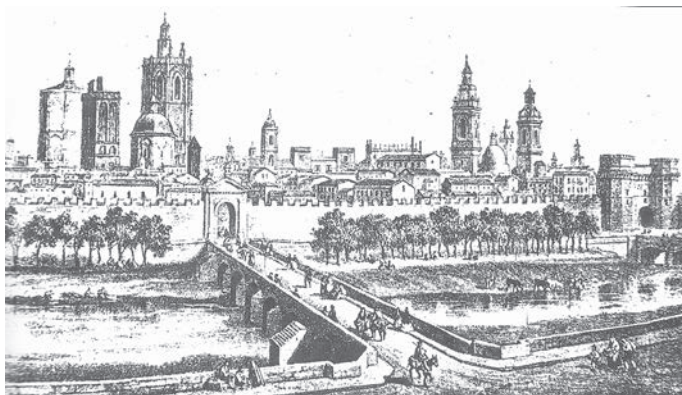
pecialment significativa la de la Plaça del Pilar, que representa un propietari tractant de quadrar els comptes amb un inquilí “remolón”. És la primera referència que existeix en aquest encreuament, actualment el més guardonat de la història de la Secció Especial. Tardarà en tornar a haver-hi, almenys que se sàpiga, un «cadafal» a la replaça, però la comissió compta amb aquesta com la primera de la seua història. Les altres dues són a la plaça de Mossèn Sorell –denominació pràcticament retirada per la comissió actual de Corona–, i la del Tossal, que també cedeix actualment el protagonisme al carrer Bolseria.

Les desigualtats socials, l'eròtica («Carrer de les Roques representava una col·legiala i un vell», protagonistes d'una sarsuela) o les dificultats de l'economia domèstica. Unes altres es perden en l'ambigüitat de la falta de referències.

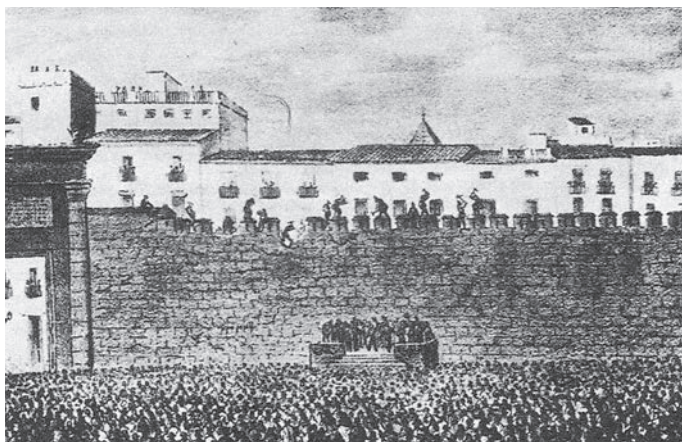
En aquesta època, la visita a les falles (18 de març, a la nit del qual se'ls pegara foc sense garantia alguna de seguretat més enllà dels bàndols previs que les havien allunyat dels carrerons i les havien començat a traslladar als encreuaments i places) s'havia convertit en un exercici ritual. Ja s'havia creat el «pateo», cosa que consistia en visitar una a una totes les falles, i per a això la premsa donava una completa relació d'on trobar-les. Eren poques i la ciutat ja era gran, per la qual cosa la «cremà» era sempre multitudinària i, faltaria més, sense cap garantia de seguretat.

Resulta complicat imaginar que, en la recentment creada línia fèrria, algú s'animés a baixar fins a la capital de la Costera per poder-hi conèixer la primera aventura fallera de la ciutat. És probable que, en tot cas, en algun lloc ambulant, els quals abundaven pels carrers en tan assenyalada data, pogueren despatxar-se «aladroc».

Fotografia de la llonja de València de meitat del segle XIX

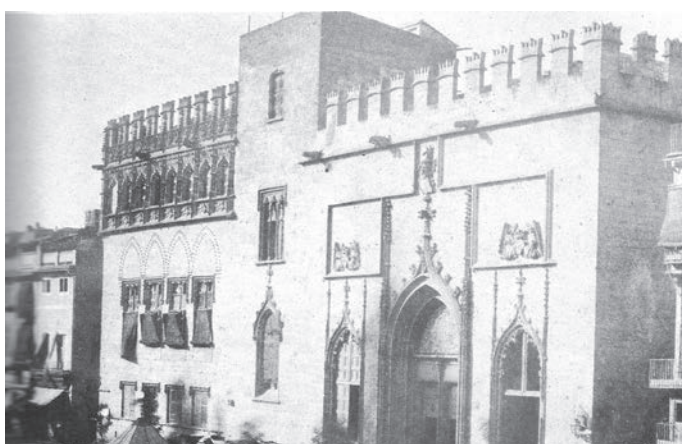
Vista de València de 1862 realitzada per Antonio Bergón

Enderrocament de les muralles de València en 1865

La ciutat de València a meitat del segle XIX, encara amb muralles

ART EFIMER A LA XÀTIVA PRE FALLERA

Joan Quilis i Rodenas

En març de 1865, es plantava, a la plaça de la Trinitat, la primera falla artística de Xàtiva, portava per nom, la "Peixca del Aladroch". No sabem qui va ser l'autor material d'aquest cadafal, però, si sabem que l'impresor Blai Bellver va ser qui ho va promoure tot.

Aquesta falla, s'hauria d'incloure dins de les denominades, «falles eròtiques», les quals es van plantar a la ciutat de València, en el període que abasta des de 1850 a 1870. Aquesta classificació hi procedeix de la premsa que s'hi publicava, a la capital, en aquella època.

Alguns dels temes que es podien veure representats amb freqüència, en aquests monuments, eren: el matrimoni, la seducció i les relacions sexuals².

Aquest tipus de falles, ja estaven realitzades, basant-se en el disseny o idea preconcebuda d'un artista. Per a la seua realització s'empraven elements com la fusta, el cartró i d'altres elements infamables i en elles ja es diferenciaven diverses parts com: Cadafal, ninots, remat³.

Blai Bellver coneixeria l'ambient i el món de les falles, durant la seua estada a València, on hi va treballar, més o menys des de 1831 fins a 1837⁴ a la impremta de Catalina Rius, viuda de Manuel Monfort⁵.

Les falles plantades a València hi varen influir en Blai Bellver fins a tal punt que, uns anys després d'establir-se laboralment a l'obrador del carrer Vallés. Va introduir, promoure i organitzar la plantada de falles a Xàtiva, però, sens dubte, la tradició de les architectures efímeres a la nostra ciutat, també hi influiria en l'impremta a l'hora de realitzar els monuments fallers. Així doncs, la tradició, a la nostra ciutat, de fer construccions utilitzant fusta i cartró, no l'era una cosa aliena sinó més bé tot el contrari, hi estava ben enraïgada.

Si la "Peixca del Aladroch", va ser el primer cadafal faller plantat a Xàtiva, en alguns esdeveniments com: festes reials, (proclamacions, celebracions de noces, visites...) i celebracions religioses, trobem construccions semblants als cadafals i elements que, de ben segur, podrien formar part d'una falla i que utilitzen els mateixos materials per a la seua construcció.

Blai Bellver viuria en primera persona actes com les festes de proclamació d'Isabel II, en 1843; les festes per la pau i la fi de la primera guerra Carlina en 1840; les celebracions per la visita de la reina a Xàtiva en 1844 i les festes per les noces de la reina Isabel II en 1846.

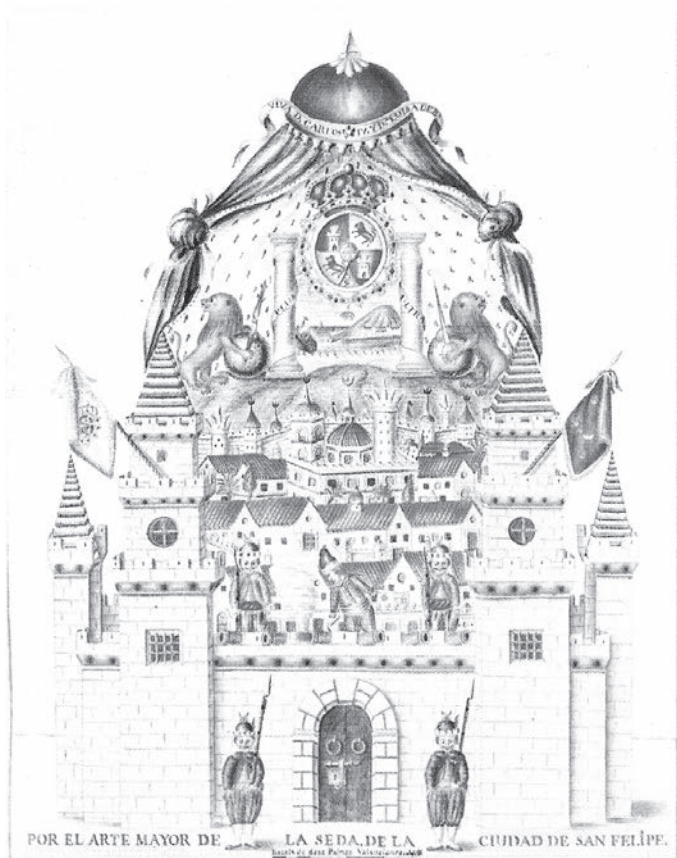
¹ Cementeri Municipal, novembre 2014. Fills il·lustres. Ed; Ajuntament de Xàtiva. En aquest tríptic s'hi dona a Jaime Garí Fabregat, com autor de la primera falla plantada a Xàtiva en 1965, però no diu en base a què s'hi fa aquesta afirmació.

² La falla eròtica (1850-1870): Antonio Ariño. En «Historia de la fallas». Ed. Levante EMV. 1990.

³ Evolución de la palabra falla: Emili Casanova. En "Historia de la fallas". Ed. Levante EMV. 1990.

⁴ La imprenta de Blai Bellver el diseño gráfico y el producto impreso. Antoni Martínez i Revert. Ed. Campgràfic 2010.

⁵ La imprenta a Xàtiva la tipografia de plom des de Blai Bellver fins als nostres dies. Antoni Martínez i Revert. Ed. Mateu editors 2010.

Arc triomfal del gremi de velluters en honor del rei Carles IV.
(Arxiu Municipal de Xàtiva)

Nosaltres ens centrarem en aquest període d'Isabel II, però la tradició, per a celebrar els esdeveniments reials ve de molt antic⁶.

Possiblement la celebració on més ostentació es feia era a les proclamacions reials. Totes tenien un mateix patró. Els festejos s'allargaven durant tres dies. A la vesprada del primer es portava la senyera dels Borbons a la Seu, per a la seu benedicció hi havia un tedèum i després era hissada a l'ajuntament, muntant-se torns de guàrdia. A la vesprada del segon dia, s'hi feia la proclamació del nou rei, es recorrien els carrers de Xàtiva i les places: de les Cols (actual plaça de Mercat) de Sant Pere i de Sant Jaume, les autoritats feien les proclamacions. El tercer dia, pel matí, hi havia

missa solemne i per la vesprada, una nova desfilada per la ciutat. En aquesta nova processó, desfilava, a més dels membres de l'ajuntament, els gremis i els oficis de la ciutat, així com també les diverses comunitats religioses i el capítol eclesiàstic.

Destacava d'aquest esdeveniment, la utilització, per part dels gremis i dels representants dels oficis, de carrosses triomfals. Endemés, els carrers, per on transitava la cavalcada eren adornats amb arcs triomfals, altars amb imatges, cadafals, tapissos, lluminàries, retrats dels reis...

En tots aquests festejos, trobarem, arquitectures efímeres que d'una o d'altra manera ens recordaran alguns aspectes de les falles.

A la desfilada del segon dia trobem l'entaulat o cadafal utilitzat a les places del Mercat, Sant Pere i Sant Jaume en el qual quatre massers i l'alfarer anunciaven la proclamació del nou rei. Com veiem, eixos entaulats o cadafals, que serien plataformes de taulons elevades en un lloc públic resulten ser molt semblants als cadafals fallers actuals, possiblement l'única diferència seria la grandària i la decoració de les parets laterals en el cas de l'entaulat faller.

A la desfilada del tercer dia, és on més art efímer apareixia: Carrosses, arcs triomfals, decoracions en carrers i fatxadades d'habitatges, cadafals amb representacions de personatges, tapissos...

Deixant de banda l'organització de la festa seria convenient passar-hi, ara, a parlar un poc de les festes que Blai Bellver viuria en primera persona. Seguirem, en aquest cas, les dades que ens dóna Carlos Sarthou⁷. La primera d'aquestes festivitats, seria la proclamació d'Isabel II com a reina d'Espanya. Com la resta de les proclamacions, presentava, la mateixa estructura de tres dies. Els elements que ens interessa són els cadafals usats el primer dia per tal de fer la

⁶ Datos para la historia de Játiva: Carlos Sarthou Carreres. Volum II i III. Ed. Imprenta Bellver 1935. En aquesta obra l'autor parla extensament de cada proclamació reial.

⁷ Datos para la historia de Játiva: Carlos Sarthou Carreres. Volum III Ed. Imprenta Bellver 1935.

Carro triunfal del gremi de sombrerers
per a la proclamació de Carles IV.
(Arxiu Municipal de Xàtiva)

proclamació, els quals estaven ubicats a les places del Mercat, de Sant Pere, Sant Jaume i la Seu, així com alguns dels elements que hi desfilaven a les cavalcades del segon dia de festejos.

Segons ens diu Sarthou, en aquest segon dia es va realitzar una desfilada, que va recórrer la ciutat i en la qual varen participar carros triomfals, carrosses, barques i "una enorme tortuga de fusta", repartint-se, poesia al·lusiva i manufactures. Ací, en aquesta desfilada, a banda de les carrosses, arcs triomfals i diverses decoracions hi ha dos elements molt interessant. El primer és la tortuga, que, en tota seguretat, aquesta, ha de ser la «Cuca fera» del Corpus i que anys més tard, acabaria sent cremada al formar part important d'una falla, plantada pel gremi de fuster, al Bellveret⁸. El segon element que cal destacar és el repartiment de poesia al·lusiva. Ens podem plantejar una qüestió, seguiria la "Peixca del aladroch" el mateix format, que aquestes poesies que es repartiren

a la proclamació d'Isabel II⁹. Pensem que les poesies repartides, anirien en fulls solts i no serien massa extensos, ja que eren per a ser llegit en el moment i açò ens coincideix, amb la publicació de «La peixca del aladroch» que coneguem, un sol full i no massa text, per a poder ser llegit amb promptitud. No seria d'estranyar que aquestes poesies al·lusives foren impreses pel propi Blai Bellver, si a més tenim en compte que del seu obrador va eixir el programa d'actes de la proclamació com a reina d'Isabel II⁹. Basant-se en el mateix format de les poesies al·lusives i com a forma de burla, podria ben bé, haver fet "La Pesca de l'aladroch" uns anys després.

Una altra celebració, a la qual farem referència serà la de la Pau de 1840. La qual ficava fi a la primera guerra Carlina. Trobem alguns elements, que els podem considerar precedents fallers, com són: la decoració de carrers i edificis oficials i la construcció d'arcs triomfals¹⁰.

Una altra celebració importat va ser la visita d'Isabel II¹¹ a la nostra ciutat en 1844, en aquesta ocasió, es varen adornar les fonts de les places i les portes noves d'accés a la ciutat, on destacaria la de Sant Francesc. En aquest cas, és va realitzar una espècie de falla, simulant-la amb llenços pintats, la part que hi faltava per construir.

I per últim acabarem aquest tipus de festivitats amb la celebració de les noces de la reina amb Francesc d'Asís¹², que també és va celebrar a Xàtiva, i on l'ajuntament va fer una festa especial. Allò que més ens interessa d'aquesta celebració, són els adorns de diverses cases particulars, també de l'hospital, de la beneficència i del quarter d'Invàlids.

⁸ *Història de les falles de Xàtiva*. Josep Sanchis i Martínez. Ed. Ediciones Xàtiva S.L. 1996

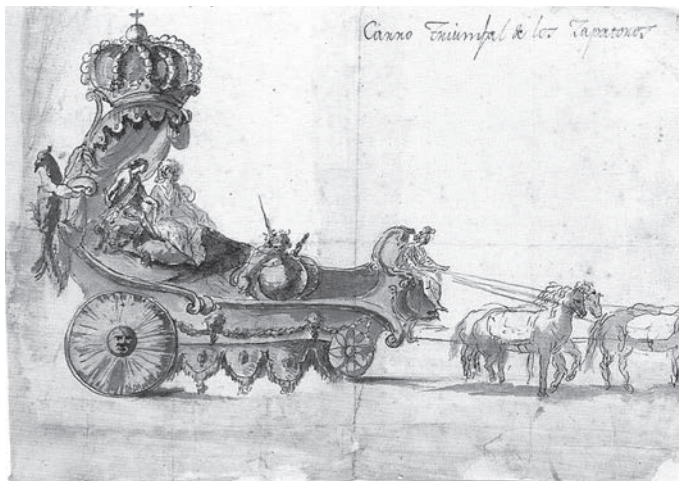
⁹ *Tipografia del segle XIX en la impremta de Blai Bellver*. Xàtiva. Antoni Martínez i Revert. Ed. Diputació de València. Museu Valencià de la Il·lustració i la Modernitat, MuVIM. 2013.

Identitats nacionals en temps d'Isabel II a partir de quatre documents de l'arxiu municipal de Xàtiva. Robert Martínez Canet. Ed. Junta Local Fallera de Xàtiva. 2008.

¹⁰ *Datos para la historia de Játiva*: Carlos Sarthou Carreres. Volum III Ed. Imprenta Bellver 1935.

¹¹ *Datos para la historia de Játiva*: Carlos Sarthou Carreres. Volum III Ed. Imprenta Bellver 1935.

¹² *Datos para la historia de Játiva*: Carlos Sarthou Carreres. Volum III Ed. Imprenta Bellver 1935.

Carro triomfal del gremi de sabaters per a la proclamació de Carles IV.
(Arxiu Municipal de Xàtiva)

A l'arxiu municipal¹³ es conserven alguns esbossos, d'aquestes construccions efímeres i que de ben segur s'hi poden considerar precedents dels monuments fallers. Cadafals funeraris, arcs triomfals, carrosses, altars, decoració de les fatxadades, són exemples de l'arquitectura efímera que s'hi podia veure en alguns esdeveniments a la nostra ciutat, entre els segles XVIII i XIX.

Ara passarem a parlar de les processons religioses, que d'alguna manera han influït a les falles.

Possiblement, la més important de totes, per la seua influència, siga la del Corpus, ja que en ella trobem carrosses o roques que no deixa de ser un cadafal, però, en moviment. Trobem, també, architectures efímeres a l'hora de la realització d'altars i hi trobem personatges realitzats de fusta i de cartró.

Possiblement el màxim esplendor del Corpus de Xàtiva s'hi va donar durant el segle XVIII, però ja en 1514, tenim referències sobre la casa de les Roques¹⁴. Aquesta proces-

só per la seua vistositat seria l'element a seguir a les cavalcades reials¹⁵, tant pels seus elements com pels estaments socials que hi participaven.

A partir de la segona meitat del segle XIX, el Corpus de Xàtiva entra en decadència¹⁶, culminant, aquesta, al segle XX. La crema de la tortuga del gremi de fusters i la no reposició, és un bon símptoma de la decadència d'aquesta desfilada. Però, Blai Bellver, encara gaudiria d'una processó del Corpus amb prou de vitalitat i amb elements que, perfectament, hi varen influir a les falles, com pot ser el concepte de teatralitat, o el concepte efímer de les creacions, així com la utilització de fusta i cartró per a realitzar elements i personatges.

La col·laboració o relació Corpus i falles s'ha vist, en algunes ocasions, a banda de l'esmentada "Tortuga o Cuca fera" dels fusters que va acabar sent una falla en 1922, a més als nostres dies s'hi coneix la vinculació d'alguns artistes fallers treballant per al Corpus, així com José Martínez Molla realitzaria uns gegants i nans nous, Paco Roca serà l'autor dels cavallets. Aquesta col·laboració, és lògica, perquè, les tècniques i materials utilitzats pels artistes fallers són els mateixos que s'utilitzen per a realitzar els personatges del Corpus.

No serà sols a la processó del Corpus on trobem architectures efímeres. Gonzalo Viñes a la seua obra: «La patrona de Játiva»¹⁷ ens parla d'algunes celebracions on són utilitzats aquets elements, ací ens descriu les celebracions que s'hi feren de l'1 al 5 d'agost de 1753 amb motiu de la inauguració del nou temple de la Seu. Encara que aquest esdeveniment és prou anterior a 1865, el comentarem per veure els elements

¹³ *Recuperant història. Restauració de documents històrics de l'arxiu Municipal de Xàtiva*. Isaïes Blesa Duet. Ed. Excm. Ajuntament de Xàtiva. 2007.

¹⁴ *El corpus de Xàtiva*. En Fira de agost 1989. Ed. Excm Ajuntament. 1989.

¹⁵ *Les festes de la ciutat, imitades pels pobles*. Agustí Ventura. En Pensat i Fet març 1996. Ed. Edicions de País Valencià S.A. 1996

¹⁶ *Aproximación a la fiesta del Corpus de Xàtiva*. Sebastian Garrido. En Fira de agost 1985. Ed. Excm Ajuntament. 1985.

¹⁷ *La Patrona de Játiva*. Gonzalo J. Viñes y Masip. Ed. La Seu. 1998.

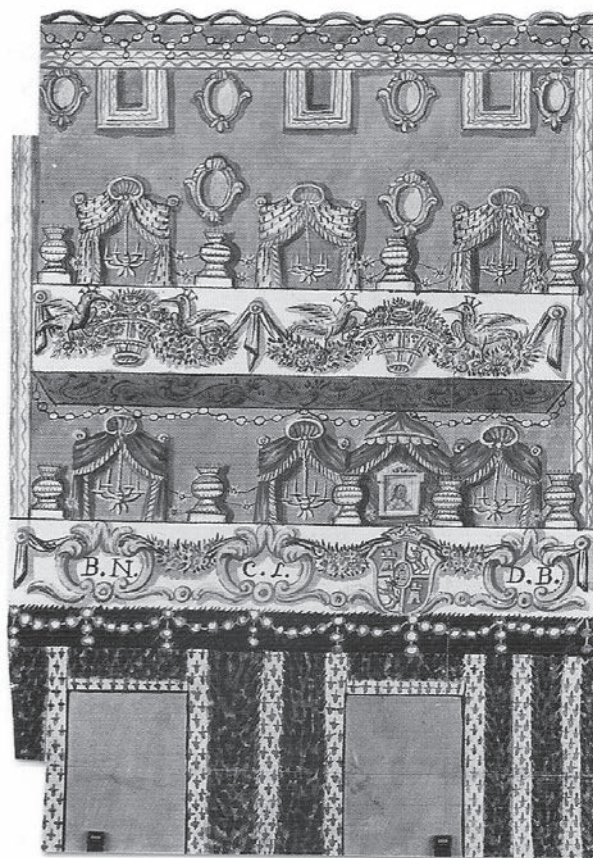
efímers utilitzats. El 5 d'agost s'hi va realitzar la processó pròpia de la Mare de Déu de la Seu i en ella ens descriu alguns elements molt interessants per al nostre tema, com per exemple l'altar realitzat pels alcantarins al convent de Sant Onofre. Entre altres coses ens descriu:

« Le servia de pedestal o fundamento un deleitable jardin en cuios hermosos desaliños se veia texida en el suelo una odorifera Alfombra con resaltos agradables de claveles, azuzenas, albaca, nardos, jazmines, y otras flores, que circuido todo de un enrejado de cañas, y murta, representava en confusion ordenada un abreviado paraíso. En medio de este jardin se veia formado un molino, que a diligencias de una sutil oculta vena de agua estava en un continuo rápido movimiento... »

També fa referència als altars plantats al convent de la Consolació, però no ens fa la seua descripció. També ens parla de les aportacions que feren els gremis a aquesta processó i dels "carros triomfants". A més sabem que, els sabaters, tiraren sabates i corretges i que el "carro triomfal" dels teixidors portava un telar en el qual hi havia una representació de Santa Anna, la qual anava teixint, i un àngel anava repartint tovallons i mantells als assistents.

Tanmateix, unes altres celebracions són les del centenari del milacre del liri, Gonzalo Viñes, al seu llibre esmentat,¹⁸ ens parla de dos la de 1800 i la de 1900, les celebracions es realitzen durant els dies 2, 3, 4 i 5 d'agost. Pel que fa a la de 1800, ens diu que els barris varen contribuir a la festa "con el exquisito adorno de calles i plazas" i que els gremis realitzaren carrosses al·legòriques.

Possiblement més interessants siguen les celebracions de 1900, parlarem d'elles, encara que siguen posteriors a 1865, però, s'hi coneixen fotografies¹⁹ i ens poden ajudar a comprendre com serien aquestes celebra-

Adornament de façana per a la proclamació de Carles IV.
(Arxiu Municipal de Xàtiva)

cions i com serien les construccions i carrosses realitzades en aquell moment.

Si continuem amb Gonzalo Viñes i el seu llibre, aquestes celebracions, de 1900, foren realitzades, a l'igual que les anteriors, del 2 al 5 d'agost. En aquestes dades, s'hi va realitzar una cavalcada històrica, on s'hi representava l'entrada de Jaume I a la nostra ciutat. En aquesta participaren amb carrosses: Gremis, indústria, comerç, agricultors i d'altres entitats de la població. La carrossa de la societat agrícola la "Protectora" representava un paller; la de moliners i forners representava un forn; la de sabaters representava una sabata amb tres lleons de or; la fàbrica de licors d'Aparici i Sanz, presentaven una carrossa, com no podia ser d'altra

¹⁸ La Patrona de Játiva. Gonzalo J. Viñes y Masip. Ed. La Seu. 1998.

¹⁹ Xàtiva, records d'una època 1900-1935. Ed. Marbau. 1997.

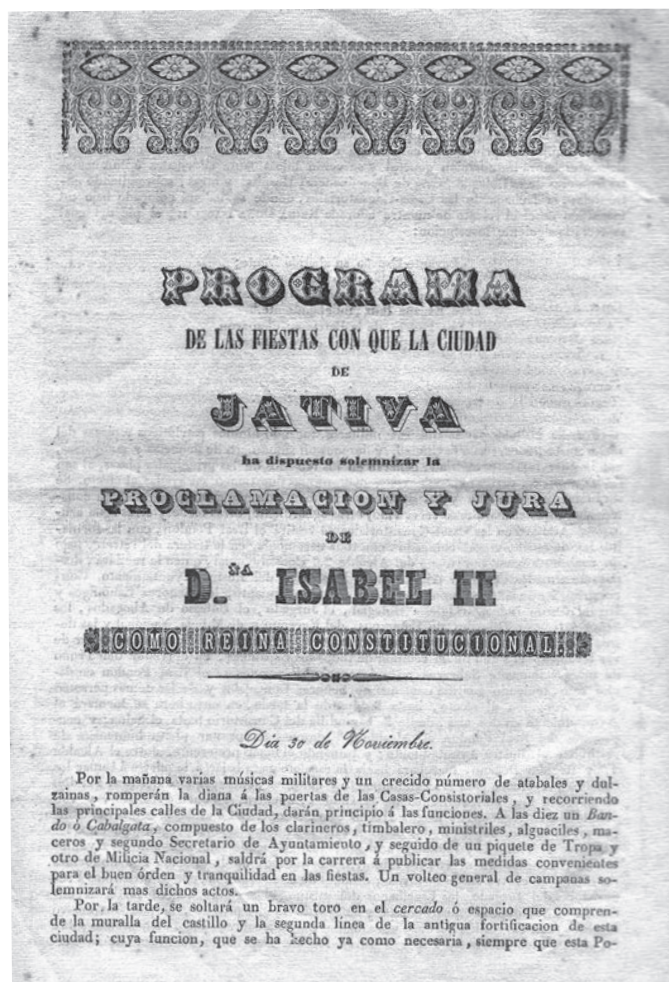
manera, amb forma de botella. També hi participaren la tortuga, els gegants i nans del Corpus.

Segons ens diu Gonzalo Viñes, tots aquests elements tornaren a participar a la processó del dia 5 en honor de la patrona de Xàtiva.

Com veiem, aquest tipus de celebracions no seria molt diferent a la processó del Corpus, com en aquesta, també trobem altars i carrosses gremials, que dóna vistositat a l'esdeveniment i, en el cas de les celebracions de 1900, utilitzaren la tortuga, els gegants i els nans.

Com hem pogut veure, a Xàtiva, ha existit la tradició de l'art efímer, des de temps immemorial, tradició que va molt unida a les diferents manifestacions festives de la societat valenciana²⁰, en general, "setcentista" i "huitcentista», és a dir, continuadora de la festa barroca. Possiblement, no només la influència de la festa fallera a València hi va influir en Blai Bellver a l'hora de plantejar-se la construcció d'una falla a la nostra ciutat. Possiblement, de València, importaria la temàtica satírica, però, tots aquests elements, que hem vist, serien aplicables a un monument faller, només hi feia falta un canvi de temàtica.

Perfectament, la tècnica constructiva dels cadafals, emprades a les proclamacions reials, podrien ser utilitzades per fer una falla, dels carros gremials i dels arcs triomfals, s'hi podrien extraure molts dels elements decoratius i d'aquests últims també s'hi va poder extraure la forma de realitzar els personatges. Així doncs, de segur, les persones que realitzaven aquestes construccions podrien realitzar una falla ja que la tècnica no variaria molt.

Programa imprès per Blai Bellver per a la proclamació i jura de Isabel II.
(Arxiu Municipal de Xàtiva)

²⁰ El arte efímero y los artistas valencianos en la primera mitad del siglo XIX: de la fiesta barroca a la fiesta político-patriótica (1802-1833). Ester Alba Pagán. Universitat de València.

RETROSPECTIVA EL NAIKEMENT DE LES FALLES A XÀTIVA

Josep Sanchis Martínez

Les millores en el transport de persones així com de béns materials entre dos punts geogràfics ha possibilitat grans avanços en la societat. D'això s'ha beneficiat l'ésser humà adquirint informació i coneixements que abans li podien ser desconeguts. El pas donat des de l'ús de la força dels animals com a mitjà de transport a la màquina de

vapor va representar un notable avanç perquè en facilità el major i millor desplaçament de les persones.

Una de les hipòtesis més probables perquè Xàtiva fóra la primera ciutat de l'antic Regne de València, (també anomenat País Valencià i, actualment, Comunitat Valenciana), on es plantaren falles després

L'antiga estació de tren de Xàtiva convertida en hospital.

Antiga vista de Xàtiva des de la línia fèrria.

d'iniciar-se este costum a València capital, potser siga el fet del projecte i posterior construcció d'una línia de ferrocarril entre el Grau de València i la ciutat de Xàtiva, perquè ens permet explicar-nos el que la nostra ciutat fora capdavantera en la festa fallera. S'avançava així a altres ciutats de la província com foren Gandia, Alzira o Sagunt que s'incorporaren progressivament anys després que nosaltres.

Aquest projecte va ser el tercer de les línies fèrries que s'obrien a la península ibèrica, després d'haver-se posat en marxa els trajectes entre Barcelona i Mataró i aquell que anava de Madrid a Aranjuez.

S'aconsegueix així una notable millora als mitjans de transport de l'època a l'invertir-ne menys temps en els desplaçaments i un major confort i comoditat desconeguts fins a la data, tot allò que possibilita una notable fluïdesa de les comunicacions amb el cap i casal.

Perquè açò arribara a ser realitat van haver de donar-se una sèrie de circumstàncies: en 1846 s'havia creat la Sociedad Valenciana del Crédito y Fomento fundada per José Campo Pérez, conegut popularment com el Marqués de Campo, que va obtenir en 1851 la concessió per a la construcció i explotació d'una línia de ferrocarril que abastava inicialment els 60 quilòmetres de distància existents entre el Grau de València i la ciutat de Xàtiva. Este mateix

Publicitat realitzada en la impremta de Blai Bellver on apareix el tren com element protagonista.

empresari inversor, unes dècades després, en maig de 1891, ja tenia instal·lats 541 quilòmetres d'explotació, fusionant-se amb la "Compañía del Norte".

En 1850, considerat com un ramal del ferrocarril que havia d'enllaçar Madrid amb la costa de la Mediterrània, es va estudiar, aprofitant els treballs fets per l'antiga Empresa de València, el traçat d'una línia fèrria que des del mar i passant per València arribaria a Xàtiva.

La concessió del Ferrocarril del Mar a San Felipe de Xàtiva es va fer provisionalment sense l'ajuda de l'Estat, a favor de Próspero Volney, per la Real Ordre de l'11 de novembre de 1850 i per la del 13 de desembre d'aquest any, quan se li atorga definitivament, canviant el nom pel de Ferrocarril del Grao a San Felipe de Xàtiva, figurant junt al plec de condicions una clàusula en la qual s'especificava que si es construïa la línia general per a comunicar Madrid amb la Mediterrània, el concessionari de la línia del Grao a Xàtiva, hauria d'allargar-la fins unir-la amb aquella.

Per la Real Ordre del 19 de gener de 1851 s'aprovà la transferència de la concessió de la línia a favor del Marqués de Campo que constitueix la Sociedad del Ferrocarril del Grao de Valencia a Játiva aprovada per la Real Ordre del 2 de juliol de 1851. Aquesta societat es constitueix provisionalment amb un capital de 26.000.000 reials en accions de 2.000 reials cadascuna.

El dia 20 de desembre de 1854 el ferrocarril arribà a la ciutat de Xàtiva, moment en què s'hi construí l'estació en un ramal de la via que després serviria en part, per a la construcció de la línia d'Alcoi.

Quan es va inaugurar el trajecte, al primer viatge des de la capital a Xàtiva, es conta que el Marqués de Campo va invitar a qualsevol veí de València que volguera viatjar gratuïtament a Xàtiva. El tren es va omplir de gom a gom i la gent anava victorejant a l'empresari inversor José Campo, però, l'anècdota va ocórrer en el viatge de

Altra publicitat realitzada en la impremta de Blai Bellver on apareix el tren com element protagonista.

tornada quan se'ls va exigir, als desplaçats, que passaren per taquilla per poder tornar a València des de Xàtiva, perquè la invitació només hi contemplava la vinguda però no incloïa la tornada.

S'establiren quatre trens diaris d'anada i de tornada, un d'ells especial proveït de primera i segona classe, sent les tarifes entre 16 reials el bitllet més car i 8 reials el més econòmic de tercera classe.

L'actual edifici de l'estació del ferrocarril de Xàtiva és de l'any 1860. En ell s'han realitzat successives ampliacions i reformes des de la seua inicial construcció.

Des del mateix moment que els veïns de Xàtiva tenen la possibilitat de desplaçar-se fins a València de forma més ràpida i còmoda de com ho venien fent fins a la data, (abans el mitjà de transport col·lectiu utilitzat per les persones era la tartana o diligència arrossegada per cavalls), la població de Xàtiva començà a visitar la capital molt més sovint i en major número, aprofitant per a fer-ho, a més de, per negocis o assumptes particulars, per oci i, sobretot, en arribar festes assenyalades com són les falleres en honor a Sant Josep, motivats pels comentaris

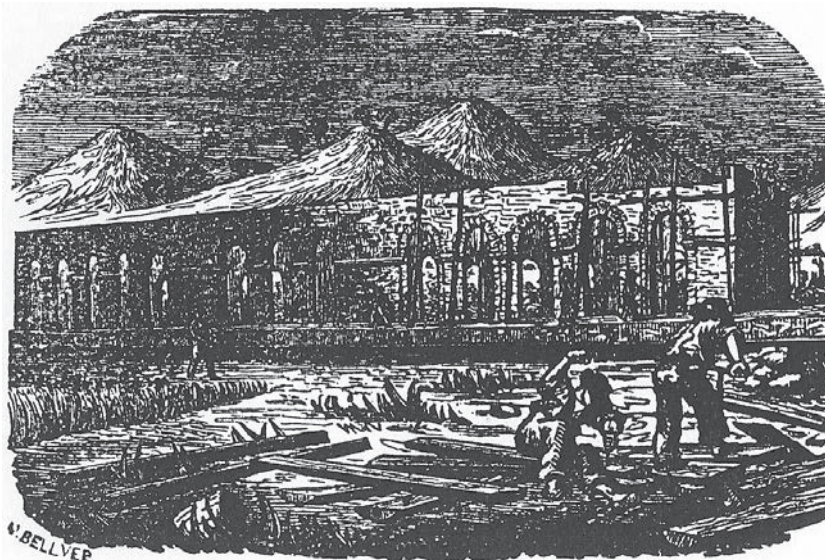
que al voltant dels monuments de fusta amb figures vestides amb tela es planten a la via pública en diverses places de la capital. És per açò que en el moment en què anà de veu en veu per Xàtiva, a cada cop s'hi realitzaven més desplaçaments d'anades i de tornades que s'hi produeixen el 18 de març, ja que en aquells anys s'hi podien contemplar, als carrers de la capital, les anomenades falles eròtiques, -que són dels anys 50 del segle XIX i eren molt abundants- la qual cosa provocà a la població xativina el desig d'importar aquella festa a la seua ciutat, implantant-se, ací, en el transcurs dels anys vinents.

Comença, per tant, a Xàtiva, a escoltar-se una cançoneta que amb el temps anirà transmetent-se de pares a fills i entre generacions, la lletra de la qual deia així:

***“¿Hi ha una estoreta velleta
per a la falla de Sent Jusep?
¡Tío Pep!
man que siga la tapadora del comú
número u”.***

Va, així, escampant com la pólvora la idea de posar, al centre d'alguna de les places de la ciutat xativenca un cadafal amb ninots i amb un fil conductor que critique algun dels aspectes de la societat del moment.

Tot açò, unit al fet que existira ací a la nostra ciutat una impremta i un impressor escriptor, al qual li atreïen moltíssim tots aquells esdeveniment festius als quals aportava la seua sàtira literària. Açò, possibilità, sens dubte, el naixement de la primera falla a Xàtiva, que s'hi decideix plantar a la plaça de la Trinitat el 18 de març de 1865 sota el lema de: “La Peixca de l'Aladroc”. Possiblement va ser ideada per Blai Bellver i Tomàs, juntament amb una colla

Gravat de Manuel Bellver on sembla representar-se la construcció de la estació de la línia Xàtiva Alcoi.

d'amics en alguna de les tertúlies que sovint hi realitzaven als casinos dels centres polítics de la ciutat, donant-li, així, ell mateix la forma literària a la seua crítica. Pel que fa al tema: els recursos que utilitzaven les xiques per tal d'aconseguir un marit, tot plasmat en un fullet que s'edità a la Impremta de la seua propietat situada al carrer Vallés, i s'encarregà, de la seua construcció, el fuster Jaume Garí que tenia el taller a la mateixa plaça on brollava l'aigua pels 8 dolls de la font gòtica.

S'inicià així el costum de plantar falles a la ciutat socarrada, escampant-se per primera vegada esta festa més enllà de la capital. Durant els dos anys següents, 1866 i 1867, es tornarà a plantar una falla en esta mateixa plaça -única falla a tota la ciutat- sempre amb la participació com a promotor de Blai Julià Bellver i Tomàs que edità al seu obrador els textos explicatius que ens han permet conèixer els temes tractats a les seues crítiques, tots tres referents a les arts, els motius i les situacions, que segons la sàtira escrita, empraven les dones per tal d'arribar al matrimoni. Una sàtira que a l'època actual seria considerada com a masclista, però que a meitats del segle XIX es trobava exultant i notòriament implantada.

QUI FOU JAIME GARÍ FABREGAT? INTRODUCCIÓ A LA BIOGRAFIA D'UN HIPOTÈTIC ARTISTA FALLER

Salvador Catala Sanchis

Pels volts del dia de Tots Sants de l'any passat ens assabentarem de la incorporació de les despulles del xativí Jaime Garí Fabregat al panteó d'il·lustres que actualment s'està construint al cementeri municipal de Xàtiva. La causa per rebre tal honor s'hi troba en ser considerat l'autor material de la primera falla de la ciutat, la qual es va plantar a la plaça de la Trinitat, la vespra de Sant Josep de l'any 1865 amb el lema "la peixca del aladroch"¹. La nostra intenció radica en intentar identificar qui fou aquest personatge i perquè se li atribueix l'autoria d'una falla de la qual no tenim fins el moment cap prova documental escrita.

Jaime pertany a la nissaga dels Garí, història genealògica dels quals estava treballant quan vaig llegir la feliç notícia a l'Informador, diari local setmanal. De sobte, havia passat el temps recorde ser un total desconegut de la historiografia local a encimbellar-se com a personatge il·lustre sense que s'haguera fet cap estudi biogràfic previ, del qual nosaltres intentarem esbossar un menut esborrany, per a explicar allò que si podem afirmar amb documents a la mà.

La primera falla de Xàtiva i segona del País Valencià, després de les de cap i casal, segons ens apunta el filòleg Luís Marín, consistí en un catadafal de dotze figures vestides a la moda que es trobàvem repartides per una base que representava un llac ple

de fauna marina, on dos xicones, l'una de bon veure i l'altra menys agraciada, intentaven peixcar un aladroc –eufemisme per a referir-se al noví–. Descrivia per tant les estratègies que utilitzaven les dones per a fer-se amb un marit.

El temps romàntic del festeig deixaria lloc, posteriorment, a la *Creu del matrimoni*, plantada o no a l'any següent. El cas que ens interessa comentar és que l'autor intel·lectual fou Blai Bellver, i tal vegada el constructor fou Jaime Garí. Aquest fou el tercer fill d'una família formada per sis germans. Aquests foren: Ramona (1826), María Luisa (1829), Jaime (1831), Rafael (1834-1913), Ignacio i Ramón Agustí (1911) –dades que estic encara perfilant però que ja citaré la procedència en posteriors articles–.

A la part més antiga del cementeri de Xàtiva encara es conserven algunes làpides d'aquesta família, com la de Jaime –la qual ha passat al panteó d'il·lustres–, i les de Jose i Ramón, soterrats conjuntament i que ens apunten la dada de defunció del segon, que fou el 29-12-1911, i on sembla, que aquesta, s'hi conserva perquè la làpida fou canviada per una més moderna, a petició d'un fill "a los 73 años de edad su hijo le dedica este recuerdo". A més d'aquestes tres, trobarem la d'un altre germà que encara no hi tenia identificat, la inscripció de la qual ens diu: *Ángel Garí Fabregat. Nació*

¹ Martínez, R. i Marín, Luís. Blai Bellver. Una trilogía fallera. Pág. 52

el 2 de agosto de 1843 i murió el 15-12-1912, en recuerdo de su sobrino Rafael”.

Tota la nissaga descendia d'un cognom que exercien de sabaters des de mitjans del segle XVIII a les parròquies de Sant Pere i de la Seu per les dues branques genealògiques més immediates. El seu pare fou Ramón Garí Lacosta (1800-1866). Un Sabater casat el 8-1-1826 amb María Fabregat Peyró a la parròquia de la Col·legiata de Santa María, i que va batejar a bona part de la seua descendència a la parròquia de Sant Pere. Només casar-se va tindre a Ramona, batejada el 14-9-1826, la qual va ser soterrada a l'endemà. Tres anys més tard, el 29-6-1829, batejaren, a Sant Pere, a María Luisa, que s'hi convertí en la primogènita.

Pel padró municipal de 1838 existent a l'Arxiu Municipal de Xàtiva, sabem que el patriarca Ramón Garí Lacosta exercia com a sabater al carrer de la Corretgeria, lloc

on van nèixer la majoria dels Garí Fabregat. Així com apuntàvem després de la mort de Ramona, i el naixement de María Luisa, Jaime Florencio es convertí en el tercer fill batejat el 7-11-1831 a la parròquia de la Seu, després Rafael batejat el 29-1-1834, a continuació Jose –no la trobarem –, i per últim Ignacio (31-7-1836) i Ramón Agustí (4-5-1839), de la partida de Ramón, són destacable els noms del seus padrins “*Idelfonso Garí, maestro zapatero, casado, natural y vecino de San Pedro. Testigos: Mariano Aznar, oficial zapatero y Joaquín Gil, sacristán*”, allò que ens ajuda a entendre la fortíssima vinculació dels Garí amb el món de la sabata.

Seguiren aquesta tradició tots els germans exceptuant de Jaime i Jose, el primer fou fuster, i el segon mestre fundador de les escoles Garí ubicades al carrer de l'Àngel número 7. Ara, documentarem l'inici de Jose Garí com a mestre a Xàtiva en agost de 1860, en el moment de localitzar el contracte que formalitzà amb l'ajuntament per a desenvolupar tasques docents “*expediente instruido para dar a D. Jose Garí y Fabregat la posesión del cargo de maestro de escuela elemental del primer distrito de esta ciudad que le ha sido conferido en propiedad*”

La primera pista que ens relaciona el nostre Jaume Garí amb els inicis del món faller a Xàtiva la trobem a la pàgina 27 de la *Història de les falles a Xàtiva* publicada el 1996, on Josep Martínez ens conta que el llibret explicatiu de la falla amb el lema de la *Creu del matrimoni* es podia trobar a la venda “*per cinquanta cèntims a la pròpia llibreria de Blai Bellver del carrer Vallés i també a la fusteria de Chaume Garí*”. En aquesta obra no s'afirma que Jaume Garí fóra l'autor material de cap falla, però sí que era certa la seua professió de fuster i el fet que hi obrí un taller a la plaça de la Trinitat, condueix a pensar que tal vegada fóra ell l'abastidor de la primera matèria necessària per tal d'alçar els tres primers cadafals que donaren origen a la història de

les falles a Xàtiva entre els anys 1865 i 1867, moment en què s'hi deixaren de plantar fins als anys vint del segle passat.

A més d'açò cal afegir que Sant Josep era el patró del gremi de fusters, i com s'hi pot llegir al fullet explicatiu de la Peixca del Aladroch la intenció d'aquella primera falla era institucionalitzar la festa a la ciutat. Volien obsequiar al sant com es devia, organitzant una gran festa per tal de desenvolupar-se el dia 19 de març amb música, llums, coets i menjar de franc. Un espectacle a desenvolupar entre les huit i les deu d'aquell dia amb el colofó de la crema del monument on es ballaria sobre les cendres dels màrtirs per amor.

Des d'un punt empresarial li interessaria també a Jaume el desenvolupament de les falles, perquè això significaria treball per a la seua fusteria. El cas és que les matrícules industrials de les acaballes del segle XIX², confirmen el desenvolupament d'un negoci que va anar creixent durant dècades, i que nosaltres ubicaríem a l'actual Municipal, aleshores un enorme espai buit a causa del procés d'exclaustració que havia patit l'antic convent trinitari. Així, Jaume, pagava a l'any de 1866 una contribució de 20 escuts per obrir taller a la plaça de la Trinitat, professió que exercia des de 1858.

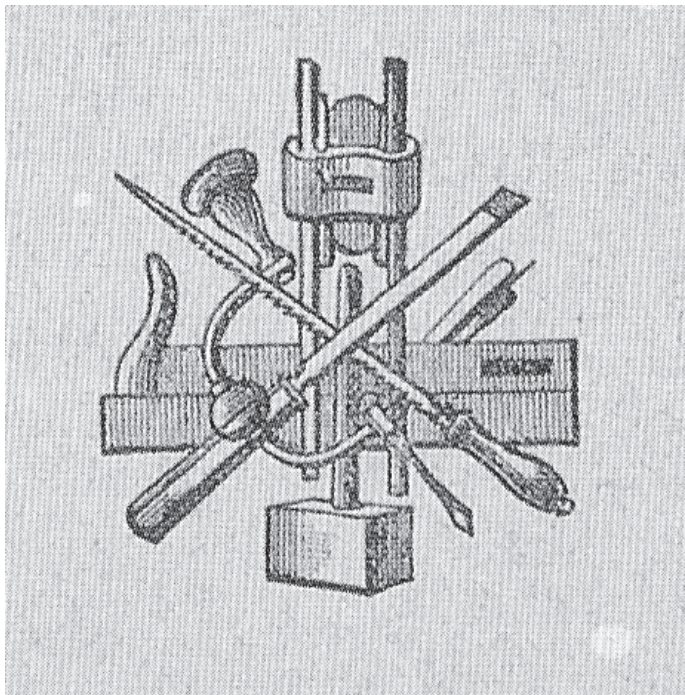
Així els seus germans Rafael, Ramón i Àngel -d'Ignacio i Maria Luisa res podem dir fins al moment-, continuarien la tradició sabatera dels Garí. Així exercirien l'artesanía del calcer des dels seus tallers situats respectivament a la plaça de Santa Tecla i Sant Pere. Rafael des del 1867 i Ramón des del 1863. Curiosament cal dir que Rafael va casar amb Mercedes Artal Alcón (1843-1912) -de la qual es conserva encara la tomba al cementeri municipal-, i del matrimoni van nàixer tres fills que podrien ser també il·lustres per a la ciutat com foren Jose -retor fundador del diari Obrero Setabense el 1894 -, Emilia (1872-1916) -mare superiora de les clarisses; o Rafael, metge que va emigrar a

Mèxic a principi del segle XX i va estendre el cognom de Garí pel nou continent sense oblidar mai les arrels xativines.

Però a banda de la seua participació com artista faller, hem de comentar que Jaume participà del difícil context polític dels anys 60 del segle XIX en recolzar l'esclat de la revolució "gloriosa" de l'any 68. Una situació difícil també per al món de les falles, després de la realització de tres seguides, a partir d'aquell any, però, ja no es plantaren falles a Xàtiva fins ben entrat el segle XX. Així doncs en 1865 governaren, a Espanya, els moderats sota la mà de ferro del general Narváez. Després d'haver tingut entretingut a l'exèrcit a les llunyanes campanyes colonials a Mèxic, Indoxina i el Marroc, molts generals pensaren ja en la necessitat d'enderrocar a la reina, com el general Primo, que

² AMX Lligalls 273 i 274 Matrícules industrials de 1866, 1897

després de guanyar prestigi a la batalla de Tetuan amb la conquesta de Ceuta i Melilla tornava a Espanya per liderar un pacte d'Ostende amb el recolzament d'altres partits polítics.

En nom de l'ordre es destituïa a Castelar per ironitzar sobre la reina, una cosa semblant que li va passar a la falla de la *Creu del Matrimoni* que va sofrir també la censura eclesiàstica per fer sàtira del sagrat sacrament del matrimoni. Fou un temps difícil per a la llibertat d'expressió i també per a l'economia. Els bancs s'arruïnaven a causa de la caiguda del valor de les accions del ferrocarril, i de les baixes cotitzacions del deute públic. La indústria catalana s'enfonsava a causa de la falta de demanda i d'un cotó que no arribava a causa de la Guerra de Secessió dels Estats Units, i per últim, la pitjor de totes, la de subsistència ocasionada per una successió de dolentes collites que provocava l'escassetat de pa i l'augment dels preus.

I front a tots els problemes, la reina es mostrava incapaç per resoldre res, i la protesta s'hi callava per la força al carrer, i al parlament només es permetia governar als

moderats. Temps per tant de revolucions, i després de l'enderrocament de la reina, el nostre Jaume entraria a formar part del nou consistori format arran de l'arribada a Espanya del nou rei, Amadeo de Savoia, a partir del 4 gener de 1871, encara que per motius d'espai no entrarem a comentar la seua actuació política, en representar a l'aristocràcia obrera local, que s'havia fet un lloc en les classes mitjanes a base de treballar, i que ara aspirava per primera vegada a la història de la ciutat a tindre drets polítics gràcies a l'aprovació del sufragi universal.

Malgrat les difícils conjuntures polítiques i la desaparició dels cadafals fallers podem dir que els negocis dels Garí a Xàtiva perduraren fins i tot per sobre la vida dels seus fundadors. Així, per exemple, revisant les matrícules industrials de 1897³, trobarem la plaça de la Trinitat convertida en la del Cid posteriorment, i la fusteria de Jaume ens esdevé en un doble negoci en mans de la "*vídua de Garí*"-encara per identificar-. Així "*al número 6 obría una ferretería y cerrajería*", i "*al número 32 un almacén de maderas con dos sierras poleas*".

No sabem de Jaume ni quan s'hi casà, ni si va tindre fills, ni quan morí, ni el grau d'implicació que va tindre en la Revolució Gloriosa, ni la seua activitat com a regidor durant el regnat d'Amadeu de Savoia, ni allò que més ens interessa en aquest article, el de calibrar la seua participació en l'inici del món faller a Xàtiva, en què tal vegada fóra un fuster interessat en treure endavant aquella tradició de construir coses de fusta per després cremar-les. I tal vegada la presència d'una falla enfront del seu taller fóra una bona oportunitat per a consolidar-se com artesà de la fusta alhora que els seus germans, Rafael i Ramón, seguien la tradició de fer sabates a cavall entre els carrers de Colom i la Corretgeria on compartien el local de sabaters, i "cortidors" de pells per a fer cadires de muntar a cavall.

³ AMX lliga II 273

La llengua xativina de la falla de l'Aladroch

Vicent F. Garcia Perales
Universitat Cardenal Herrera - CEU

El primer full explicatiu d'una falla valenciana va ser imprés a Xàtiva en 1865. L'autor i impressor, Blai Bellver i Tomàs (1818-1884). El títol: *La peixca del aladroch*. La falla: la de la plaça de la Trinitat. I en valencià, perquè precisament el públic al qual anava adreçat eren les classes populars, que en aquella època eren valencianoparlants. El tipus d'escriptura: satírica, humorística i de crítica social i política. El tema: alegoria de l'amor de la primera joventut, representat en forma de jovenetes que pesquen amb una canya els aladroquets (= "chòvens de primera volá").

Ens trobem en una etapa de la incipient Renaixença valenciana, on la producció en valencià tenia representants d'escrits més acadèmics i cultistes (poetes de guant) enfront de la literatura considerada "menor" (poetes de canya i espardenya). És en esta segona classificació on entraria el que hom anomena "literatura fallera", que va començar amb fulls solts (i estava entroncada en la tradició dels col·loquis, els gojos, les auques, els versadors cegos que anaven de poble en poble, etc.) i que després esdevindrien plegats en quaderns impresos.

És en este context que el xativí Blai Bellver va fer la seua aportació a la literatura valenciana, sobretot amb la publicació dels seus primers tres escrits més coneguts: *La peixca del aladroch* (1865), *La creu del matrimoni* (1866) i *Eclipses de matrimoni* (1867). Tres anys seguits amb tres respectius "llibrets

de falla" impresos, el primer dels quals està escrit íntegrament en valencià, mentre que els altres dos alternen el valencià i el castellà (de fet, en *La creu del matrimoni* parlen en castellà alguns personatges de l'infern, com ara el dimoni).

Analitzem tot seguit la llengua i la visió de *La Peixca del Aladroch* com a reflex del valencià de Xàtiva del segle XIX, la llengua viva, oral, espontània dels carrers xativins dels pares dels nostres avis. Hem d'avisar, però, que no tenim gravacions d'aquella època i, per tant, només pels indicis ortogràfics i per l'evolució de la llengua fins a l'estat actual podem endevinar com parlaven les generacions anteriors.

Cal advertir, a més, que l'ortografia és una convenció (a més, és impossible fer una representació exacta de la llengua oral), i escrivim *platja/pluja* i *dansa/lloança* perquè hem convingut de fer-ho així, arran de la reforma ortogràfica de Pompeu Fabra de principi del segle XX i, posteriorment, per la rèplica de les Normes de Castelló de 1932. Però a la Xàtiva de 1865 Blai Bellver, així com també tots els escriptors en la nostra llengua, no tenien estes "convencions" ortogràfiques, és a dir, imperava una "anarquia ortogràfica": cadascú escrivia com podia, com sabia i com havia vist escriure a altres literats. I tot, sedassat per la presència del castellà i per la pèrdua de la tradició del valencià, com a llengua postergada ja des de molts segles abans i relegada als usos

privats (en este cas, les falles), de tal manera que la tradició escrita és majoritàriament en castellà.

Mirem de fer un esbós lingüístic ordenat de *La peixca del Aladroch* (1965). Este panorama es pot completar amb el magnífic estudi lingüístic i social de Martínez-Marín (2010: 66-98).

1. El primer, doncs, que crida l'atenció de l'escrit de Bellver és **l'ortografia castellanitzant**:

- **Ús de la <s>** per a representar tant l'alveolar sonora [z] (representa, simbolisa, còses) com la sorda [s] (plaça, artificial, elegància, concurrencia, sendres, funció, plaçeta, afisionats, posició, paçar, descripció, dolç). De fet, no trobem en els textos de Bellver les grafies nostrades de la esse sorda <ç> ni <ss>. Un cas especial és la reducció (explicar) i el mot "pesebres" (normativament amb -ss-, però popularment amb [z] sonora). D'altra banda, com que la <s> representa tant [s] com [z], la <c> representa només el so velar [k] davant de les vocals a, e, o: cuants, casi...

- **Grafia <y>** per representar la i consonàntica ("yá" = aglutinació de "hi ha", cast. ha+ y > hay) o semivocàlica ("may"), a més de la conjunció copulativa.

- **Grafia <ñ>**: *buñòls* (derivat de "bony", d'origen desconegut), *caña*, *piñol*. Esta grafia no ha format part mai de la tradició ortogràfica valenciana i va entrar-hi en èpoques molt avançades (s. XIX).

- **Grafia <ch>** per a representar tant la palatal sonora [dj] (*Chusèp*, *finchit*, *menche*) com la sorda [tx] (*chiques*, *choveneta*, *chica llecha*, *haches*). És el cas més flagrant de castellanització i subordinació de l'ortografia nostrada. En un cas del text que ens ocupa de l'Aladroch, la grafia <j> correspon a la "jota" castellana: *jamona*.

Un altre cas especial és la forma gràfica arcaica valenciana de paraules acabades amb -ch: *aladroch* (però "aladroquet"), *tabách*, *foch* (però "focs"). Segons Martínez-Marín (1998) només en *La peixca del*

Aladroch apareix este arcaisme, mentre que en les publicacions posteriors de Blai Bellver ja apareixen les formes modernes amb -c. Cal fer notar que en estos casos, i a pesar del que molta gent pensa, la grafia -ch final mai s'ha pronunciat palatal en valencià, és a dir, mai s'ha pronunciat Martx (Ausiàs March), Sutch (Such), Alberitx (Alberich), sinó que la -h final era un reforç a la -c final (c+h > ch) per tal de distingir-la d'altres grafies que podrien presentar confusió (com una -r final). L'ortografia actual valenciana només admet estes grafies en cognoms (excepte els modernitzats com Ausiàs Marc). En este mateix sentit, algunes paraules se solen grafiar amb una <h> que no té valor fònic, com en els casos de "dehuen" i "cuhueter", que representen realment un hiat. O fins i tot la forma "haches de vent", on la forma en castellà és "hacha" (ciri) i en valencià "atxa", sene h- inicial.

Una altra consideració hem de fer en este apartat de les palatals: l'apitxat. El nostre autor escrivia "dijosa" (*Gran Fira en la ciutat d'Eixàtiva*, 1879). No podem assegurar clarament que a la meitat del segle XIX el fenomen de l'apitxat xativí estiguera ja latent. De fet, darrerament la ciutat de Xàtiva ha experimentat este canvi lingüístic molt marcat: el valencià apitxat (pronunciar "fetxe" i "possar"). El fenomen està bastant estés, però cal dir que a hores d'ara no arriba a tota la població.

Tenim diversos estudis sobre el tema, però no hi ha un treball sistemàtic i seriós que determine l'extensió i les causes de l'apitxat xativenc (el mateix que apareix en ciutats aïllades com també Gandia i la rodalia). Actualment Vicent Bataller Grau té en procés un llibre que explicarà tant este fenomen com també la descripció de la llengua de la Costera (i comarques limítrofes) com a monografia dialectal, de la mateixa manera que ho ha fet Joan Giner amb la llengua de la Safor o Vicent Beltran i Carles Segura amb la llengua de la Marina i del migjorn valencià. Esperem que el llibre de

Bataller veja prompte la llum i oferisca claus interpretatives del perquè de l'evolució de la parla xativina cap a la pèrdua de sons ben tradicionals i senyes d'identitat valencianes com són la palatal africada sonora (fetge, germà, companatge) i l'alveolar sonora (casa, posar, pesat).

2. Una mostra també de les **interferències amb el castellà** i l'anarquia que imperava en l'escriptura de la nostra llengua són els casos de l'accentuació i de l'apòstrof.

- **Accents:** *á, chòvens* ("jóvens", amb ó tancada etimològica), *còses, buñòls, vòra, ú, ó, repartirán, faròls, aladròch, donará, martirs* (sense accent), *sonará, económica* ("ò" oberta), *bós...* i algunes vacil·lacions com "*última*" que apareix amb accent o sense accent. Com es pot observar, el timbre vocàlic no obeeïa a cap regla (com la que ara tothom coneix de *èò/éó* oberta i tancada respectivament). Sembla com si l'autor volguera marcar el timbre obert d'algunes paraules per tal que no tingueren confusió.

- **Apòstrof:** El primer que cal dir és que ens trobem en èpoques en què no existien regles d'apostrofació i, segurament, l'ús que en fa Bellver respondria a la representació de la parla espontània. En segon lloc, la regla moderna de l'apòstrof del valencià especifica que este signe (') és realment una "e" que s'elideix en el parlar espontani. En el text de l'Aladroch trobem: *de amor, del Aladroch, qu'estan* (realment la conjunció i pronom relatiu àton "que" s'apostrofen sempre en la parla espontània seguides de vocal, però les normes fabrianes no van decidir usar apòstrof en estos casos, com sí que ho fa el francès), *de este, del infern, de aguardent, del amor, en l'albufera, la espessa, el espirit, el apetit, de este, qu'encara...*

3. I per descomptat, la **castellanització lèxica i morfosintàctica del valencià** és una mostra més de la relegació de la nostra llengua a uns determinats àmbits (informals, familiars, fallers...), fet que es coneix amb el nom de "diglòssia" (dos llengües o dos va-

riants, una per al diumenge i una altra entre setmana, una per a uns àmbits més formals i l'altra per a àmbits informals).

Troblem, doncs, estos **castellanismes lèxics**: *despues, sin embargo, casi, desapersibidament, pues, grupo, espirit, pollos, guisaos, brodios desabrits, llaguna, s'encontra, haches, numerosa, pelele, sampant...*

La paraula "brodio" correspon a una metàtesi per "bodrio" (una espècie de caldo o guisat, que és al que es refereix l'autor). La RAE inclou les dos paraules al diccionari, tot indicant que "brodio" és desusada i antiga. És molt típica la metàtesi en valencià, en casos com "crompar" (comprar), Severino/Serevino, esquipolat/escapolit, quidrar (cri-dar), etc. La forma "desabrit" és un castellanisme (aspre, sense gust).

La preposició "baix" (sota, davall) també podria considerar-se un castellanisme morfosintàctic.

4. **Fenòmens del parlar propi del valencià.**

- Inestabilitat de les vocals àtones. Així, Josep > Jusep (per influència de la palatal inicial); sant > sent (en tots els casos: Sent Vicent, Sent Antoni, Sent Anna). També tenim el cas de "desparará" (forma tradicional substituïda pel cultisme "disparará"), per possible confusió de prefix (Martínez-Marín ho atribueixen a una vacil·lació vocàlica, semblant a casos com "persiguir", "con-sestix", que serien formes antigues). També el cas "un buñol ú dos", amb la conjunció disjuntiva "u" per dissimilació vocàlica (evita que hi haja dos oo seguides). O la forma aglutinada "pera que" (perquè, per tal que), que popularment es pronunciaria "p'a que" i que, curiosament, hui en dia a Xàtiva hi ha gent que la pronuncia "para que" en castellà, potser perquè consideren vulgarisme la forma "p'a que".

- **Modificacions consonàntiques**, com el cas de la "s" valenciana que té un cert matís palatal (no com en castellà que és plenament alveolar o apicoalveolar, o siga, s'articula amb la punta de la llengua; de

FALLA

EN LA PLASA DE LA TRINITAT.

Uns cuants afisionats á la pasta de buñols volent obsequiar degudament al *Patriarca Sen Chusep*, han construit una falla plena de amor y de borumballes que representa -

LA PEIXCA DEL ALADROCH.

Com esta falla simbolisa les primeres pioeretes de amor que senten els chòvens de primera volá, tot en ella es fiachit, aparent y exagerat com son casi totes les còses del dia, y en particular les q' están baix del domini del amor. Sin embargo; no perque son peleles els focs en esta falla figuren y debuen la seua posició actual á la palla dels pesebres han de deixar pasar desapersebidament la novelat de este espectáculo.

Els millors guisaos serien brodios desabrits si no fora per les salses que els agreguen. Anem, pues, á explicar les salsetes que li han posat al nostre guisaet.

DESCRIPSIÓ DE LA FALLA Y DEL TOT DE LA FUNSIÓ.

Representa esta falla una llaguna de aiguarent y de buñols, per la que surca un tabách de flors en forma de góndola, ocupat per chiques d'estes del piñol dols que peixquen en caña á una bandaela de pollos (pero que en esta falla sels dona el nom de aladroch), que van flotant per l'aigua com pardals en l'albufera.

A la vòra de la llaguna y á la dreta del espectaor s' encontra una choveneta modesta y tímida d'eixes que pareix que may han trencat un plat, pero que amagaeta entre la espesor de les rames de un baladre fa també el seu agost sampant algun aladroquet. En el costat opòst yá una chica llecha y jamona que porta un rall ó mornell en la ma, pero que no pot fer us d'ell perque no se li acosta ni una gambeta ni un caragolet; formant el tot un grupo de 13 figures vestides en tota elegansia segons el espirít de la última moda.

Un cupido vindrá á donar foc á tot este promontori. Despues de cremat y sobre les sendres dels martirs que per amor han perit en esta falla, es desparará un magnífic castellet de focs artificials que costa la friolera de 600 *millons*, construit per un cuhueter del infern, que donará fi á la festa.

Durant la funsió, que será de huit á deu de esta nit, se repartirán uns versets alusius á dita peixca, y la música nova tocará peses triaetes. Esta música no la paga ningú, perque se ha oferit á tocar gratis *et pro Deo*, en obsequi al sant per qui es fa la festa: en estes maleixes condicions sonará el tabalet y la donsaina que es musiqueta que obri molt el apetit á divertir-se. Y per últim direm, que la plaseta estará illuminá per faròls y haches de vent.

Els autors de este pensament esperen que la concurrencia será numerosa, perque la diversió no pot ser mes económica de lo q' es.

Y si yá algun melindrós
Q' encara no está content,
Li oferim..... llevarli el bós
Pera que bega aiguarent
Y es menche un buñol ú dos.

JATIVA. 1865.—Imprenta de B. Bellver

Primera hoja fallera, debida a la pluma de Blas Bellver
e impresa por el mismo en 1865.

fet les realitzacions de la “s” en castellà és amplíssima; potser la més coneguda és la *esse* andalusa, que és com la d'Hispano-amèrica), i per tant, es tendeix a dir “peixca” (pesca) o “buixquereta” (busquereta, nom d'un ocell), “moixca” (mosca), oix (ois), Vixent (Vicent), inclús parlant castellà se sent dir “¿qué decíix?”.

- La **supressió d'algunes consonants**, com el cas dels sufixos -ada i -ador, realitzats -à i -aor respectivament, i els seus derivats: guisaos, guisaet, bandaeta, espectaor, amagaeta, illuminà, triaetes... La majoria d'estudiosos consideren que esta pèrdua de -d- intervocàlica és molt moderna, probablement de la segona meitat del XIX. De fet, encara alguns vells de la zona mantenen en alguns casos el sufix -ada i, encara més sovint, els sufixos -ador com en la paraula *mocador*. L'escrit de Blai Bellver validaria esta teoria en una època de vacil·lació: -ada > -aa > -à.

- **Pronoms febles**: els agreguen (no hi ha casos de “lis” ni “les”, tan freqüents en altres contrades del valencià i que, hui mateix, poden escoltar-se ja per Xàtiva), sels dona el nom, s'encontra, se li acosta (no hi ha inversió de pronoms datiu i acusatiu “li se”, segurament per considerar-se massa vulgar; pensem que ens trobem en un text escrit). Cal notar la convivència de la forma plena amb la reforçada: es desaparará / se repartirán, se ha oferit, es fa la festa...

- **Preposició “en”** (amb, cast. con): en estes mateixes condicions, en tota elegància... Realment la forma “amb” és una forma convencional per representar les diferents realitzacions del APUD llatí: ab, an, en, am... En valencià col·loquial la forma que ha triomfat (antigament era “ab”) és la forma fonètica “en” (cast. con).

- Com cal esperar en un text localitzat geogràficament a Xàtiva, l'autor utilitza la variant que li és pròpia, amb **valencianismes**, és a dir, paraules localitzades en la variant valenciana i no pròpies d'altres zones del domini lingüístic, com és el cas de *huít*

(vuit) o *seua* (seva). O fins i tot el mot *mornell* (“nansa”), que és un ormeig per pescar anguiles, molt conegut a l'Albufera de València des de ben antic (l'any 1930 Max Thede va visitar les terres de l'Albufera de València per elaborar la seua tesi doctoral, tesi que eixiria publicada en alemany uns anys després i que en 1940-41 va traduir al castellà M. Sanchis Guarner; nosaltres en vam fer l'edició de l'original sanchisguarnerià i el publicàrem en l'ed. Denes, 2011).

La variant **“mornell”** és coneguda només en la zona valenciana (en altres contrades es coneix amb el nom de “morenell”, o siga, l'ormeig per pescar morenes). El cas del **“rall”** (xarxa de pescar) sí que és conegut a tot el domini lingüístic. El cas de **“borumballes”** (encenalls, cast. *virutas*) és també un valencianisme (amb variants com *barrumballa*, *borrumballa*, *barumballa*, documentades pel DCVB). També la forma **“tabach”** (cistelleta redona per tindre-hi el pa, la fruita o el treball d'agulla; expr. val. “estar com la pera en un tabac”, que vol dir ‘estar còmode, molt bé’, expressió viva encara en la zona de Xàtiva). La forma **“picoretes”** també és pròpia del valencià (la distingim de “cosconelles”, que es fan a la força i ens fan riure, mentre que les “picoretes” només serien carícies).

- Molt interessants són les **expressions (locucions i frases fetes)** que fa servir: *picoretes d'amor* (producte del despertar del sexe dels jóvens), *aficionat a la pasta de buñòls* (metonímia, part pel tot, per referir-se a les falles), *chòvens de primera volá* (en la línia del despertar sexual), *dehuen la seua posició actual á la palla dels pesebres*, *guisao... salsetes* (llenguatge figurat, metàfores), *chiques del piñol dols* (de gran qualitat, guapes i atractives), *no haver trencat mai un plat* (ser innocent), *fa també el seu agost* (fer negoci, aprofitar l'ocasió per pescar més encara), *donar foch* (calor sexual), *costa la friolera de...* (quantitat desorbitada), *obrir l'apetit a divertir-se* (llenguatge metafòric del menjar, amb salses i “guisao”), etc.

5. Altres fenòmens: el “**lo**” **neutre** (no normatiu, de moment), els **demonstratius** este, eixe (segurament fa dos segles a Xàtiva es pronunciava així, i no “ixe”, de la mateixa manera que el verb “dixar” / deixar), la no confusió de la **v/b** (la zona de Xàtiva comença d’unes dècades ençà a confondre estos dos sons, fenomen anomenat “**be-tacisme**”, sobretot en les generacions més joves; com en el cas de l’apitxat, necessitem un estudi sistemàtic i complet, però tot apunta que el futur del valencià serà viure sense el tret que el defineix, la labiodental sonora [v] inexistent en el castellà estàndard), les variants palatalitzades (illuminar), la forma “**donsaina**” (dolçaina, per creuament amb “dansar”), els **signes de puntuació** (que no segueixen les pautes actuals) i les **formes d’edició** (cursives, espais, majúscules, tipografia, lletra capital inicial), pròpies d’un impressor que té bona voluntat que el text siga visual, el **lèxic cultista** (no hem de perdre de vista que el text és escrit: *han perit, dita peixca, promontori, haches de vent...*).

I per acabar el text, el vers, típic d’este tipus d’escrius “amb gràcia”. **El vers** ha estat tradicionalment el format de la “ficció” (de la mentida, del que no és realitat), mentre que la prosa ha estat la forma de la veritat, de la realitat. En el món faller, el vers té molt de sentit, ja que busca la rima, el ritme i la gràcia per satiritzar amagant una crítica social. En este cas, ens trobem amb una quinteta amb cinc versos heptasíl·labs, amb rima 7a-7b-7a-7b-7a (a=-ós; b=-ent), rima consonant, amb paraules totes agudes.

En conclusió, Blai Bellver, valenciano-parlant de Xàtiva, a pesar de ser una persona formada o erudita, no tenia en cap moment la voluntat de buscar la correcció idiomàtica (permeteu-me l’anacronisme i penseu en l’anarquia ortogràfica del XIX), sinó l’objectiu de satiritzar o criticar la societat que li havia tocat de viure, amb un valencià acostat al poble, un valencià po-

pular que també practicava Bernat i Bal-doví (es pot consultar el llibre que Abelard Saragossà va publicar sobre este aspecte en l’ed. Bromera), però sense que això significara que el valencià perdia la dignitat, ans al contrari, el valencià escrit arribava a la categoria de llengua.

Acabem amb la idea de Martínez (2010): el llibret de falla recollia la tradició oral i es convertia bé en uns fulls descurats i sense valor o bé en autèntics llibrets de falla que aconseguien el seu objectiu: fer una crítica intel·ligent, amb un tractament formal i temàtic, amb una llengua acurada. La tradició dels llibrets de falla a Xàtiva entronca amb esta segona manera de ser, i el precedent no podia ser altre que Blai Bellver.

Bibliografia de referència

MARTÍNEZ, ROBERT I J. LLUÍS MARÍN (1998): “Introducció” a Blai Bellver. *Trilogia fallera*, Xàtiva, Junta Local Fallera.

MARTÍNEZ REVERT, ANTONI (2010): *La impremta a Xàtiva. La tipografia de plom des de Blai Bellver fins als nostres dies*, Xàtiva, Mateu Editors.

Dolçaines, la Música Nova i la Peixca de l'Aladroc

Rafa Tortosa i Garcia

Banda de música militar de finals del segle XIX o principi del XX

Fa cent cinquanta anys, un fullet anunciava la construcció i cremà d'una falla a la plaça de la Trinitat de Xàtiva, amb la «descripció de la falla y del tot de la funsió». Aquest cadafal, *La Peixca de l'Aladroc*, significava la primera vegada en què se celebrava sant Josep amb una foguera artística plantada i cremada la mateixa vespra de la festivitats. A més a més, esta falla, impulsada per Blai Bellver el 1865, s'hi correspon amb la primera falla documentada fóra de la ciutat de València.

Dins de la funció preparada, sobre l'aspecte musical de la vetlada, motiu d'aquest estudi, el fullet ens deia:

«Durant la funsió, que será de huit á deu de esta nit, se repartirán uns versets alusius á dita peixca, y la música nova tocará peses triaetes. Esta música no la paga ningú, porque se ha oferit a tocar gratis et pro Deo, en obsequi al sant per qui es fa la festa: en estes mateixes condicions sonará el tabalet y la donsaina, que es musiqueta que obri molt el apetit á divertir-se».

La Música Nova el 1894. LLIBRE HISTORIA DE LAS SOCIEDADES MUSICALES DE LA CV

A partir d'aquestes línies, pretenem, en la mesura d'allò possible, esbrinar el contingut musical d'aquella nit de març de 1865 tant de la part humana —com són els músics— i del repertori que pogueren oferir al públic que romangué amb expectació les hores abans de la cremà, i que celebrà d'una nova forma la festivitat de sant Josep. Per tant, tractarem d'endinsar-nos a la història i veure el panorama musical de la ciutat en aquella dècada dels seixanta del segle XIX i de com era celebrada la festa de les falles al cap-i-casal, tot per trobar semblances amb la programació festiva de la vespra de sant Josep.

Abans de començar amb l'anàlisi dels grups musicals referenciats al fullet de *La Peixca de l'Aladroch* hem de fer un incís sobre com era la festa fallera en aquella èpo-

ca. No pensem en unes falles actuals sinó en una festa de vespra, en la qual s'hi programaven la majoria dels actes lúdics per a fer gaudir la gent que acudia. Durant el dia de sant Josep esdevenien els actes més seriosos com ara misses, romeries i processons, fins i tot actes més tancats organitzats pel Gremi de Fusters.

Comptem que la ciutadania acudia en major nombre a la celebració d'aquests actes de la vespra, com aquell any 1865, atès que la devoció a sant Josep a Xàtiva era gran, i la seua diada, encara que no era de precepte, la gent se l'agarrava com a festiu. *El Clamor Setabense* (19 de març de 1887) ens diu:

«Con motivo de ser hoy día de San José, fiesta que aunque no de precepto todo el mundo la observa, hemos decidido publi-

Banda de música civil, finals del segle XIX o principi del XX

car el número correspondiente á mañana, sirviéndose esto al mismo tiempo para felicitar á los numerosos Pepes que hay en Játiva»¹.

SONARÀ EL TABALET I LA DOLÇAINA...

El primer tipus de grup musical que ens apareix és la música de tabal i dolçaina, uns instruments molt arrelats a les nostres terres, també dita com «música del país», com descriu Vicent Boix al *Manual del viajero y guía de forasteros a València*:

«...I una hora antes prenden fuego por medio de cohetes voladores, de luces de colores, música militar i música del país» (Boix, 1848: 238).

També a la novel·la *Omm al kiram o la Expulsión de los Moriscos*, al capítol dedicat a *Las Hogueras del Señor san José*, el xatívi Boix descriu aquesta música, amb un text que té bastanta similitud amb l'escrit per Blai Bellver a *la Peixca de l'Aladroch*:

«Durante el día acompaña a los curiosos espectadores la indispensable música del país (tabalet i dolçaina) y por la noche, y aún por la tarde, una verdadera banda de música que atrae la multitud que espera la hora de ver arder la hoguera...» (Boix, 1867).

L'ús dels dos tipus de música durant la vespra de sant Josep i abans de la cremà de la falla, serà bastant habitual durant la segona meitat del segle XIX. Blai Bellver, al polèmic llibret de la falla *La Creu del Matrimoni* de la plaça de la Trinitat de 1866 a l'apartat del programa preparat per a la vespra de la diada de sant Josep, ens diu que:

«A les set de dita nit el tabalet y la don-saina anunsiarán la proximidad de la festa. A les huit la música nova comensará a tocar lo millor del seu repertori musical...»

Respecte a la música de tabal i dolçaina, tenim constància que a Xàtiva hi havia una colla de dolçainers. A una de les des-

¹ El Clamor Setabense, 19 de març de 1887, pàg. 1.

cripcions presents al llibre de Frederic Oriola (2010:27) trobem l'existència d'una colla de dolçainers a Xàtiva, que actuà junt una altra d'Oliva a més de les bandes de la Música Vella de Xàtiva, la d'Alfarrasí i la de Quatretonda, a les festes religioses de la Poble del Duc celebrades els dies 3 i 6 de setembre de 1872.

L'ús d'aquests instruments, junt a d'altres agrupacions musicals, era habitual a les festivitats de la ciutat. Al programa de las *Fiestas con que la Ciudad de Játiva ha dispuesto solemnizar la Proclamación y Jura de D.^{ña} Isabel II como Reina Constitucional de 1843*, ens diu que per al primer dia:

«Por la mañana varias músicas militares y un crecido número de atabales y dulzainas, romperán la diana á las puertas de las Casas-Consistoriales, y recorriendo las principales calles de la Ciudad, darán principio á las funciones. [...]»².

No és el cas de l'ús de la dolçaina en la diada d'aquelles falles de la plaça de la plaça de la Trinitat però aquells anys a València l'ús de la dolçaina era bastant habitual per fer diana. Del programa festiu de la falla del Tros-Alt de 1863 trobem la següent referència:

«Se anunciará la fiesta a la madrugada del día 18 con el tabalet y la tradicional dulzaina, que se dejará sentir durante la mañana y tarde; y en esta y por la noche, hasta la hora del sacrificio, una banda de música tocará piezas escogidas, disparándose para más amenizar la fiesta una buena colección de fuegos artificiales»³.

Blai Bellver importa aquell 1865 les falles de València a la capital de la Costera. La gran amistat amb impremters, escriptors —li unia una gran amistat amb Josep Bernat i Baldoví— i altres personalitats del cap-i-casal farà que anys abans visca les falles de València de primera mà i copià amb un gran grau de detall tot allò programat per

Tabaleter i dolçainer a la taulelleria popular de Xàtiva.
MUSEU DE L'ALMODÍ

a la vespra de sant Josep. Cadafal, pólvora, literatura... i la música. A València és freqüent l'ús de grups musicals als actes fallers. A *La Opinión*, sobre una falla plantada a la Plaça de Pertusa o a la Plaça de San Miguel, ens descriu allò programat per a la vesprada del 18 de març:

«Una banda de música amenizará estas fiestas, tocando piezas escogidas por la tarde y por la noche, hasta la hora de consumarse el sacrificio, sin que falte tampoco la tradicional dulzaina y tabalet, y tal vez el disparo de algunos fuegos artificiales»⁴.

Un dia després, la mateixa publicació, ens parlarà sobre els actes programats al carrer d'Alt de l'Alfondech:

«... y una banda de música con la tradicional dulzaina y atabal, harán la delicia de la gente de buen humor, por la tarde y por la noche, hasta la hora en que el destructor elemento, convirtiendo en cenizas esta escena muda, la haga desaparecer de la vista de los espectadores»⁵.

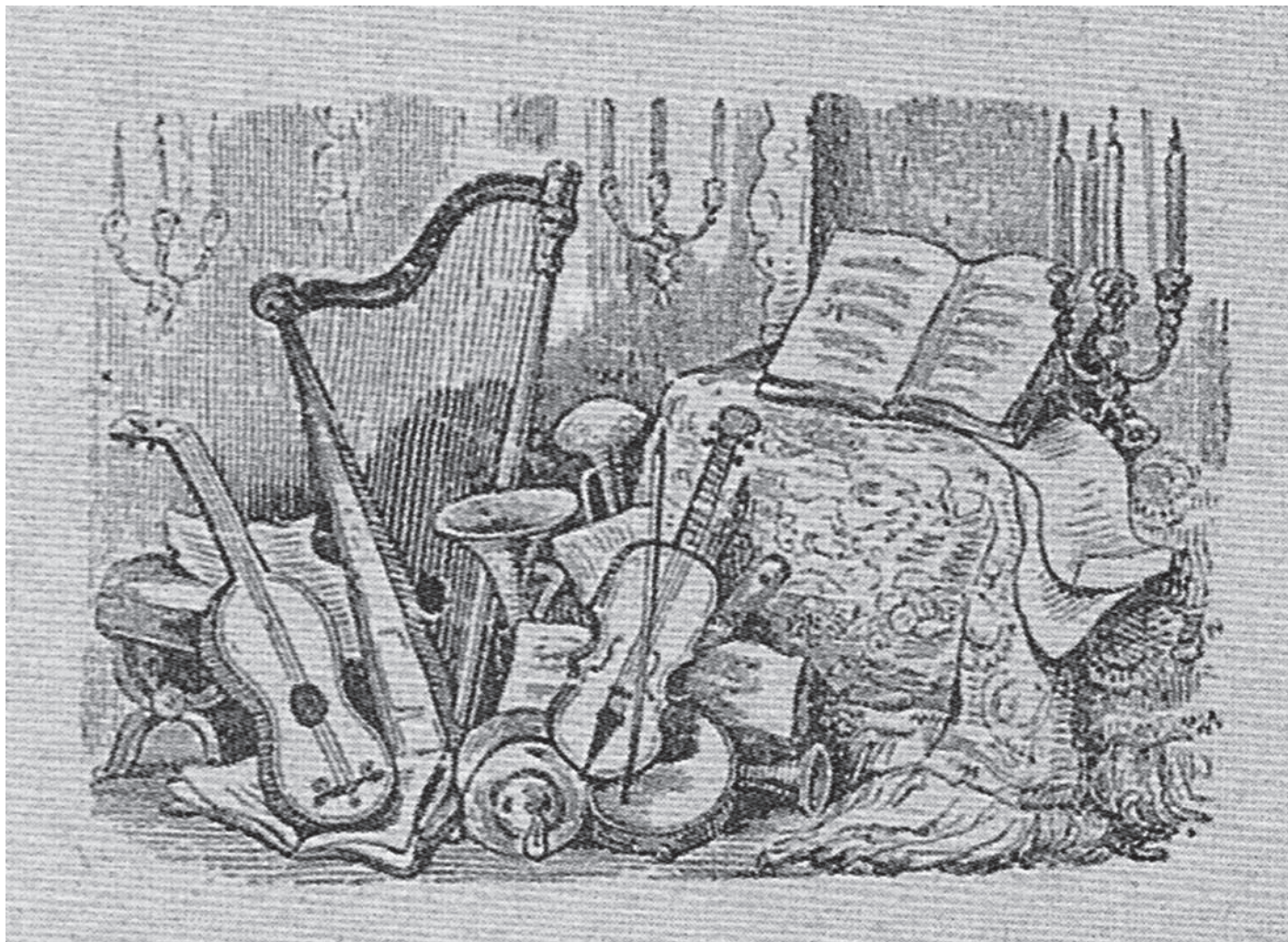
Hem d'incidir en l'ús generalitzat de la dolçaina i el tabal en qualsevol festa celebrada al segle XIX, tant a les falles com als moros i cristians o en qualsevol festivitat religiosa. Fins i tot als periòdics satírics de l'època —catalogats dins de l'època de la Renaixença valenciana de la nostra llengua—, li dediquen diversos versets. Josep Bernat i Baldoví li dedicà el 1847 aquest verset:

² AMX, FS-286. Citat també a Martínez Canet (2008: 51).

³ *La Opinión*, 8 de març de 1863.

⁴ *La Opinión*, 11 de març de 1863.

⁵ *La Opinión*, 12 de març de 1863.

Instruments de música a les vinyetes al·legòriques editades per Blai Bellver

*«¡Caballers!... tot donsayner
pera agradar a la chent,
lo primeret que deu fer,
es templar be el instrument,
avans de eixeir pel carrer»⁶.*

Sense deixar la sàtira fallera, finalitzarem aquesta part del treball amb una última referència. En aquest cas, la trobem al llibret de la falla de la plaça de l'Espart del Cap-i-casal de l'any 1866, on apareixen uns versos relatius a l'actuació de la dolçaina i el tabalet a la vespra de sant Josep (Lloret Tarrasó – Coll Fornés, 1985):

*«Música haurà en este lloc,
amb dolçaina i tabalet,
Castell de lo més complet
no me faltarà tampoc».*

...I LA MÚSICA NOVA TOCARÀ PESES TRIAETES

La falla de la plaça de la Trinitat de 1865, *La Peixca de l'Aladroch*, s'hi troba a l'època on les falles eren el festeig principal que anunciava la festa de sant Josep —festeig que es consolida des de 1850 (Ariño, 1992:69)—. Des d'aquesta data fins a finals de segle XIX, les falles evolucionaren cap a la Festa de les Falles.

Després d'una exhaustiva consulta a la bibliografia sobre les bandes de música valencianes del segle XIX, i amb allò que comentem al paràgraf anterior, podem afirmar l'existència d'un paral·lelisme entre la consolidació de les falles i la creació i consolidació de les bandes musicals. És a dir,

⁶ *El Tabalet*, 1847.

al mateix temps, es consolidaran dos tipus d'expressions culturals valencianes, les quals estaran influenciades per distints factors socials i polítics apareguts al segle XIX. Al present treball ens centrarem amb les bandes de música, amb la seua creació i consolidació, i deixarem de costat la consolidació de les falles, aspecte present a la bibliografia existent.

Davant de la relació entre les falles i les bandes, diversos autors opinen que les arrels d'aquestes i la seua posterior evolució s'hi poden relacionar amb la sociabilitat festiva de qualsevol caire (Asensi Silvestre, 2013: 89), així s'hi creà un nexa d'unió entre la música i la festa. La consolidació i evolució de la Festa de les falles a València i altres pobles valencians així com l'expansió de la festa dels Moros i Cristians pels pobles alacantins comportarà la presència de les bandes de música dels distints pobles d'on s'hi celebra la festa així com d'altres pobles adjacents. Les bandes de música van trobar a les distintes festes valencianes un motor per a desenvolupar-se (Oriola Velló, 2010:43).

A Xàtiva, apart de les falles — al segle XIX només tenim constància d'activitat fallera els anys 1865, 1866 i 1867— hi haurà un augment de l'activitat festiva tant civil com religiosa, i serà un dels motius que provoquen la creació i continuïtat de les bandes civils de la ciutat. Aquest fet també ve provocat per la minvant activitat musical dels militars amb una continua decreixença durant la segona part del segle XIX. Un estudi realitzat sobre les notícies musicals al periòdic *El Clamor Setabense* durant els anys 1887 i 1888, ens dona bona mostra de les activitats musicals realitzades a la ciutat. Un total de 51 entrades amb referència musical s'han comptabilitzat, dividint-se en Estudiantines (1), Serenates (8), Trasllats (3), Processons (6), Combregar d'impedits (3), Concerts (8), Fes-

tes de Pobles (1), Festes de Carrer (14), Sarsu-
eles (1), Processó Corpus (2), Cavalcada Reis
Mags (1) i diversos (3).

A tall d'exemples, podem trobar la participació de la Música Vella a la processó en honor a sant Josep:

«Mañana lunes, por la noche, tendrá lugar el traslado de la imagen de San José, por el gremio de carpinteros. La procesión saldrá de la calle de San Agustín, acompañada de la música Primitiva, y después de recorrer determinadas calles, volverá a la misma de San Agustín, donde habita el nuevo clavario»⁷.

També als combregar d'impedits, la participació de les bandes és important, no només a la processó sinó també a la missa:

«Hoy á primera hora se celebrará el comulgar de impedidos de la parroquia de la Merced, que no pudo tener efecto el día de San Vicente á causa de la lluvia [...]. Terminado el comulgar, se celebrará una misa rezada con acompañamiento de la banda de la música Primitiva (la misma que habrá acompañado al Señor en su carrera), en la que se ejecutarán las siguientes piezas: Sinfonía de la ópera Guillermo Tell; Obertura del maestro Rossini; Fantasía sobre motivos de la ópera Lucrecia Borgia, y la Gran marcha des Cipayes, de Chabrier»⁸.

Durant les nits de fira les dues bandes realitzaven diverses serenates:

«Durante los días de feria, por la noche, la Música Nueva ha amenizado el paseo de la Alameda, ejecutando seis brillantes serenatas, habiendo acudido á dicho paseo un gentío numerosos que imposibilitaba el tránsito.[...]»⁹.

Una de les festes importants de la ciutat a finals de segle era el carnaval. Diverses associacions i cercles culturals organitzaven desfilades i balls a les seues seus. *El Clamor Setabense* fa ressò de les activitats:

«[...] El Domingo por la mañana recorrió

⁷ *El Clamor Setabense*, 13 de març de 1887, pàg. 1.

⁸ *El Clamor Setabense*, 1 de maig de 1887, pàg. 1.

⁹ *El Clamor Setabense*, 21 d'agost de 1887, pàg. 2.

las calles una comparsa formada por individuos de la música Nueva; el lunes una estudiantina de la música Primitiva; el martes una de Alcira y otra cuyo nombre no recordamos»¹⁰.

I no només la presència al carrer de les bandes musicals era important sinó també aportant la música en la representació de revistes teatrals i sarsueles. Al teatre de la ciutat es va organitzar, el 25 de juny de 1887, una funció a benefici del centenari de Josep de Ribera, on actuaren diversos aficionats de la ciutat i la Música Vella. La premsa recollia l'actuació de la banda:

«[...] Levantóse el telón y la música Primitiva empezó á difundir por el teatro torrentes de armonía al interpretar magistralmente la obra sublime del inmortal Rossini, "Guillermo Tell"»¹¹.

Al mateix periòdic, la Música Vella també era notícia:

«El concierto correspondiente al jueves último, que habla de celebrarse en el Casino del Españoleto, tuvo lugar el día anterior, miércoles, por ser festivo. Este segundo concierto ha estado concurrido como el primero y como esperamos estén los sucesivos... La música Primitiva ejecutó todos los números de su programa como ella sabe hacerlo solamente [...]».

D'acord amb aquesta activitat social, religiosa i cultural a les poblacions valencianes, Elvira Asensi (2013: 72) opina que «la majoria d'autors sostenen que les bandes de música són un producte vuitcentista i que fou a mitjan d'aquesta època quan, al caliu de les transformacions socioculturals i polítiques del moment en fundaren arreu. Pel que fa a les causes del seu sorgiment, la major part d'autors al·ludeixen a la influència religiosa, militar i, en menor grau, política com a claus de volta en aquest procés».

Un dels precedents de les agrupacions bandístiques serien els grups de ministreris, uns músics vinculats als ajuntaments, gremis,

catedrals i col·legiates, encara que en ocasions participaven en revetlles d'audicions públiques de música instrumental celebrades als passejos o jardins.

El sorgiment de les bandes de música tindrà una influència religiosa d'acord a què les capelles de música sempre han actuat com a centre de producció i difusió de l'art musical. El major declivi es va produir amb les desamortitzacions del Trienni Liberal i en els anys trenta per Mendizábal, perdent-se els llocs habituals d'escoltar i produir música, els músics que ho feien possible, fins i tot el material emprat (Asensi Silvestre, 2013: 75 i 76). Pel que afecta a les agrupacions musicals, bàsicament es produirà un transvasament de músics de les ordres religioses a estaments civils.

Tanmateix, la creació de les bandes de música tindran un factor militar. La música estava present en els principals cossos que componien l'exèrcit durant el segle XIX, i s'empraven per a: desfilades, festes i guerres. Serà, en aquest segle, quan s'estableixen nexes entre les bandes militars i les civils (Asensi Silvestre, 2013: 80).

La composició de les noves bandes civils obeirà a estàndards utilitzats a les bandes militars amb agrupacions molt menudes formades per: percussió, dos oboès, dos clarinets, dues trompes i dos fagots, que posterior s'ampliarien amb una flauta, una o dues trompetes i un contrafagot (Fernández de la Torre, 2000: 134). Un altre nexa entre ambdós tipus de bandes el trobem en el repertori a interpretar. El públic que assistia als concerts celebrats al carrer demanava obres conegudes front a marxes, himnes i pasdobles que podia oferir la banda militar. Amb açò, i junt a l'escàs sou dels músics militars, va desencadenar que la majoria d'aquests músics, sobretot, els directors i els músics destacats, creuaren els murs dels quarters i formaren també part de noves agrupacions, amb la formació de músics

¹⁰ El Clamor Setabense, 27 de febrer de 1887, pàg. 1.

¹¹ El Clamor Setabense, 3 de juliol de 1887, pàg. 2.

aficionats que foren capaços d'interpretar allò que el nou públic demanava. De les bandes militars, les agrupacions civils assoliren diversos aspectes com l'uniforme, la forma de desfil·lar, la bandera emblemàtica així com part del repertori de marxes i pasdobles (Asensi Silvestre, 2013: 81-83; i Oriola Velló, 2010:54).

A la nostra població hi hagué una important activitat musical als quarters musicals. Tenim notícies de l'actuació de les bandes i orquestres militars que amenitzaven els distints esdeveniments lúdics. La presència dels batallons de la milícia nacional quedaven assetjats als exclaustats convents com el de Sant Francesc. La seua funció fou intervenir a les guerres carlines, en defensa de la causa liberal front als absolutistes així com mantindre l'ordre constitucional. Trobem les unitats del *Batallón Provincial de Játiva nº 71*, *Regimiento de Caballeria del Rey* o els *Voluntarios de la República*, *Batallón de Játiva*, els quals posseïen un cos de músics, que com hem vist actuaven tant als actes militars com als civils (Sebastià Garrido, 2000: 44).

Per últim hem de parlar de la influència política en la constitució de bandes de música civils. Segons ens comenta Elvira Ansesi (2013: 84):

«Quan ens trobem en una localitat on hi ha dues bandes de música que, a més, estan enfrontades, resulta temptador atribuir les divergències al fet polític».

Amb açò no vol dir que les bandes participaren directament en el joc polític, però la seua economia es nodria dels seus socis i dels seus mecenes, i aquests si que tenien una determinada posició política —principalment entre conservadors i liberals—. Les dues bandes xativines foren creades com una agrupació civil al caliu dels aficionats i no com a bandes municipals, encara que trobem alguns documents que oficialitzaren una de les bandes, a causa d'un aspecte polític. A un programa de les vetlades de la Fira d'Agost de 1883, la Música Nova apareix

Retrat del mestre Antonio Torres i Caballero, primer director de la Música Vella, obra de José Carchano datat el 1883. ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

com a «*Banda Municipal titulada la Nueva de Játiva*». Així doncs, a Xàtiva, en funció del partit polític existent al Consistori Municipal, les bandes van actuar en major i en menor mesura, és a dir, una banda més que l'altra, fet que crearà un degoteig de confrontaments entre ambdues agrupacions musicals.

Podem trobar diversos exemples d'aquesta qüestió com l'ocorreguda un any a les festes del Corpus i «*por no querer dejar la Caja y el Bombo el maestro Benet a la otra banda por encargo del Alcalde José Juan Llaudes (14 de abril y 24 de marzo de 1820)*», aquest va castigar amb vint-i-quatre hores d'arrest a tota la banda, on s'hi donà que el nombre de músics arrestats era superior a la plantilla de la banda.

També, amb la visita d'un General a la ciutat, l'Alcalde José Ferrer Martínez —accedí al càrrec el 1847, el 1853 i el 1860—, volgué oferir a l'autoritat un concert a càrrec

Banda de la Nova de finals del segle XIX o començaments del XX. LLIBRE SANTA CECÍLIA 2013. MÚSICA NOVA

de les dues Bandes. Quan arribà el moment d'actuar, començà una discussió sobre quina de les bandes havia de començar el concert. No arribaren a cap acord, l'Alcalde decidí deixar-ho en mans de la sort, la qual va recaure a la Música Nova. Començat el concert i durant l'execució d'una obra de Verdi, per part de la Nova, s'armà un gran rebombori i discussió entre els músics i els espectadors partidaris d'ambdues bandes, i hagué d'intervenir l'Alcalde el qual va suspendre l'acte i va prohibir durant un mes qualsevol activitat musical per part de les dues bandes.

Una altra anècdota esdevingué a les portes de la Seu l'any 1874. Es va realitzar una festivitats en acció de gràcies a la Mare de

Déu de la Seu per haver fet que la ciutat eixira ben parada del terratrèmol de 1747 — festa que se celebrava anualment—. A la fi de la processó, a la qual estaven convidades les dues bandes, com era costum d'entrar cadascuna amb la seua marxa de processó, els músics de cada banda la van entonar de forma fortíssima, i es va arribar a una confusió que acabà com el ball de Torrent: abonyegament d'instruments i algun que altre bony al cap dels músics (Ruiz Monrabal, 1993:486).

I és per això que hem de fer èmfasi amb el canvi del fenomen musical produït durant el segle XIX. La música traspasa les barreres socials i s'apropa a un nou públic popular i que aspira a gaudir de la música als salons

socials i obrers, als carrers, als jardins i places, a les esglésies, als teatres, etc. Fins i tot, els nous espectadors no romandran passius sinó que seran partícips del fenomen musical vuitcentista. I seran les agrupacions bandístiques les que han estat apropant la música als sectors més populars, ajudant al procés de democratització. Les raons seran les següents de la música instrumental desenvolupat a l'època vuitcentista, i ho serà per tres raons (Asensi Silvestre, 2013: 67) :

El tipus d'instruments amb què estan formades les fan més proclius a les activitats a l'aire lliure. Estan en continu contacte amb la població amb la realització de concerts, processons, cercaviles, etc.

Les bandes a compleixen una tasca divulgativa quan difonen per tot arreu el repertori instrumental més en voga aleshores.

Estes agrupacions esdevenen un potent element de suport identitari.

Explicat el procés de creació de les bandes de música a nivell general, és el moment d'esbrinar l'origen de la Música Nova. Tenim constància què la primera banda civil de la ciutat és la promoguda per Cayetano Marchano i anomenada *Música de Carchano*. Aquesta agrupació, documentada al primer terç del segle XIX (entre 1813 i 1840), passarà a anomenar-se *Música de Toni el del Raval*, nom degut al seu director Antonio Torres Caballero que va passar prop de dues dècades al front d'esta banda, que serà anomenada com la *Música Primitiva*, nom que ens apareix en 1868 (S. Garrido, 2000: 44).

Les greus desavinences entre els músics d'aquesta agrupació provocarem una escindida, i es creà un nou grup encapçalat pel mestre Benet, anomenant-se durant anys sota el nom de *Música del Mestre Benet*. Trobem la presència d'esta agrupació el 1943 ja que durant els actes de proclamació d'Isabel II com a Reina, on totes les vesprades les bandes populars van ocupar quatre cadafals, hi sabem que dos d'aquests van estar ocupats per músics de

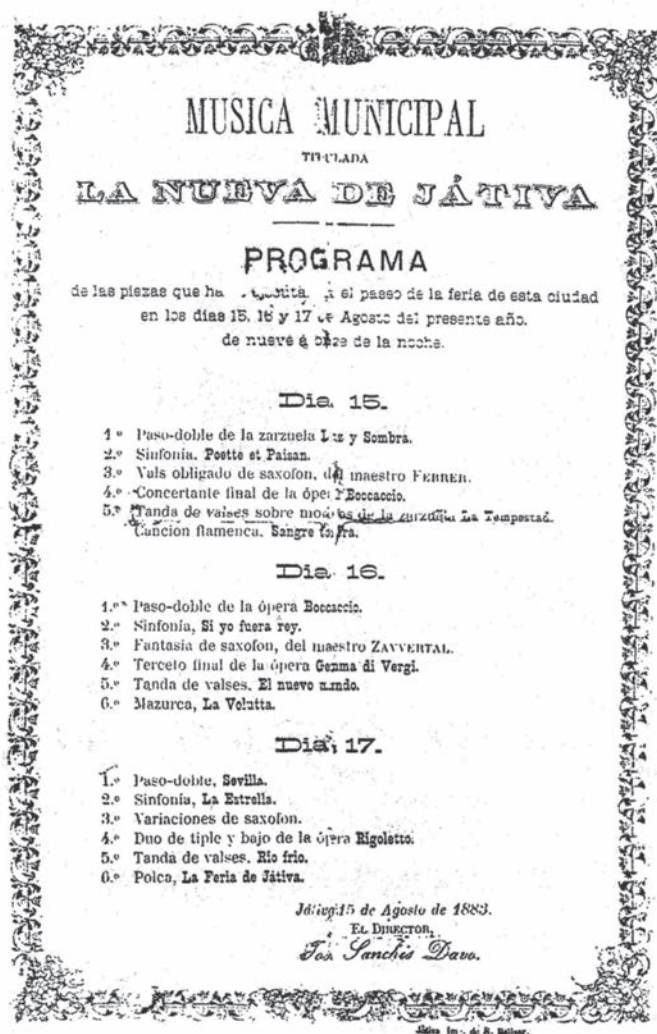
Rotglà i Novetlè, cosa que ens fa entendre que els altres dos foren ocupats per les bandes locals (Ruiz Monrabal, 1993:486). El 1853, la direcció de la Banda correrà a càrrec d'Antonio Gasola, Músic Major de la Banda del Regiment, qui recull el càrrec de Benet. Des de 1853 l'agrupació ja serà coneguda com la *Música Nova* (Ruiz Monrabal, 1993:481).

Les dues bandes de la ciutat no es constituïran com a Societats Musicals fins a començament del segle XX d'acord amb la Llei d'Associacions de 1887, la qual va regular l'ampli ventall de possibilitats per a organitzar-se com a associació. La llei tingué un gran èxit perquè va permetre crear un gran nombre d'associacions: polítiques, del moviment catòlic, sindicats agrícoles, cercles d'obers, societats educatives, confraries religioses, entitats ludicoreligioses, associacions de propietaris, societats de colombarres, de caça, d'esports així com les societats musicals (Oriola Velló, 2010:99).

Serà entre els 1887 i 1911 quan més societats musicals s'hi van inscriure amb un total de 142 a la província de València (Oriola Velló, 2010:100). En aquesta època es van inscriure les dues Societats Musicals xativines, legalitzant, així, les agrupacions que durant molts anys havien realitzat una activitat musical. La *Música Nova* ho farà el 26 de febrer de 1901 i la Societat Musical la Primitiva Setabense —*Música Vella*— ho farà el 2 de gener de 1902 (Ruiz Monrabal, 1993:482 i 487).

Només ens queda parlar del repertori musical que la *Música Nova* oferí aquell 18 de març de 1865. A falta d'un programa que ens aclare les obres i peces musicals interpretades ens basarem en allò que estava de moda durant aquella època. Aleshores, els repertoris estan replets de transcripcions i reduccions d'obres operístiques i orquestrals per adaptar-les als instruments de banda.

Francisco Carlos Bueno (citat a Oriola Velló, 2010:133), en quant al repertori, arriba a les conclusions que la majoria dels concerts

Programa d'un concert de la Fira de 1883 per part de la Música Nova, nomenada com a Música Municipal.
LLIBRE SANTA CECÍLIA 2014. MÚSICA NOVA

eren iniciats amb un pasdoble o una marxa, tipologia que a l'actualitat es manté. La resta d'obres a interpretar eren majoritàriament sarsueles i en menor proporció altres gèneres lírics com l'òpera i l'opereta vienesa. No cal oblidar el teatre líric, polques, així com valsos i gavotes els quals s'incorporaren als concerts per amenitzar les feste, pel seu caràcter de dansa.

Aleshores, el repertori del concert realitzat per la Música Nova hores abans que el cadafal *La Peixca de l'Aladroch* fora devo-

rada per les flames, estaria compostat per pasdobles signats pel propi director, per arranjaments de passatges de les sarsueles de l'època i d'altres composicions adaptades per a banda. Algunes de les «tocaletes» que es poden escoltar serien semblants a les que la Música Nova va interpretar a la Fira de 1863 als concerts dels dies 15, 16 i 17 d'Agost, en els quals tocaren obres de Verdi, Donizetti, Rossini, Auber i Meyerber. La majoria dels pasdobles eren compostats per gent vinculada a la banda i dedicats a persones o entitats il·lustres de la ciutat. Tenim l'exemple del pasdoble *Pepito* dedicat a José Carchano del músic Rafael Serra, el pasdoble *el Setabense* de Rafael Tomás o *l'Espanòleto* del pianista José Castelló.

Acabarem aquest treball amb alguns exemples de l'aparició de grups musicals a les falles de València, i així veure que el model establert a les falles de la plaça de la Trinitat, en quant a l'apartat musical, és similar a allò que s'estava realitzant uns anys abans al cap-i-casal.

Al *Diario Mercantil de València*, trobem la participació d'una banda militar el 1851:

«En la plaza de San Francisco [...] Por la noche se amenizó el auto de fe con algunas piezas que tocó música militar»¹².

La combinació de banda de música amb el tabal i la dolçaina és un clàssic a les falles d'aquesta època:

«Una banda de música compuesta de treinta profesores, tocará piezas diferentes y escogidas. Para más amenizar la fiesta, no faltará la tradicional dulzaina y tabalet» [Falla del Carrer Cadirers]¹³.

Més informació ens dona *La Opinión* de 15 de març de 1863. A la Falla de la Plaça de Pellicers es va preparar un programa que:

«Desde las cinco de la tarde hasta las ocho de la noche una banda de música ejecutará algunas buenas piezas en un ta-

¹² *Diario Mercantil de Valencia*, 19 de març de 1851.

¹³ *La Opinión*, 10 de març de 1863.

blado que se levantarà a expensas de uno de los vecinos. No faltará tampoco la tradicional dulzaina hasta la hora del sacrificio, al que precederá el disparo de algunos fuegos artificiales»¹⁴.

Curiós va ser la promoció de la Falla del carrer de santa Clara, on descriu el programa que «Una banda de música tocará desde las cinco de la tarde en adelante»¹⁵, però després la falla no s'hi plantà. Era una treta de les xicones del barri per atraure als xics a veure la suposada falla per a lligar-hi. El diari ho aclaria tot:

«Y a propósito de este asunto, debemos una explicación a nuestros lectores; unas traviesas muchachas, en cuya vecindad no había ninguna falla y que deseaban ver pasar por su calle a los pollos, nos hicieron inocentes cómplices de una ingeniosa superchería, haciéndonos anunciar una falla en la calle de Santa Clara, sitio donde se vieron ayer chasqueados muchos de nuestros lectores. Perdonen el chasco nuestros abonados, en gracia de las discretas niñas, que atraparon ayer a veintidós incautos pollos y a tres experimentados gallos».

Cent cinquanta anys després, les falles han canviat. Res té a veure aquell esperit de barri, on un grup de veïns, a corre-cuita et muntaven una falla amb les comissions falleres actuals que contenen una estructura i organització sòlida. Tanmateix, les bandes han canviat. Res té a veure aquella agrupació composada per un grup de gent treballadora, amb justes nocions musicals però que feien sonar melodies i ritmes coneguts. Ara, amb les Societats musicals repletes d'agrupacions, escoles i grups estan sobradament preparats per interpretar música al carrer. Però el que no ha canviat és el seu nexa entre la música i la festa: cent cinquanta anys després, tabals, dolçaines i bandes musicals valencianes continuen vives a la festa de les falles. Per molts anys!

BIBLIOGRAFIA

- ASENSI SILVESTRE, E. (2013): *Música, mestre! Les bandes valencianes en el tombant del segle XIX*, València, Universitat de València.
- BELLVER I TOMÀS, B. (1998): *Trilogia fallera i altres escrits* (introducció de Robert Martínez i Canet i de Josep Lluís Marín i Garcia), Xàtiva, Junta Local Fallera de Xàtiva.
- BOIX RICARTE, V. (1848): *Manual del viajero y guía de forasteros en Valencia*, Valencia, Imp. de José Rius.
- (1867): *Omm al kiram o la Expulsión de los Moriscos*, Valencia, Imp. de José Rius.
- BUENO CAMEJO, F. C. (dir.) (1998): *Un siglo de música en la Comunidad Valenciana*, València, El Mundo.
- FERNÁNDEZ DE LA TORRE, R. (2000): *Historia de la música militar de España*, Madrid, Ministerio de Defensa.
- GARRIDO RICO, S. (2000): «Música i bandes de Xàtiva en el segle XIX», *Música Vella Xàtiva. Santa Cecília 2000*, Xàtiva, Societat Musical La Primitiva Setabense, pp. 40.
- LLORET TARRASÓ, J.- COLL FORNÉS, J. J. (1985): *Historia de las fallas de Gandia*, Paterna, Impr. Artes Gráficas Vicent.
- MARTÍNEZ CANET, R. (2008): *Identitats Nacionals en temps d'Isabel II a partir de quatre documents de l'arxiu municipal de Xàtiva*, Xàtiva, Junta Local Fallera.
- ORIOLA VELLÓ, F. (2010): *En clau de festa. Aproximació a l'evolució de la música en el cicle festiu valencià*, València, Institut Valencià de la Música.
- RUIZ MONRABAL, V. (1993): *Historia de las Sociedades Musicales de la Comunidad Valenciana*, vol. II, València, Federación de Sociedades Musicales de la Comunidad Valenciana.

Agrair a Javier Mozas de l'Associació d'Estudis Fallers per les referències facilitades.

¹⁴ *La Opinión*, 15 de març de 1863.

¹⁵ *Diario Mercantil de Valencia*, 17 de març de 1864.

La literatura dels nostres avantpassats

Mentxu

Un nou any ens ha arribat i amb l'arribada d'aquest, ja estem preparant la festa fallera amb els seus llibrets corresponents, aquest any m'han proposat realitzar un altre tipus d'article, la qual cosa m'ha agradat (tot s'ha de dir). Quin és el tema? Què és allò que hi voleu que us realitze? I ràpidament vaig tindre la resposta. Enguany s'anava a celebrar el 150 aniversari de la plantà de la primera falla a Xàtiva amb el lema *La peixca del aladroch* i com era d'esperar, no penseu que he de parlar sobre la falla en sí, sinó més bé de la part escrita, és a dir, i com ja sabeu, a cada esbós de la falla (qui llig els llibrets de falla ja sap a què em referisc i per a aquells que no ho sàpiquen caldrà fer-los memòria) sempre hi ha un escrit, actualment són versets amb millor o menor rima, però amb certa estandarització de l'idioma que s'empra, el valencià, el qual s'hi estudia a les escoles, cosa que no hi passava al segle XIX.

Aquest segle, va ser molt important dins de la nostra cultura, perquè malgrat no haver-hi cap tipus de normalització lingüística (arribà a posteriori amb la creació de les Normes de Castelló de Pompeu Fabra en 1932), intentaren mantindre viva la nostra llengua, una llengua que la societat parlava (sabem que hi va patir unes dècades

Gravant on es representa un lloc de venda de literatura de canya i cordell

de decadència) i els erudits volien plasmar-la com un fet normal, és a dir, volien difondre i deixar constància de la seua llengua. Doncs bé, ací hi tenim una mostra, aquest document (*La peixca del Aladroch*), on se'ns explica com era eixa falla, ens constata que en aquella època existia una certa literatura de caire populista.

Si el terme Literatura és difícil de definir, el concepte de Literatura popular portarà afegida una nova dificultat: la d'establir els límits entre el que hom considera Literatura culta i allò que passa a formar part d'aquest calaix de sastre que en rep el nom.

És per això que haurem de fer un estudi sobre el vocable literatura prové del terme llatí *litteratura*, que significava instrucció, art d'escriure i llegir, o també gramàtica, alfabet, erudició. Una perspectiva moderna delimita l'àmbit de la literatura en el llenguatge utilitzat específicament amb un valor estètic. L'especialitat de la literatura rau, doncs, en una síntesi estètico-ligüística. Però, al cap i a la fi, tota obra literària és producte de la ploma d'algú que l'ha posat en paper.

En el cas de la literatura popular, Anton Espadaler opina que a més de la finalitat estètica hi ha una voluntat social, que naix

Se hallará en Valencia en la Imprenta y Librería de Laborés, calle de la Boleña, número 18 antiguo y 24 moderno.

Exemple a auca on predomina els gravats sobre els texts

de la necessitat de tota comunitat d'expressar-se i interactuar, cosa que s'hi feia, normalment, oral i els autors hi eren anònims. Per tant la diferència fonamental rau en el fet que si el que considerem literatura culta és obra d'un creador determinat, s'expressa per mig de l'escriptura i és immutable diacrònicament, la Literatura popular, en naixer d'una ment anònima, es transmet oralment a un entorn social que l'assumeix, la transforma i la transmet com a part integrant de la memòria col·lectiva. A més, cal afegir el caràcter fortament conservador de la literatura popular, que s'adequa pràcticament sempre a uns models molt estereotipats.

Nosaltres ens centrarem en la Literatura popular, ja que és on hi trobarem inserit aquest text. Al segle XVIII apareix el que es coneix amb el nom de literatura de cordell, es tracta de peces, normalment narracions,

però també de vegades poesies, que es vénen en plec solts. Són peces originals que transmeten poemes de tipus costumista i humorístic (tracten de la vida quotidiana de forma alegre i lleugera) o d'altres poemes informatius sobre fets diversos (bàsicament crims de tota mena, desgràcies i calamitats) que normalment divulgaven els cecs i que després s'imprimien en plec solt o fulls volants.

Amb el naixement de la impremta es va multiplicar la propagació de textos literaris i històrics en quaderns de pocs fulls. Naixia l'anomenat plec solt que tenia com destinatari la gran massa lectora, principalment popular. Es va crear un públic caracteritzat per no ser culte però sí incondicional, que consumia textos barats sense enquadernació, de lectura ràpida i molt comprensiva gràcies a la utilització de gravats que els il·lustraven. Naixia la literatura popular que experimentà un gran auge als segles XVIII i XIX.

Les imprentes s'adonaren que aquest públic era molt rendible. La literatura de cordell, anomenada així perquè els cecs i els venedors penjaven els fulls d'un cordell per tal de traslladar-los, tenia una gran venda però no era l'única forma de literatura popular, a les terres valencianes les auques prengueren molta força. Les auques, presenten un format diferent als plec de cordell, mentre aquests es publiquen en quarter, les auques són un full sense plegar i més gran de mida al qual predominen els gravats sobre el text i només està imprès per una cara. Aquest full ample està dividit en quadres amb un gravat dins de cadascú on s'hi deixava veure la il·lustració dels diversos versets, per a fer-ho comprensible, cal recordar que aquella societat era més bé analfabeta que no pas l'actual. Encara que el text no és imprescindible, les auques més evolucionades tenen versos curts a sota de cada quadrícula que emmarca una imatge. Sobretot apareixen en les auques que contenen històries, generalment són rodolins i poques vegades es troben versos més llargs.

COLOQUI JOCÓS

ENTRE EL BOU DELS CARNICERS, Y EL LLEÒ VULGARMENT DIT DE ALMENARA, EN ASSUMPT DE LA SOLEMNÍSSIMA PROCESÓ DE GRACIES, QUE FEU LA MOLT NOBLE, LLEAL, E IL·LUSTRE CIUTAT DE VALÈNCIA PER LA GOIGOSA DESITJADA PROCLAMACIÓ DE NOSTRON CARHOLICH CHARÍSSIM MONARCA CARLOS TERCER, REY DE ESPAÑA (QUE DEU GUARDE) EN LO DIA 29. de Setembre de 1759.

Bou. D'Esparit hasta no mes, y mes que cent devanides, yo el Gran Bou dels Carnicers, ans de anar à altres precises obligacions de mon carrech, (les quals son tantes, que em ixen hasta per damunt lo cap), vull també fer mes vil·lès: y no ferà la darrera, (pera que no se em olvide) la del Lleó de Almenara, que sent un perdona vides, pera qualsevol funció (figuen les funcions que figuen) es bõ pera Amich: y en cara he pensat si voldrà viudro ab son Ayo el Sabater à acompanyarme, y lluisse de la Procesó en la boia plena de gallardes Ninfes; ell sent com sap beslans, y yo com folic sent cortèsies. Mes yá, segons à ma orella, les folies de aquells brams dihuens, à la Casa hem aplegat pas à pas; y si em atine esta ha de ser: que es tot gran Hort, Pati, y Cavalleries. Si per cert: ella es per ellar y així si vol vostre oirme, entre ab mi Señor Clavari, ó esperem: que yo yá em fique; y hasta à la mateixa Gavia

no he de parar. En albriciez repiquen les de la Seu: que yá à mon Amich divise, chugant ab un tros de estora, (ò mes ben dit) divertintse pancha per amunt (com fol) y com fol, sento tot tires.

Lleó. Qui fa tant remor hal fora?

Bou. Yo' lo', Amich; meu.

Lleó. Tants ne tlingues com yo.

Bou. Yo lo', que he vengut mes que à veuret, à entretindret.

Lleó. Molts bons dies, Señor Bou.

Bou. Señor Lleó, molts bons dies: com vè, Amich?

Lleó. Com ha de anar?

menchant lliures, y mes lliures de caro.

Bou. Et faras com yo.

Lleó. Basta; Amich, el que tu ho digues. O! y com se ex llix lo pel! què carnis tindrás tan maties! quò anques! què coll! què papadal! O! y què bẽ à ma fam vindries! La boca se em fa tota aigua.

Bou. Percert que em fas grans caricies.

Lleó. Ato es dir.

Bou. Gracies à Reixa: que les ganes yá estan vistes. Yá es forós mudar de intent, y un diner de entretenime darli entretant. Deu em guarde

Els col·loquis eres molt habituals en la literatura popular valenciana

Si en els segles anteriors vèiem com l'aparició de la impremta suposà un replantejament del fet d'escriure, del llibre i de la lectura, la revolució industrial també va afectar considerablement el fenomen de la literatura. Els gèneres populars, però, restaren inalterats als medis rurals. La poesia i el teatre van veure modificades les seues estructures perquè, en bona part, foren utilitzats amb propòsits ben diferents: divertir, criticar les formes polítiques i socials, reivindicar la classe obrera...

Si fem un poc d'història, hauríem de parlar de la Renaixença al País Valencià del segle XIX, la qual sorgeix de la voluntat de fer renàixer el valencià com a llengua literària i de cultura després de segles de diglòssia respecte del castellà (període anomenat genèricament Decadència).

De la Renaixença valenciana, Joan Fuster, destaca l'actitud merament literària sense l'aspiració d'aprofitar el moviment per a reivindicar aspectes lingüístics i nacionals. Fuster ho explica per la manca d'un empelt progressista de la Renaixença valenciana, i per la manca d'industrialització del País. D'altra banda Fuster parla de la juxtaposició d'elements culturals castellans i catalans, fins al punt de qualificar la cultura valenciana de "cultura satèl·lit" respecte del castellà.

Finalment Fuster assenyala la "noble i emocionant lliçó" dels renaixentistes: el fet que malgrat les facilitats que el castellà els brindava per una "tossuda afirmació patristica feren servir la llengua pròpia i natural". Aquells homes, segons Fuster, ens mereixen tot els nostres respectes, atés que "millor o pitjor, van respondre al problema del moment, i a ells devem la possibilitat d'estar, nosaltres, escriptors i poetes valencians d'avui, en el lloc on estem". Joan Fuster, el 1956 afirma que "La Renaixença valenciana serà un fillol de la Renaixença del Principat.

Estudis recents de Vicent Simbor Roig (professor de la Universitat de València) confirmen que la Renaixença valenciana va ser un moviment nascut autònom, amb una etapa inicial de 1833 a 1859, l'any de la incorporació i immediat cabdillatge de Teodor Llorente, que enceta una nova etapa: l'etapa de la maduresa.

Simbor assenyala una sèrie de precedents que suposen un fil conductor sense interrupcions des de finals del XVIII fins a la consagració de la Renaixença el 1859. Aquests precedents s'estenen des de les apologies i reivindicacions de la llengua del segle XVIII: Joan Baptista Escorigüella, Manuel Joaquim Sanelo o Marc Antoni d'Orellana, i arriben al segle XIX tot manifestant-se en els dos sectors renaixentistes: el sector culte i el sector populista.

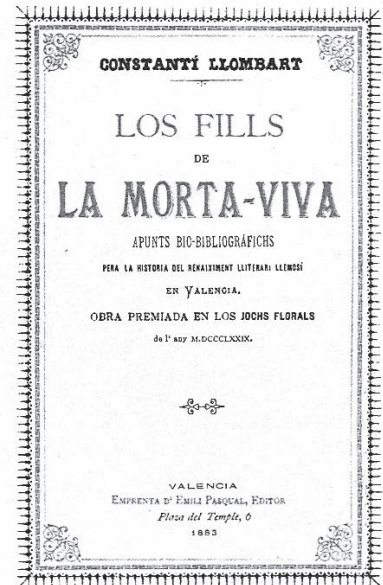
D'una banda, en el sector culte trobem un moviment progressivament creixent. D'entre totes les manifestacions hi destaca

COLOQUI NOU Y ENTRETEGUT, PERA riure y pasar lo temps, despues de la pancha plena, y no de palla de faves, ni safanories: ahon se referix un cas molt gracios, que pasà en un Poble, com ho vorà el curiós Letor. Compost per un nebot de un chermà de son pare, cosí de una nebot de sa mare, net de sa aguela; molt conegut en sa casa, y de tots los amics que comunment lo tracten; la millor ma pera alcansar trenses, caps y feche de bou; y mestre de fur chiulés dels de capar.

COLOQUI DEL NAS.

A L'ú vach, lleu quem achude y la buera de baïam, porque el empeño es quera treche mbe de veure pic de l'anc.

Un altre exemple de col·loqui, en aquest cas el del nas

"El Tabalet" exemple de premsa satírica

L'obra de Constantí Llobart, estaria dins de allò que es considerava literatura Culta

unes quantes que ens podran ajudar a entendre millor l'evolució de la nostra literatura:

El 1833 trobem L'Oda *La Pàtria*, publicat per Bonaventura Carles Aribau en la revista "El Vapor". Aquest poema data simbòlicament l'inici de la renaixença.

El 1840 veuen la llum pública els dos primers poemes de Tomás Villarroja «Canzó. Per a el Álbum de la Senyora Antonia de Montenegro» i «Canzó. A la mort del pintor valencià D. Antoni Cabana»

El 1852 Josep Maria Bonilla publica un poema extraordinari, atés que, fa servir un model de llengua equilibrat entre el "llemosí" cultista i la llengua castellanitzada dels populistes.

El 1857, veuen la llum pública les primeres poesies «llemosines» de Llorente.

D'altra banda, en el sector populista Vicent Simbor destaca:

L'aparició de la premsa satírica entre la qual destaca «El Mole», «La Donsayna», «El Tabalet» i «El Sueco».

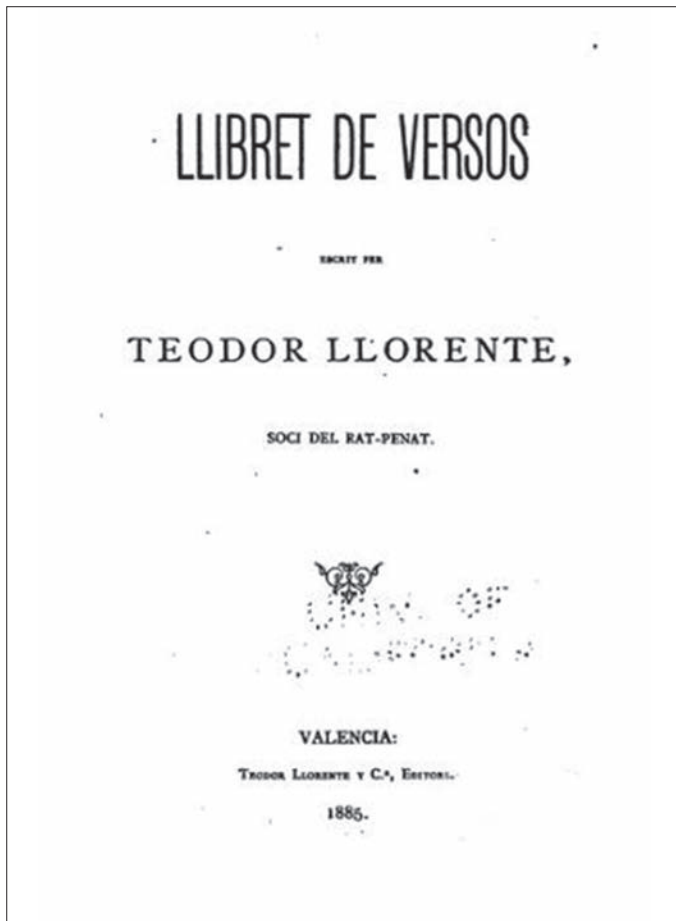
L'aparició dels «llibrets de falla», iniciats per Blai Bellver i Tomàs l'any 1850.

El sorgiment i auge del sàinet, encetat per Josep Bernat i Baldoví, que el 1845 escriu el

sàinet *El Virgo de Visanteta* i *El Alcalde de Favara*, o *El parlar bé no costa un pacho*.

Si seguim la teoria de Vicent Simbor el 1859 se celebra el primer certamen poètic i el primer èxit de Llorente, tothom coincideix a establir aquesta data com a inici de l'etapa de plenitud de la Renaixença valenciana. Quant a la data de finalització hi ha diversitat d'opinions, no hi ha una data clara, s'hi pot establir en 1893, data de la mort de Constantí Llobart; en 1902, any en què el Vicepresident de *Lo Rat Penat* pronuncia el discurs titulat *De Regionalisme i Valentinitat* que incità a la implicació política dels renaixentistes; en 1904, la fundació de l'entitat política València Nova es proposa a forjar una *Solidaritat Valenciana* a l'estil de la catalana; o en 1909 any de l'exposició regional i en què Llorente és coronat com a poeta oficial de València i victorejat als crits de "Visca la llengua valenciana!"

En aquesta etapa de plenitud hi distingiríem dos moments diferent: un primer, de 1859 a 1874, dominat per Llorente i el seu grup conservador; i un segon, de 1874 a 1909, en què s'incorpora Constantí Llobart i el seu grup progressista.

Els col·loquis eres molt habituals en la literatura popular valenciana

A partir de la celebració del certamen poètic en commemoració del IV centenari de la mort d'Ausiàs March (el 1859), la Renaixença al País Valencià entra en una nova etapa hegemònica per un nou grup d'escriptors que s'incorporen al moviment renaixentista a partir de la dècada dels cinquanta i que reconeixen Teodor Llorente com a líder.

És a partir d'aquest moment que la Renaixença valenciana assumeix un programa concret controlat per un líder i els seus seguidors. Per poder assolir els seus objectius els renaixentistes compten amb el control de diversos periòdics (*"La Opinión"* i *"Las Provincias"* en mans de Llorente) i amb tot el poder de la classe dirigent. No obstant açò, aquest poder no va ser en la pràctica usat per a res que no fos la desvirtuació de la mateixa Renaixença, és a dir, el grup llorentí

li marcà unes pautes que l'havien de conduir irremeiablement a l'anihilació. Tampoc els escriptors de la premsa política i satírica ni els sainetistes (Eduard Escalante entre d'altres) es plantejaren ser una possible alternativa, ja que mai sentiren que les seues obres en català formaren part d'aquella Renaixença proclamada per Llorente, més aviat ambdós grups es menyspreaven.

La característica més important dels renaixentistes liderats per Llorente és l'apolitisme del moviment, és a dir Llorente i els seus consideren que les seues tertúlies no havien de desbordar els límits de l'entreteniment. El grup dirigent de la Renaixença valenciana tenia ja des de bon començament forjada la seua ideologia «apolítica». Per això fan una crítica ferotge als renaixentistes catalans per la seua pretesa reivindicació política.

Segons Vicent Simbor "el grup llorentí", com a representant de la classe dirigent valenciana, agrícola i mercantil, havia de defensar els seus interessos econòmics, que xocaven tant amb els de la burgesia industrial catalana. Com deia Joan Reglà, els renaixentistes valencians es debatien en la «contradicció entre la història –la qual l'agermanava a Catalunya– i les seues estructures socioeconòmiques –que la hi oposaven».

Tot plegat, la renaixença llorentina esdevé una tertúlia de quatre amics, que cada vegada més s'allunya del poble, el qual assistia a les representacions dels sainets, però desconeixia les poesies llemosinistes. Açò és precisament el que el grup progressista de Llobart intentarà endreçar.

És per això que l'aparició de Constantí Llobart dona un tomb a la Renaixença valenciana per la seua tasca d'ajuntar i cohesionar primer el grup populista o progressista, i posteriorment als dos grups: el conservador de Llorente i el seu grup progressista. En efecte, el 1874 Llobart trau al carrer la revista *«Lo Rat-Penat: Calendari llemosí»*, la primera revista valenciana cultural escrita en català (molt diferent de les

anteriors i coetànies revistes satíriques i polítiques) i més important encara, actuà de primer nucli catalitzador dels renaixentistes valencians. La revista era elaborada amb les col·laboracions dels escriptors del País Valencià, Catalunya i les Illes. Posar en pràctica des de València una revista amb concepció cultural de Països Catalans era ja un bon símptoma que la situació començava a canviar. Al voltant d'aquesta revista hi aglutina els integrants del grup progressista que a diferència del grup conservador-llorentí, eren d'extracció social humil i el valencià era la llengua quotidiana de relació familiar i social.

Prompte es produïren les primeres col·lisions entre ambdós grups, ja que els uns feien proclames en favor de l'oficialitat de la llengua o de la recuperació de les institucions pròpies, i els altres s'escandalitzaven. Per tal d'aturar les aventures "separatistes" i "irresponsables", el grup conservador va organitzar una mena de "colp d'estat" i arrabassà el poder de *Lo Rat-Penat*. A partir d'aquest moment la "societat d'amadors de les glòries valencianes" esdevé una societat al servei espanyolista al servei de la classe dirigent fins al punt que el mateix Llombart la criticà.

La situació era, doncs, insostenible. Les discrepàncies entre els dos grups provoquen que Llombart intentara fundar una nova societat a mitjan dècada dels vuitanta: l'Oronella.

Aquesta lluita provocà una certa problemàtica de la llengua. Malgrat que ningú no posa en dubte la unitat de la llengua de valencians, catalans, balears cap dels dos grups, ni llorentins ni llombartians, gosa referir-se a ella amb el nom de "català" o "llengua catalana", els membres d'ambdós grups fan servir indistintament: «llemosí», «provincial», «regional», «nostre dialecte», «valencià» o «llengua valenciana».

Mentre que al Principat els renaixentistes catalans trenquen amb el bilingüisme i fan servir únicament el català, al País Valencià

cap dels dos grups renaixentistes, gosen bandejar el castellà, com tampoc s'atreveixen a demanar la cooficialitat del valencià, caldrà l'arribada del valencianisme polític amb la Declaració Valencianista de 1918 per plantejar solucions més realistes per a la supervivència del català.

Seguint Vicent Simbor, l'única diferència entre ambdós grups «radica en l'esforç sincer del grup de Llombart –encara que de plantejament insuficient– per recuperar la llengua i l'escassa contribució del grup cultista a un recuperament autèntic d'aquesta. Els primers volien, però no sabien o no podien; els segons cal admetre que en realitat no volien».

Ací, hem fet un breu estudi sobre la nostra literatura, i sobre els diferents cercles per on s'hi va moure, i com, gràcies, entre d'altres, als llibrets de falles ha arribat als nostres dies. És per això que aquest text és important, ja que dins d'una societat, la gran part castellanitzada, hi hagueren sectors d'intel·lectuals que s'hi preocuparen per la nostra llengua i feren allò necessari perquè aquesta s'hi mantiguera viva, i un clar exemple el tenim a l'explicació de la falla *La peixca del Aladroch*.

Bibliografia:

Etnobloc.blogspot.com.es,

VIKIPÈDIA, *L'enciclopèdia lliure*

CARBONELL, Antoni, i altres. *Literatura catalana*. Edhasa, Barcelona, 1981

PI DE CABANYES, O. *La Renaixença*. Dopesa, Barcelona, 1989.

SIMBOR, V. *Els orígens de la literatura valenciana*. Institut de Filologia Valenciana, València, 1980.

"ELS QUE HUI SÓN XIQUETS, DEMÀ SERAN HOMES" LES LUTHIERS. QUÈ MANERA DE CRÉIXER. PUM I JA ESTÀ!

Alberto Ordinana Gil

Vicepresident de Cultura de la Junta Local Fallera de Xàtiva

Quan el meu amic i company em va encomanar aquest article el 29 de gener de 2015, potser no estava massa despert (ens anàvem com tots el dies al cap i casal per començar una jornada laboral), i vaig acceptar sense pensar ni en el temps que em donaria per escriure'l, ni quan ni com anava a fer-ho. Aquest llibre del que faig una xicoteta col·laboració, ha d'estar imprès i entregat a València abans del 15 de Febrer per entrar al concurs de llibres fallers de la Comunitat.

Amics i companys de la festa, la meua intenció en aquestes paraules és donar-vos, des del meu punt de vista, una xicoteta pinzellada de la cultura que envolta el món de les falles i com no, aquest 150 aniversari que enguany celebrem a les falles de Xàtiva.

150 anys de falles a Xàtiva. Es diu prompte. Crec que encara no som massa conscients d'aquest fet, i m'afegeixo a mi mateix també perquè avui en dia no puc imaginar-me un 16 de març, on els carrers de la nostra ciutat no continguén l'emblema de la nostra festa, perquè quan eres menut, poques vegades et preguntes d'on venen aquestes tradicions o qui va començar a plantar falles; simplement estan allí des que naixes, i tal vegada millor no preguntar-ho, no siga que se'ns riguen per no saber-ho.

Pense que açò és un error, cal transmetre les nostres arrels als més menuts, i s'ha d'intentar que aquests tinguen curiositat per conèixer l'inici i l'evolució de la nostra festa, perquè així tindrem assegurada la con-

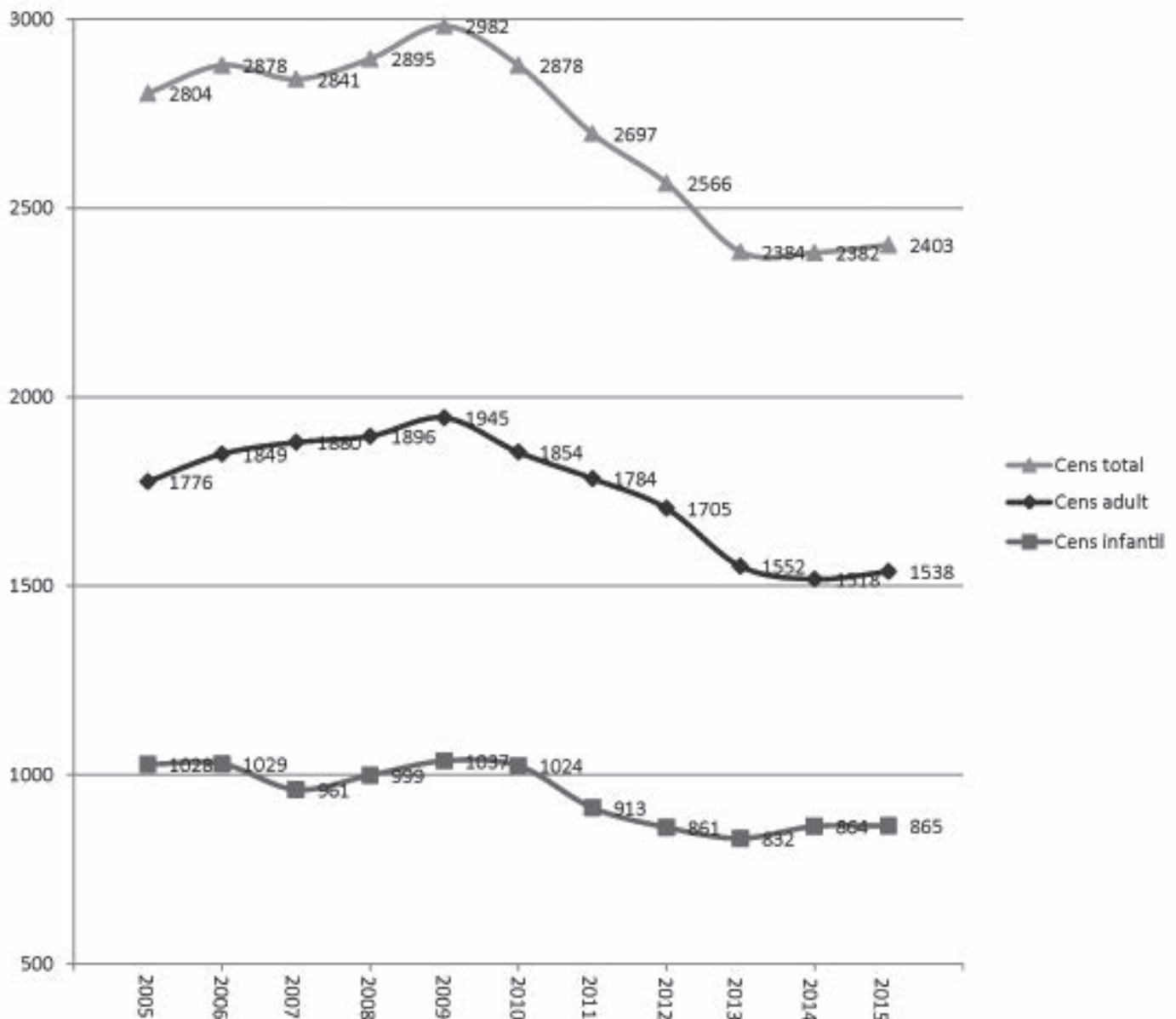
tinuïtat de tot allò pel que treballem sense mesura, on m'atreiria a dir que invertim "a fons perdut" una gran part d'hores de son i de descans.

Us assegure que els més menuts tenen moltes preguntes sense resposta, i ho dic amb coneixement de causa, ja que per sort he gaudit les falles des de la JLF (sí, gaudit!) i al poder viure la festa des de tan a prop i amb un diferent punt de vista, amb gent de falles diferents, he comprovat com els més menuts són capaços de fer-nos deu o dotze preguntes per minut en cada acte on anem (per què, l'acte, es diu així? Per què aquesta falla planta ací i no allí? Per què desfilem així? Esta falla és més antiga que la meua?...), i és que cada falla és diferent i cada acte té les seues tradicions i raons.

Tot açò és cultura, cada xicoteta part d'història que envolta la festa es mereix ser catalogada com cultura, començant amb allò més obvi com els meravellosos llibres fallers que es realitzen, fins i tot les partides del truc divendres a la nit al casal. No ens ve de nou dir que els nostres monuments són efímers, que els creem per a ser cremats tots els anys, ja que pel contrari podria semblar antinatural, i per això és molt important que totes les històries i vivències de la festa queden reflectides als nostres llibres, per a poder així, en algun moment determinat, mirar enrere i recordar l'inici de tot, i poder transmetre-ho.

Puc recordar quan em vaig adonar perquè s'anomena a les cavalcades que avui

Evolució del Cens Faller Xativí 2005-2015

en dia es realitzen a l'octubre "cavalcada del ninot". Reconec que no sóc cap especialista historiador ni estudiós de la matèria, i per això us convida a preguntar-me, ja que tal vegada us endureu més d'una sorpresa.

A la presentació del "quadern faller, 1865-2014" de Joaquim Sánchez, vaig escoltar alguna cosa que em va preocupar molt, perquè al parlar de l'última part del seu llibre, comentà l'evolució del cens faller a Xàtiva. Tots sabem allò que ha fet la crisi,

és fins i tot normal que baixi el nombre de fallers, però és molt més preocupant que baixi, a mínims històrics, el nombre de fallerets i falleretes infantils (i això que coincideix amb un dels anys on més actes infantils s'organitzen: ral·li infantil, play-back infantil, viatges al circ, betlem, visites a artistes...), perquè com deien *Les luthiers*, "els que hui són xiquets, demà seran homes", i ells són el futur de la festa, cosa per la qual hem de cuidar-los i allisonar-los sobre tot allò que

envolta el món de les falles, perquè al dia de demà, quan tinguen que encapçalar qualsevol falla o fins i tot la Junta Local Fallera, ho facen amb cultura, amb tradició i, sobretot, amb estima per la festa.

Tornant als llibres de falla -que no sé perquè els anomenem "llibrets" perquè molts d'ells no tenen res d'envejar qualsevol llibre de text o, fins i tot, històric-, l'any passat vaig poder assistir a l'acte de lliurament

dels premis de llibres fallers de la Comunitat Valenciana, on quatre de les comissions de Xàtiva obtingueren premi: República Argentina (4rt), Juan Ramón Jiménez,(10é) Benlloch (39é) i Espanyoleto (61é); tots realitzats per magnífics equips editorials i tots quatre de lectura recomanable. Enhorabona a tots.

Quatre de divuit comissions (en aquell moment) poden parèixer moltes comissions, però no és així, ja que a poblacions amb sis o set falles, com Tavernes, varen obtenir premi totes les comissions de la ciutat. Açò no és cap toc d'atenció a la resta de comissions, però sí una espenta per animar-los a concursar, ja que estic segur que en uns anys ens hi trobarem moltes més comissions en aquest acte. Sé que enguany s'hi presenten cinc falles (s'incorpora Abu Masaifa), a veure si sona la campanada i augmentem el nombre de premiats.

Per conèixer un poc aquests 150 anys d'història ens farien falta com a mínim 150 anys d'estudis, però gràcies a totes aquelles persones que s'han preocupat per recupe-

rar aquestes vivències i històries i introduir-les als llibres fallers, avui ens és més fàcil commemorar-ho (a tots els Rafa Tortosa, Joan Quilis, Joaquim Sanchez, i molts més que em deixen... gràcies per aquesta tasca). Estic segur que amb el museu faller, que tants anys hem demanat i enguany serà una realitat, aquesta tasca de recuperació i conservació de la cultura i tot allò que envolta les falles perduraran per sempre.

Per a finalitzar, i aprofitant l'ocasió que em brindeu en aquest xicotet escrit, i des del càrrec que ocupe a la JLF que conclou (de moment), agrair a totes les comissions per l'afecte brindat a tots els actes i visites i animar a tot aquell que estima la nostra festa a viure-ho. Si m'ho permeteu, estar a la JLF hauria de ser com abans el servei militar, és a dir, tots hauríem de passar-hi, com a mínim un o dos anys.

Gràcies amics.

RECORDS D'UN ANY

Carla Sanchis Boixader

Fallera del Foc

Com concentrar en unes paraules tots els records d'un any? Difícil plasmar totes les vivències i emocions d'un any inoblidable però vaig a intentar-ho.

El meu primer record és el d'aquell divendres al casal quan Àngel llegia el meu nom com a Fallera Major per a l'exercici 2013-2014, encara que crec que allí no era massa conscient de tot allò que encara estava per arribar.

Començaren els preparatius, s'havia de preparar el nomenament... i allò que per a tota fallera major és molt important, havia de triar un vestit per a la presentació que després d'un primer intent fallit el vaig trobar sense pensar-m'ho dues vegades, eixe era! Res havia de veure amb el que jo pensava que volia, perquè, clar, ni era de "farol", ni brodat en or, ni de colors forts. Però donava igual ja estava decidit que eixa seria la meua tela, la del meu vestit!

El 7 de Novembre va arribar i amb ell el fred també, però no passava res perquè aquella nit anava a ser nomenada Fallera Major de la Falla Benlloch. Va ser una nit que recorde molt familiar amb amics, familiars i fallers amb qui vaig gaudir moltíssim.

Per aquelles dates ja havia conegut les que serien les meues companyes de viatge i amb les que compartiria tots els moments que estaven per vindre. Ara veig el gran grup que van formar i com elles van passar de companyes de viatge a amigues, perquè encara que cadascuna pertany a una comissió diferent, totes compartim el mateix sentiment per les falles.

Ara si que si, per fi havia arribat el moment de l'exaltació. Aquella setmana del 14 de desembre em va semblar eterna, pareixia que mai arribava el moment!! Però, va arribar, i crec que no hi han paraules per descriure tot allò que en eixos moments passa pel teu cap i els sentiments que afloren al llarg de tota eixa nit màgica.

Em deixaren veure l'apropòsit des d'un costat i encara no em puc creure allò que vaig veure a l'escenari: Carlos allí, davant de tots, cantant-me allò de "Carla gaudeix del teu moment", i Neus que no podia vestir-se perquè no li donava temps, allí, també, estava Bàrbara parlant en valencià... Les sorpreses només havien fet que començar, però, sens dubte, la més gran va ser aquell silenci al teatre quan fou l'hora del mantenidor. No sabia que passava, només podia sentir els tacons i pensar en... qui podia ser?, i allí estava la meua gran amiga Amparo que acabava d'aterrar de Londres. Ella no podia faltar a la cita!

Després de molts actes als que vaig haver d'acudir, com a representant de la meua falla, l'oloreta a pólvora ja es començava a sentir i això només podia dir una cosa, que la setmana fallera ja estava ací! Del dia de la planta, recorde amb emoció el moment en què Manolo i Juan em pujaren a la grua per a posar una bonica papallona que hi havia a la part superior de la falla i, com Juan, no podia obrir els ulls!

Començava la setmana fallera, per a mi tant desitjada, i encara que el primer dia tots ens emportarem una gran desil·lusió

QUI RIU ÚLTIM, RIU MILLOR!

(perquè pensàvem que aquell tercer premi no era merescut). Però allò no va deixar que nosaltres, els de Benlloch, gaudirem d'aquella esperada setmana.

La resta d'actes van ser també molt emotius, però, les falles arribaven a la seua fi, i aquell temut moment que mai hi vols que arribe havia d'arribar! Era el moment de la cremà de la falla!

Després d'aquella setmana pareixia que les falles mai tornarien a ser el mateix. Però encara vaig haver d'acudir a alguns actes: vaig anar a València al besamà, a l'ofrena

quan la Verge dels Desamparats va vindre a Xàtiva i encara em quedava l'últim acte d'aquest any tan important a la meua vida, la cavalcada, una nit genial encara que algun ensurt ens varem emportar...

Ara, ja ha començat un altre any faller i les coses tornen a ser com eren abans, però sempre em quedaré amb els records d'aquest any, un any inoblidable que només ha pogut ser possible amb l'ajuda de tots vosaltres. MOLTÍSSIMES GRÀCIES PER HAVER FET QUE EL MEU SOMNI S'HI FÉRA REALITAT!

CARLA

VEU SATÍRICA

Xàtiva Betlem Monumental

GRAN TEATRE XÀTIVA

FILA
12

PSOE

RUS: Jo no estic, va
el meu representant.

**VICENTE
PARRA**

CURRICULUM VITAE

_Busque nou partit per regnar
en xàtiva!!

_Lluite per la ciutaT

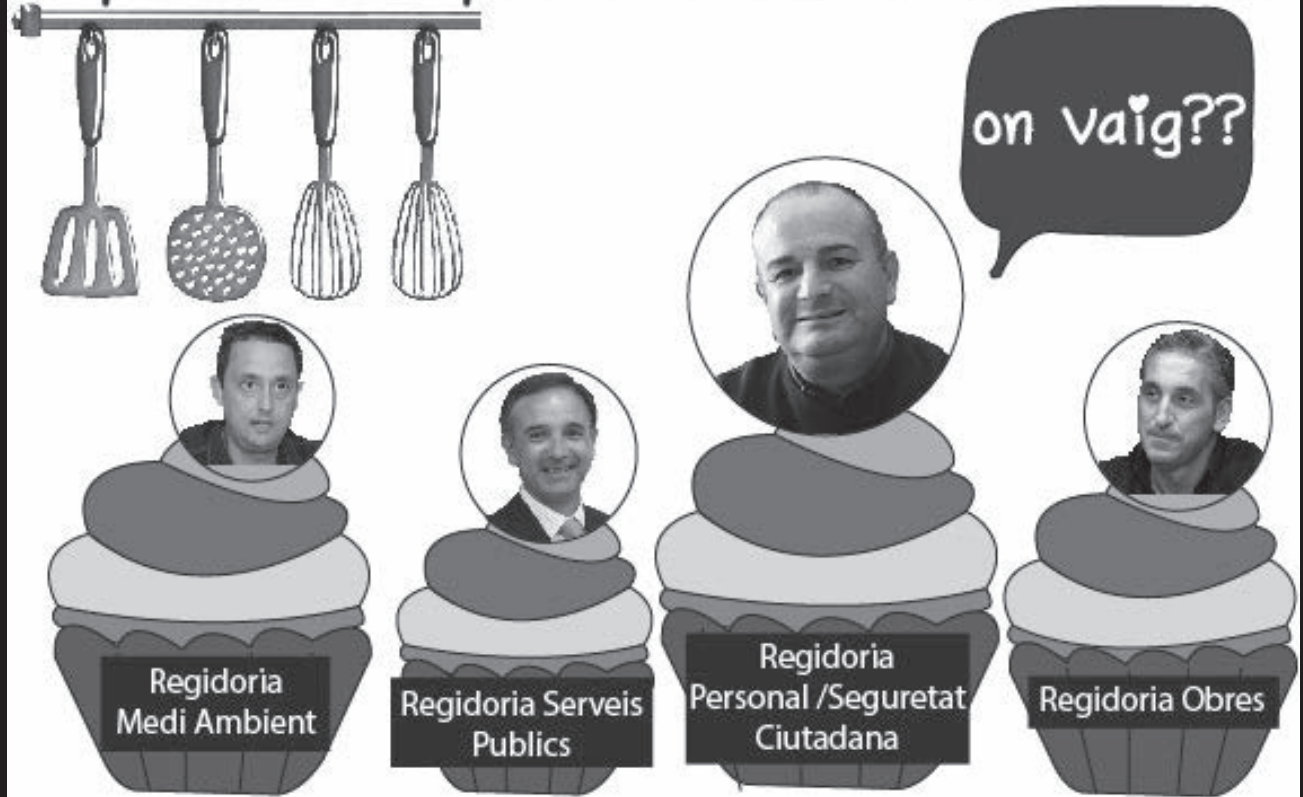
**Ajuntament
de Xàtiva**

XÀTIVA

2000€ dóna Rus a falles, BONA campanya electoral

Repartir el pastís. on li tocara??

PODEM *beure tota la cervesa que vullguem*

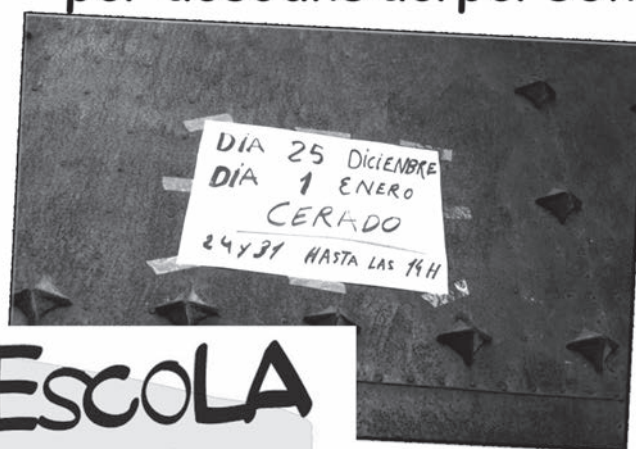

castell

CE - RA - DO

per descans del personal

no
al
valencià

DEFENSEM L'ESCOLA
en "inventado"!

ciutat de xàtiva

CADIRES MIG ANY FALLER

IKE

1€ la unitat

Ens quedem estes, son millor

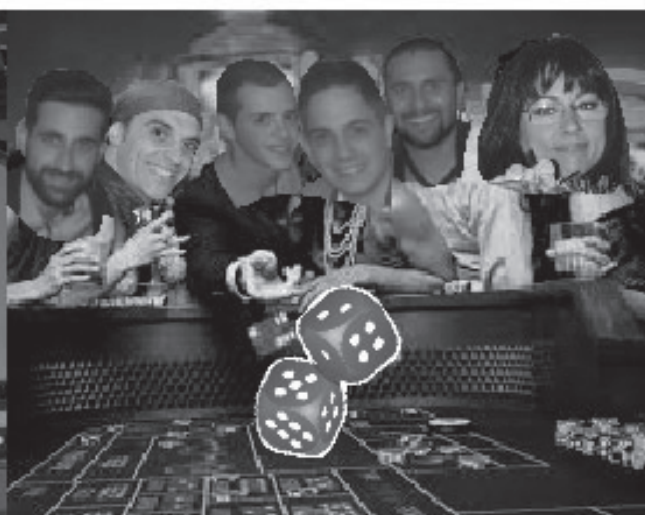
20€ la unitat

生日快乐 *BASAR XINÉS*

JURATS FALLES 2015

ACTES DEL JURAT

COMPARSA
RALLY

LLIBRET

ESCENA
MONUMENT

ENGINY I
GRACIA

CRÍTICA
FALLERA

PREMI MILLOR
NINOT

PREMI MILLOR
FALLA

Nicolás s'ha colat

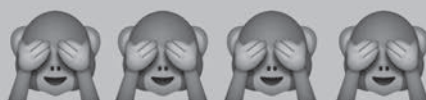
NOU MEMBRE,
FUTUR PRESIDENT

jornades culturals

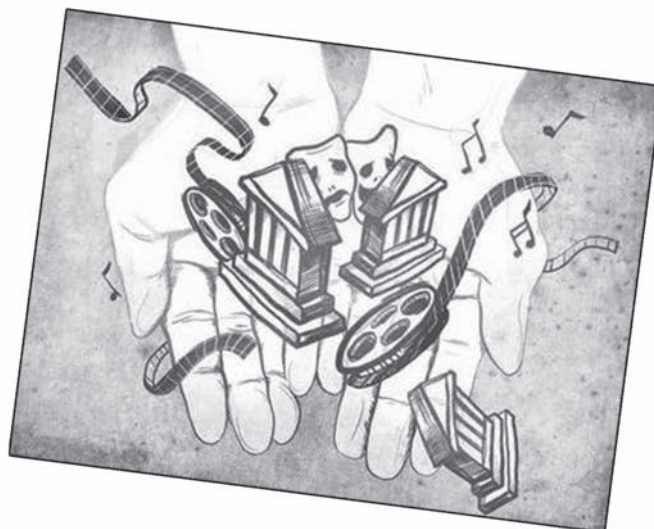
*Aquest any la Junta Local
fallera de Xàtiva veu convenient
que no s'hi fan jornades
culturals, tot el que hi haurà
seran, balls i festa!!!*

Fins l'any pròxim fallers!!!

CULTURA

SI ☐
NO ☒

ES BUSCA

Local per
al sopar de
GERMANOR

La falla Benlloch
oferix

MENÚ

- *El típic plat de pernil i formatge
- *Moixama amb esgarat i ou
- *Típic sorbet, enguany de pera
- *Tosta de marisc
- *Carrillada confitada amb guarnició
- *Crepe de nata amb xocolate
- *Bodega: Hoya de Cadenas, Cabernet, cervesa, refrescos, sidra, cava, café i infusions.

No hi ha palaciet...no hi ha sopar??

PHOTO
CALL

PELUQUERÍA
BALILLA

Crisi Alimentària

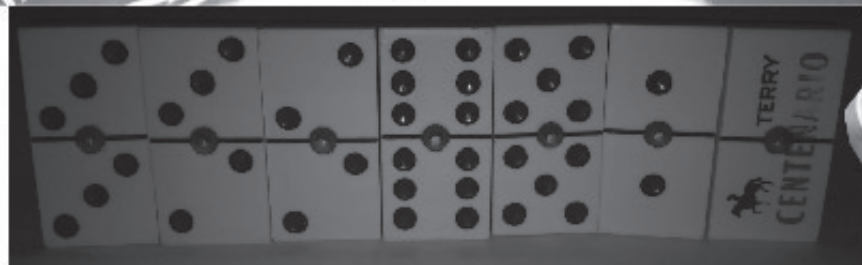
"A l'olor del menjar acudix tot el personal"

PARTIDA DOMINO

To ja no
jugue!!

Levante

EL DIARI DE VALÈNCIA

NOTÍCIA FALLES 2014

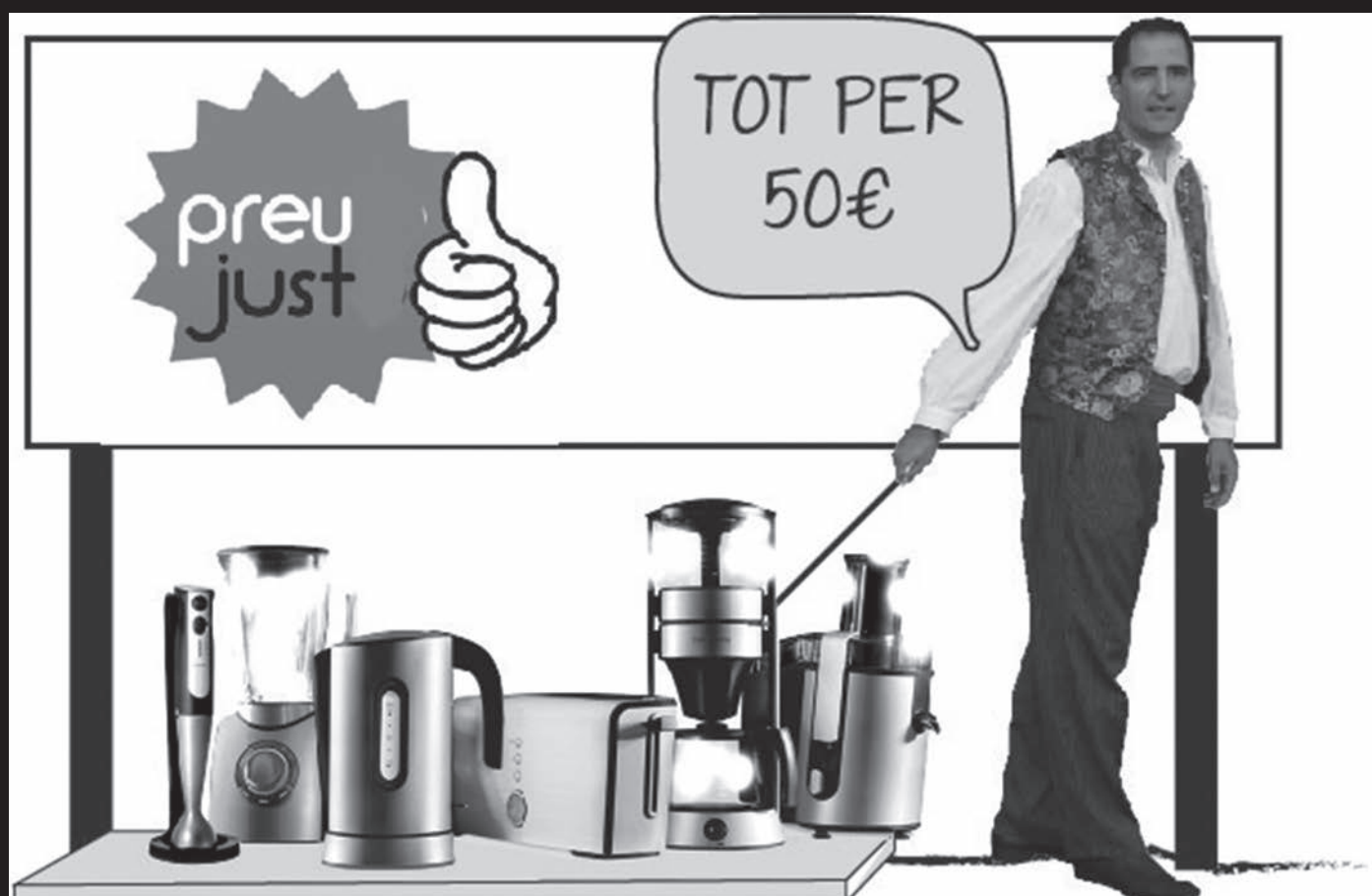
Javier Lara, faller de la comissió de Benlloch de Xàtiva va ser agredit.

Hospital Lluís Alcanyís

recupera't prompte amic

SUPERHÀBIT ELS DIVENDRES AL CASAL
EPOCA PALOP/ 845000000 €

TRANSFORMADOR OBLIDAT PER LA CAVALCADA

benlloch és notícia!!!

re **tweet**™

re **tweet**™

Bala i ricard amb la
nova equipació del
olimpic!

Achuntament Aixativa

@parodioxativa

NOUS FICHAJES I NOVA EQUIPASIO
PA LOLIMPIC

9:59 PM · 16 de nov. 14

XARANGA "PICAT I BUFAT"

LA NOSTRA XARANGA OFEREIX
UN CONCERT DE 24H EL DIA 17
DE MARÇ PER TOTA XÀTIVA,
TOCARAN "MATER MEA", PER
DIFERENTS EMPLAÇAMENTS
FALLERS.

CENTRE XIMO XORI

OFERTA MASSATGES:

- 1 Massatge 50€
- *Massatge complet* + suplement de 15€
- 2 Massatges 85€ (oferta)
- Amb final feliz...consultar preu

FOTOGRAFIES DE LA NOSTRA COMISSIÓ

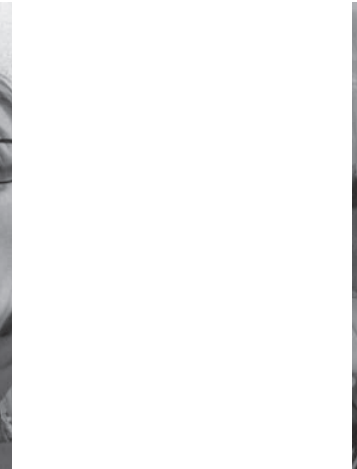

AL NOSTRE PRESI ...

et volem molt, exposito!!!

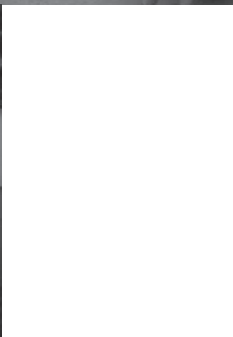

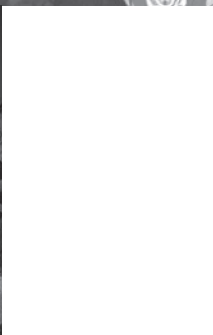
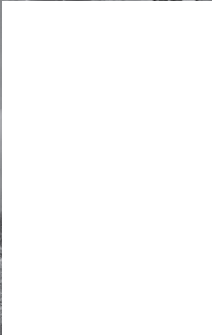

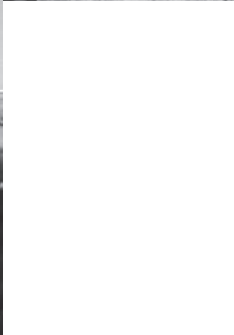
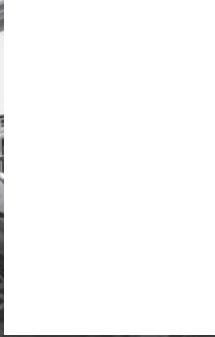

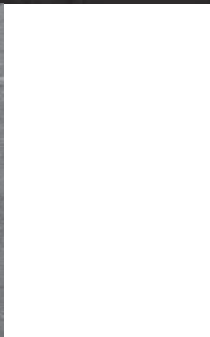
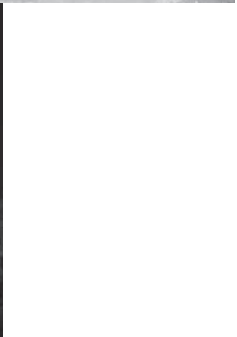
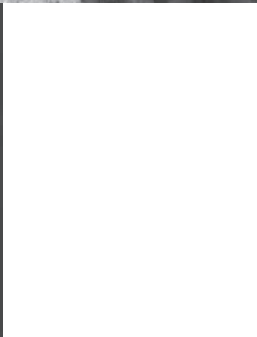
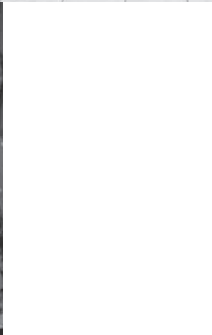

publicitat

publicitat

Angela[®]

Alimentos Básicos Congelados

Distribución

mucho **MÁS**
que pescado congelado.

Angela les desea unas
FELICES FIESTAS

CONGELADOS ANGELA S.L.

Avda. Albufera, s/n
46820 ANNA

tel. 96 221 00 80

www.congeladosangela.es

{°}<>{°}

Angela

Alimentos Básicos Congelados

VERDURAS

FRIGO
HELADOS

PESCANOVA

PESCADOS

PAN Y BOLLERIA

PATATAS

CARNES

*para que nunca te falte de nada
en tu cocina*

Tele-Xàtiva

¿BUSCAS CALIDAD & PRECIO?

MUEBLES DE COCINA

VENTA, INSTALACION Y REPARACION DE:
LED`S - LCD`S - PLASMAS - TV`S - BLURAYS
DVD - EQUIPOS DE SONIDO - FRIGORIFICOS
CONGELADORES - LAVADORAS - SECADORAS
LAVAVAJILLAS - ENCIMERAS - HORNOS
COCINAS - MICROONDAS - ESTUFAS
VENTILADORES - AIRE ACONDICIONADO
BATIDORAS - PLANCHAS - EXPRIMIDORES
MENAJE HOGAR - ANTENAS INDIVIDUALES Y
COLECTIVAS - PARABOLICAS - LISTA DE BODA

ELECTRODOMESTICOS

Plaça de la Bassa, 34 Tel. 96 227 36 19 46800 XÀTIVA

Pensa en un acte
important...
de segur que l'has
d'acompanyar
amb flors.

Carrer Trobat, 7
Tel. 962 28 17 53
46800 XÀTIVA

PRODUCTOS QUÍMICOS

- Cerámica de pavimentos y revestimientos de gres
- Cerámica de barro cocido
- Textil (suavizantes, serigrafía)
- Artes gráficas (pantallas de serigrafía)
- Calzado
- Agricultura
- Pintura y Decoración

Tel. (+34) 96 227 78 00
Fax (+34) 96 227 75 53

hercha@hercha.com
<http://www.hercha.com>

Disfruta el sabor más natural de Xàtiva.

llaollao.™

natural frozen
yogurt.

llaollao Xàtiva
Bajada de la estación, 1

www.llaollaoweb.com

Pizzeria Socarratto

Nuestra pizza
en horno de leña

**SERVICIO
A DOMICILIO
96 204 72 34**

C/ La Reina, 30
46800 XÀTIVA

Tel. 96 204 72 34

PAPER PLEGAT

I N D U S T R I A G R À F I C A

Pol. Industrial «La Vila»,
Carrer La Vall d'Albaida, 3
46819 **Novetlè**

Telèfon 96 228 01 27

pedidos@paperplegat.com

www.paperplegat.com

RAYMOND WEIL
GENEVE

JOYERIAS

Pérez Mico

Juan Martínez Pérez

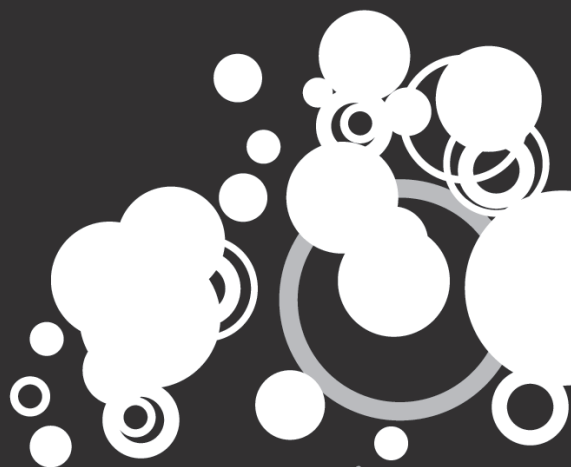
C/. Trobat, 18 - Tel. 962 27 47 32 • Porta Sant Francesc, 9 - Tel. 962 27 40 90
46800 Xàtiva

José Ramón Llorens Belda

Plaça del Mercat, 10
Tel. 96 227 63 54
46800 XATIVA

C/ Alcàntera de Xúquer, 10
(Enfront d'estació de Metro)
Tel. 96 244 38 83
46260 ALBERIC

el tirador

El millor servici
al millor preu

A LA

**PLAÇA DEL MERCAT, 26.
46800 XÀTIVA (VALÈNCIA).**

SERVEI A DOMICILI

96 227 48 73

ESPECIALITZATS EN CARNS, EMBOTITS I PERNILS CASOLANS.

HORNO DEL SOL

C/ Segurana, 30 - Tel. 96 227 63 85

XÀTIVA

La millor de les festes: Les Falles
[i]l millor del forn: Velarte

www.velarte.com

panadería Mediterránea

VELARTE

Desde 1969

Estil i Color

NE
adla
sparza
stilista

CONDE DE URGEL, 8

XÀTIVA

96 011 31 08

660 15 00 68

Pol. Ind. Pla de la Mezquita - Tel. 618.77.11.21

Comidas y cenas de empresa
Despedidas de solteros

- se preparan por encargo -

Haga frío o calor,
La Pausa es lo mejor

LLOSA FM M.E.D.I.A

EMISSORA MUNICIPAL

RECREATIVOS SÆTABIS

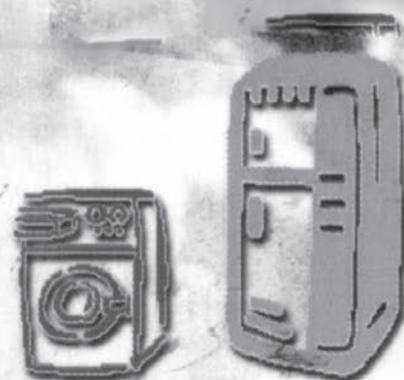
Académico Maravall, 9 y 11 • 46800 Xàtiva

Teléfono: 96 227 52 03 • Fax: 96 227 52 05

www.recreativossaetabis.com

Reparacions Mora

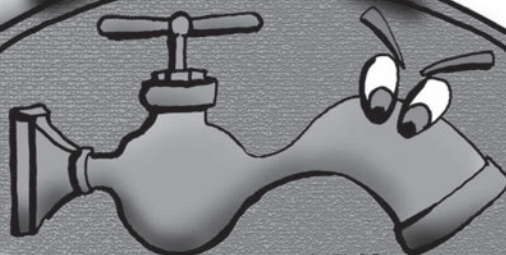
Electrodomèstics en General *Gama Blanca*

C/. Tecla de Borja, 6 - 46800 **XATIVA** (Valencia)
www.reparacionsmora.com - info@reparacionsmora.com

TELS.: 96 204 72 63 - 691 689 183

reparacionsmora@reparacionsmora.com

CAFÉ

MERCAT, 35

LA FONTANA

XÀTIVA VALÈNCIA

LA DIOSA FORTUNA

www.LA DIOSA
FORTUNA.com

Loterías La Diosa Fortuna
Pasaje del Leon, 4 - 46800 Xativa (Valencia)
Tel. 96 227 35 97

PARAFARMACIA + FARMASALUD

ALIMENTACIÓN INFANTIL Y PUERICULTURA
DERMOFARMACIA
COSMÉTICA
DIETÉTICA
NUTRICIÓN
HIGIENE
HERBORISTERÍA

¿NECESITA PERDER PESO?

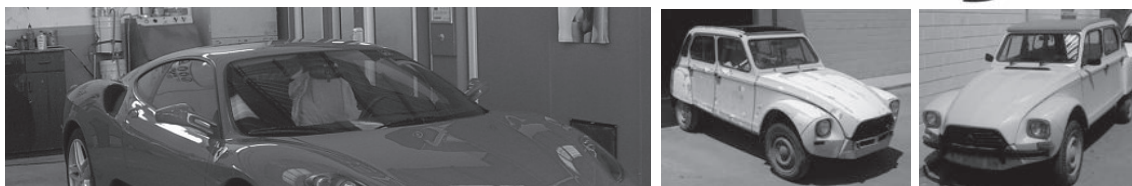
Dieta fácil

Sólo las mejores marcas, al mejor precio

Avda. República Argentina, 2
46800 XÀTIVA (Valencia)

Tel./Fax 96 228 05 62
farmasalud@ladiosafortuna.com

PLANXA i PINTURA

Ctra. Genovés, 15
Tel. 96 227 51 66 - Taller Planxa
610 28 28 82
jmateubelda@hotmail.com

SPORT CAR
Tuning Car Audio Multimedia

96 228 32 32
www.sportcar-tuning.es xativa

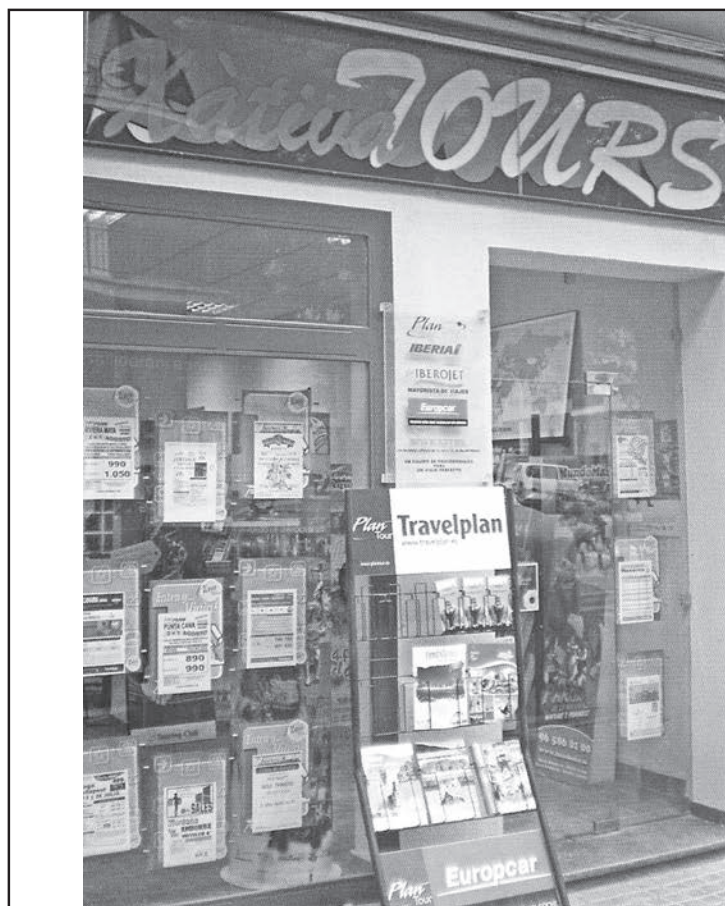

RECUPERACIONES LA CAÑADA, S.L.

ecología del futuro

Servicio de desalojos y limpieza de viviendas y naves industriales
Dstrucción de documentos
Gestión y transporte de residuos

OFICINA: Ctra Llosa-Xàtiva km 1.1
Tel. 96 223 60 24 Fax 96 223 60 04
e-mail: recuperacioneslacanada@yahoo.es
LLOSA DE RANES

XÀTIVA TOURS

CV-m657-V

C/ Camí Dos Molins, 10 · 46800 XÀTIVA (Valencia)
Tel.: 962 287 311 / Fax.: 962 283 421
e-mail: xativatours@negoservicios.com

Blanco ROTO

BLANCO ROTO
Baixada de
l'estació, 20
46800 Xàtiva

GENERALI
Seguros

Portal de Sant Francesc, 10 ent. - 46800 XÀTIVA
Tfno. 96 227 75 95 - Fax 96 112 58 32
Dos de Mayo, 50 bajo - 46870 ONTINYENT
Tfno. 96 238 10 93 - Fax 96 112 58 32

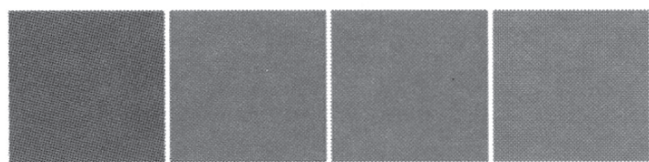
riberayborras@riberayborras.com
www.riberayborras.com

Galea

PIROTECNIA RECREATIVA

678 539 242 Juan Galea c/ Coop. Cristo del Milagro, s/n La Llosa de Ranes

amae

Consulta médica

Cita previa

amae.cm@gmail.com

630 52 49 79 - 96 245 31 47

C/ Lira Castellonense, 4-1º-B
Villanueva de Castellón

ROSA
ramos
perruqueria

estil Jove

Tel. 618 771 122
c/. La Reina, 48 bajo - **XÀTIVA**

Peluquería Rosa Ramos - www.peluqueriarosaramos.com

GiP Sistemes i Projectes S.L.

Polígono Industrial "E", Nave 4
46800 - XATIVA (VALENCIA)

Telf.: 96 228 30 91
Fax.: 96 227 39 11

<http://www.gipsistemas.com> e-mail: gipsistemas@gipsistemas.com

PROGRAMACIÓN INDUSTRIAL.

Programación de autómatas.

Diseño y desarrollo de controles por PC aplicado a la industria.

AUTOMATISMOS INDUSTRIALES.

Desarrollo de todo tipo de automatismos.

Diseño y reformas eléctricas en maquinaria.

CUADROS ELÉCTRICOS.

Montaje de cuadros eléctricos en general para la industria.

XATINET

SOLUCIONS INFORMÀTIQUES

www.xatinet.com

Venta y reparación de PC'S.
Servicio Técnico Oficial de APPLE.
Venta y reparación de tablets, móviles, etc.

SOLUCIONS INFORMÀTIQUES

Avda. Ausias March, 4 Bajo
46800 • XÀTIVA (València)
96 204 99 50 / 96 204 99 51
pedidos@xatinet.com

EL MINIBAR

a little big bar

Café, cocktails y carta de Gin tonics
Botigues, 8. Xàtiva (València). 605 126 115

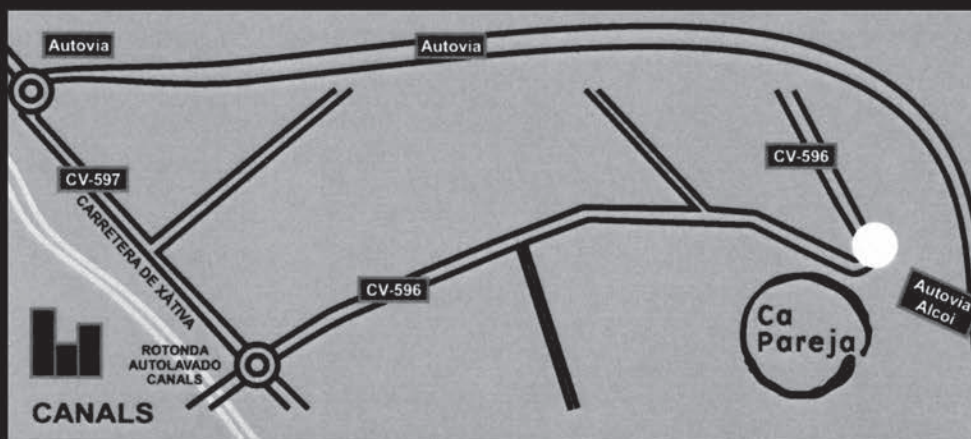
Un nuevo estilo....

Sala Alameda

Naturaleza | Gastronomía | Experiencia

Tel. 96 228 35 36 • 647 494 913
www.capareja.com

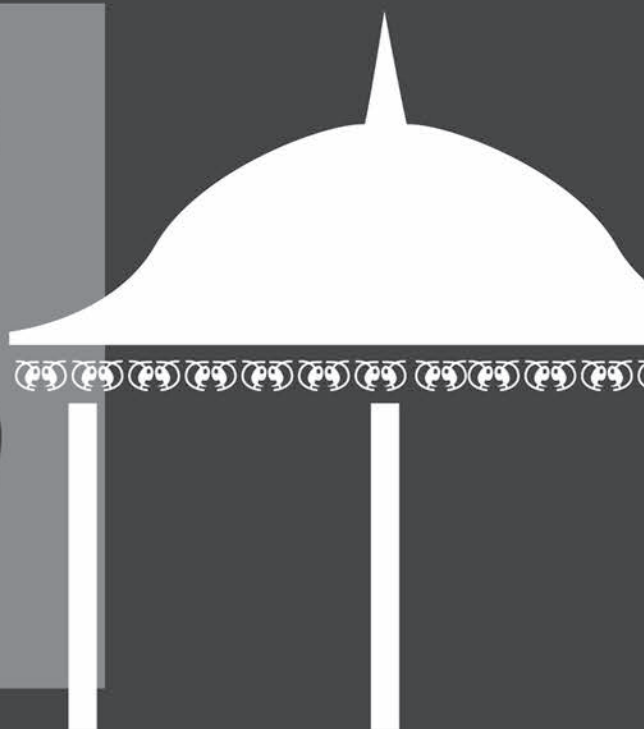

Nos encontrarás en la antigua carretera del puerto de l'Olleria CV-596, Canals
info@sala-alameda.com

CAFETERÍA • RESTAURANTE

Quiosco

MONCHITO

Avenida de Selgas, 5- Tel. 96 227 14 41

46800 XÀTIVA

Almuerzos

Menú del día

y Menú de grupo

de lunes a domingo

Cenas y banquetes

Gran surtido en aperitivos

Cocina de mercado

Ricardo Tormo Suárez

Mòbil · 670 086 675

tormoelectric@hotmail.es

C/ Diputació, 19 baix

46650 CANALS (València)

Ana Díez Climent

ASESORA FISCAL CONTABLE Col. 2174
SEGUROS

T. 96 227 52 11

F. 96 227 54 00

M. 686 879 831

anadiez@telefonica.net

Pasaje Moncada, 1, 1º

Ap. Correos 337

46800 Xàtiva

ESTUDIO

FEDERICO

FOTO & VIDEO

www.estudiofederico.es

c/ montcada, 20
Xàtiva Valencia

T. 962 276 643
info@estudiofederico.es

CARBONICA SETABENSE

Distribuidor oficial

Ctra. De Simat, s/n.
Tel. 96 227 41 37
Fax. 96 227 39 03
carsetab@terra.es
46800 Xàtiva (Valencia)

WATKINS CENTRES

Alzira - Xativa - Guadassuar

Alzira

C/ Faustino Blásco 27-1º
Tel. 96 204 18 33

Xàtiva

C/ Baixada de l'Estació, 9 entresuelo B2
Tel. 692 897 441

Guadassuar

C/ Carlet, 19
Tel. 960 654 218

BorrásTomás

INSTAL·LACIONS ELÈCTRIQUES

Pol. Ind. L'Estret - Camí del Divendres s/n.
E-mail: borrastomas@borrastomas.com

Tel. 96 227 58 46 - Fax: 96 228 42 63
46800 XÀTIVA (Valencia)

**ASESORÍA
G.M.M.**

reinventando / los seguros

Seguros de
hogar
automóvil
vida
salud
etc...

VOS
DESITJA UNES
BONES FALLES
2015

Pza. Pont del Riu, 8 - bajo
Tel./Fax. 96 224 32 51
46650 Canals (València)

Ausias March, 15
Tel. 96 204 99 33/Fax. 96 204 99 34
46800 Xàtiva (València)

Ctra. Madrid, 27
Tel. 96 292 81 60
46814 Llanera de Ranes (València)

Brodats

Alicia

**BANDAS FALLERA
CORBATINES
BLUSONES
BORDADOS PUBLICITARIOS**

Tels. 677 455 076
617 709 201

Plaça Enriquer, 5 - XÀTIVA 46800

delikia
fresh

un mon de Colors

Fes-te una foto i comparteix-la
#fallesdelikia

delikia.es

www.delikia.com

@delikia_es